بِسۡمِ اللّٰہِ الرَّحۡمٰنِ الرَّحِیۡمِ
شروع الله جي نالي سان جو ڏاڍو مهربان ۽ رحم وارو آهي

۵

سِنڌي ڪتاب

استادن لاءِ رهبر

اعزازي ڪاپي – ناقابلِ فروخت

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس، يونيورسٽي آف اوڪسفرڊ جو هڪ شعبو آهي.
جيڪو سڄي دنيا ۾ اشاعتن جي ذريعي تحقيق، علم و فضيلت ۽ تعليم ۾ اعليٰ معيار جي مقصدن جي واڌاري ۾
يونيورسٽيءَ سان سهڪار ڪري ٿو. Oxford برطانيہ ۽ ڪجھ ٻين ملڪن ۾
اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جو ٽريڊ مارڪ آهي

پاڪستان ۾ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس
نمبر 38، سيڪٽر 15، ڪورنگي انڊسٽريل ايريا،
پي او باڪس 8214، ڪراچي 74900، پاڪستان
مان شايع ڪيو

© اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس 2026ع

مصنف جي اخلاقي حقن تي زور ڏنو ويو آهي

پهريون اشاعت 2026ع

سمورا حق محفوظ آهن. اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس کان اڳواٽ لکت ۾ اجازت يا جنهن ريت
واضح طور تي قانون اجازت ڏئي ٿو، لائسنس يا ريپرو گرافڪس حقن جي اداري سان طئي ٿيل
مناسب شرطن کان سواءِ هن ڪتاب جي ڪنهن بہ حصي جو نقل،ڪنهن بہ قسم جو
ذخيرو نہ ٿو ڪري سگهجي، جتان ان کي ٻيهر حاصل ڪري سگهجي يا ڪنهن بہ صورت
۾يا ڪنهن بہ وسيلي سان ان جو ٽيڪسٽ ڊيٽا مائيننگ يا هٿرادو ذهانت جي سڪيا جي لاءِ
استعمال يا منتقل نہ ٿو ڪري سگهجي. مٿي ڏنل صورتن کان سواءِ ٻيهر اشاعت خاطر معلومات
حاصل ڪرڻ لاءِ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جي اشاعتي حقن واري شعبي سان
مٿي ڏنل ائڊريس تي رابطو ڪريو.

توهان هي ڪتاب ڪنهن بہ ٻي صورت ۾ تقسيم نہ ٿا ڪري سگهو
۽ ڪنهن ٻئي حاصل ڪندڙ تي بہ لازمي طرح اهي ئي شرط وجهندا

ISBN 9786275226581

ايم بي ٽيٽائي سٽّار ۽ نوري نستعليق فونٽ ۾ ڪمپوز ڪئي وئي آهي

ٿورا
ليکڪ: محمد ابراهيم ٻرڙو

تعارف

سنڌي ٻولي دنيا جي قديم ترين ٻولين مان هڪ آهي. جنهن وٽ هڪ وسيع ادبي ۽ علمي ورثو موجود آهي. سنڌي ٻولي کي مادري ٻولي طور پڙهائڻ هڪ اهم تعليمي عمل آهي، جنهن لاءِ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جديد تعليمي تحقيق ۽ عالمي معيارن جي بنياد تي سنڌي نصاب کي ترتيب ڏنو ويو آهي.

اوڪسفرڊ پاران تيار ڪيل سنڌي ڪتابَ ٻارن جي پنهنجي ٻولي ۽ انهن جي آس پاس جي ماحول کي ڌيان ۾ رکندي لکيا ويا آهن. سنڌ ۾ سنڌي ٻولي ٻارن جي مادري يا گهٽي استعمال ٿيندڙ ٻولي آهي، تنهنڪري هيءَ ٻوليءَ جي تدريس استادن لاءِ به وڏيڪ اثرائتي ۽ ڪارائتي ثابت ٿيندي رهي آهي. انهن ڪتابن ۾ ٻولي سيکارڻ وقت ٻارن جي فڪري، لساني ۽ سماجي واڌ ويجهه کي خاص ڌيان ۾ رکيو ويو آهي.

ٻولي سکيا جي عمل ۾ مرڪزي حيثيت رکي ٿي، ڇو ته اها رابطي، سمجهه ۽ تنقيدي سوچ جي واڌ ويجهه ۾ مدد ڪري ٿي. ٻولي سيکارڻ جو عمل ٻڌڻ ۽ ڳالهائڻ سان شروع ٿيندو آهي، جڏهن ته پڙهڻ ۽ لکڻ جون مهارتون گڏوگڏ ترقي وٺن ٿيون. ٻار اسڪول اچڻ کان اڳ ئي ڳالهائڻ جي صلاحيت رکن ٿا، تنهن ڪري استاد لاءِ ضروري آهي ته هو ٻارن کي اڳ ئي سکيل ٻولي استعمال ڪرڻ جا ڀرپور موقعا ڏئي. سنڌي پڙهائيندڙ استاد لاءِ رڳو ٻولي ڳالهائڻ ڪافي ناهي، پر سٺي، معياري ۽ صاف سنڌي ڳالهائڻ، لکڻ ۽ اکر لکڻ پڻ لازمي آهي. استاد جو آواز نرم، انداز اثرائتو ۽ لهجو ٻارن جي عمر مطابق هئڻ گهرجي. هو اڳواٽ تياري سان، آسان ۽ اخلاقي ٻولي استعمال ڪري، ٻارن کي شاباس ڏئي ۽ سندن ڳالهائڻ جي همت افزائي ڪري. ڪلاس ۾ ٻارن کي ڳالهرائڻ لاءِ استاد سبق ٻڌائڻ کان پوءِ ورجاءُ ڪرائي، سبق يا ڪهاڻيءَ جو خلاصو پڇي، سوال ڪري ۽ ٻارن کان پنهنجي راين جو اظهار ڪرائي، جيئن ٻوليءَ جي سکيا وڌيڪ مؤثر ۽ اثرائتي بڻجي سگهي.

اوڪسفرڊ جي سنڌي نصاب ۾ ٻوليءَ جون بنيادي مهارتون، جهڙوڪ ٻڌڻ، ڳالهائڻ، پڙهڻ، لکڻ، سمجهڻ وغيره. منظم نموني سان ڏنيون ويون آهن. گڏوگڏ، انهن مهارتن کي حقيقي زندگيءَ ۾ استعمال ڪرڻ لاءِ مناسب تدريسي طريقا به شامل ڪيا ويا آهن. استادن جو هي رهنما ڪتاب پهرئين کان پنجين درجي تائين سنڌي ڪتابن سان ڳنڍيل آهي ۽ سيني درجن ۾ ٻولي سيکارڻ لاءِ هڪجهڙو ۽ مربوط طريقو اختيار ڪيو ويو آهي، جنهن سان ٻارن جي سکيا ۾ تسلسل برقرار رهي ٿو.

’سنڌي ڪتاب ۵‘ اوڪسفرڊ يونيورسٽي پريس جي اهتمام هيٺ تيار ڪيو ويو آهي، ۽ ان ڪتاب جي بنياد تي استادن لاءِ هي رهنما ڪتاب ترتيب ڏنو ويو آهي، ته جيئن استاد ڪلاس ۾ سنڌي ٻوليءَ جي مؤثر، معنيٰ خيز ۽ ٻارن دوست تدريس ڪري سگهن.

فهرست

سبق	عنوان	سنڌي	اردو
سبق ١	حمد	١	٧٠
سبق ٢	حضرت ابوبڪر صديق رضي الله عنه	٤	٧٣
سبق ٣	نعت	٦	٧٥
سبق ٤	ميجر عزيز ڀٽي شهيد	٨	٧٧
سبق ٥	موهن جو دڙو	١٠	٧٩
سبق ٦	انٽرنيٽ ۾ سنڌي ٻوليءَ جو استعمال	١٢	٨١
سبق ٧	نظارا وطن جا (نظم)	١٤	٨٣
سبق ٨	ڳوٺاڻي زندگي	١٦	٨٥
سبق ٩	اجرڪ جي ڪهاڻي	١٨	٨٧
سبق ١٠	جشن آزادي	٢٠	٨٩
سبق ١١	وطن جي حب (نظم)	٢٢	٩١
سبق ١٢	شيخ اياز	٢٤	٩٣
سبق ١٣	انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي	٢٦	٩٥
سبق ١٤	سونو ڪُڪڙُ	٢٨	٩٧
سبق ١٥	ڏيئو (نظم)	٣٠	٩٩
سبق ١٦	خلق جي خدمت	٣٢	١٠١
سبق ١٧	ماحول جي گدلاڻ	٣٤	١٠٣
سبق ١٨	منهنجي امڙ (نظم)	٣٦	١٠٥
سبق ١٩	وڏي ٻوڏ ۾ متاثرن جي امداد	٣٨	١٠٧
سبق ٢٠	مختلف ڏندڻا	٤٠	١٠٩
سبق ٢١	صوفي شاهه عنايت شهيد	٤٣	١١١
سبق ٢٢	هاري (نظم)	٤٥	١١٣
سبق ٢٣	ڪارونجهر جبل	٤٧	١١٥
سبق ٢٤	جوپيٽر يا مُشتري گرهه	٤٩	١١٧
سبق ٢٥	سَبق آمَوزُ وَاقعَو	٥١	١١٩
سبق ٢٦	موتي ۽ نوريئڙو (تصويري ڪهاڻي)	٥٣	١٢١
سبق ٢٧	مزاحيا (نظم)	٥٥	١٢٢
سبق ٢٨	عَبدالسَتارُ ايڌِي	٥٧	١٢٤
سبق ٢٩	اسڪائوٽنگ ۽ گرل گائيڊ	٦٠	١٢٦
سبق ٣٠	دعا (نظم)	٦٢	١٢٨
سبق ٣١	رئيس غلام محمد ڀرڳڙي	٦٤	١٣٠
سبق ٣٢	وڏندڙ آبادي	٦٧	١٣٣

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق پهريون

حمد

سکيا جي حاصلات:

- نظم ٻڌي، ان جو مفهوم ۾ مرڪزي خيال بيان ڪري سگهي.
- نظم کي سُر ۾ لئہ، رواني؍ سان پڙهي ۽ ان مرڪزي خيال بيان ڪري سگهي.
- پنهنجي روزمرہ جي ڪمن بابت مربوط پئرا گراف لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۱ – ۳

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي سنڌي پنجين ڪتاب جو چڱيءَ طرح تعارف ڪرائي.
- ڪتاب جو تعارف ڪرائڻ کانپوءِ پنجين ڪتاب جي پهرئين سبق ۾ صفحي نمبر ۱ تي ڏنل سبق "حمد" کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو پهريون سبق پڙهندا. (نئين لفظن جي معنيٰ صفحي ۱۰۵ تي ڏسو.)
- جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن تہ استاد ذهن جي آمادگي وارا ڪتاب ۾ ڏنل سوال پڇي.
- هاڻي حمد کي چٽي اُچار سان، وڏي آواز ۾ سُر ۾ لئہ سان پڙهڻ شروع ڪري.
- هڪ ٻيو شاگردن کان بہ انفرادي طور حمد سُر ۾ لئہ سان پڙهايو. ٻارَ جيڪڏهن درست طريقي سان حمد نہ پڙهن تہ اوهان کين سُر ۾ لئہ سان سِٽون پڙهائي مثال ڏيو.

حمد جي مختصر سمجهاڻي ڏيو:

هي حمد نالي واري شاعر محمد صديق مسافر جو لکيل آهي. حمد ۾ شاعر محمد صديق مسافر خدا تعالىٰ جي تعريف ڪندي چئي ٿو تہ شل اسان ڏٺيءَ سدائين گيت ڳائيندا رهون ۽ سندس اڳيان سِر جهڪائيندا رهون. ڇاڪاڻ تہ سارو جهان ان اُپايو آهي. شاعر چئي ٿو تہ هوا، باهہ، پاڻي ۽ ٻيون ضروري شيون پيدا ڪيون اٿس. جن جو ڪو مُلهہ ئي نٿو لڳائي سگهجي، اُهي ايتريون قيمتي آهن. حمد ۾ شاعر چئي ٿو تہ خدا تعالىٰ جو ايڏو وڏو شانُ آهي جو اسان جي زبان ۾ ايتري سگهہ يا طاقت نہ آهي جو سندس وڏائي جو بيان ڪري سگهون. آخر ۾ شاعر دعا گهرندي چئي ٿو تہ شل الله سائين اسان کي طاقت ڏئي تہ سدائين کيس ياد ڪندا رهون.

- سبق پڙهڻ کانپوءِ صفحي نمبر ۳ تي ڏنل "ڇا اوهان کي خبر آهي" واري ڳالهہ شاگردن کي پڙهڻ لاءِ بہ چئو.

مشق:

(الف) مڪمل مصرعا ملايو.

ڏٺيءَ جا اسين	گيت ڳايون سدا
اُپايو آهي جنهن	سارو جهانُ
هوا، باهہ، پاڻي	ضروري شيون
وڏائيءَ سندس جا	وڏا ٿيان بيانَ
نہ طاقت رکي ٿي	اسان جي زبان

(ب) سبق جي سوالن جا جواب.

١. اسان الله سائينءَ جا گيت ڳائيندا آهيون.

٢. هي سارو جهان ڏٺي پاڪ اُپايو آهي.

٣. هن حمد جو شاعر محمد صديق مسافر آهي..

۴. آخر ۾ دعا گهرندي چئي ٿو تہ شل الله سائين اسان کي طاقت ڏئي تہ سدائين ڪيس ياد ڪندا رهون.

۵. مونکي هن حمد جا سمورا شعر وڻن ٿا، ڇاڪاڻ تہ اُهي سني ٻولي ۾ اعليٰ خيال گڏائي رکيل آهن.

٦. حمد الله تعاليٰ جي شانَ کي بيان ڪري ٿو جڏهن تہ نعت پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَليٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جي شانَ ۾ سندس صورت ۾ سيرت کي بيان ڪري ٿو.

قواعد:

زمان حال ۾ زمان ماضي پڙهايو ۾ پوءِ جملا تبديل ڪرايو.

سوال پڇو: جيڪڏهن مان چوان تہ مان پاڻي پيئان ٿو تہ اهو ڪهڙو زمان آهي؟ (زمان حال) پر جيڪڏهن مان چوان مان پاڻي پيتو تہ اهو ڪهڙو زمان ٿيندو؟ (زمان ماضي)

جيڪو ڪم هاڻي ٿي رهيو آهي، ان کي زمان حال چئبو آهي. مثال: ٻارَ کيڏن ٿا. مان پڙهان ٿو.

جيڪو ڪم گذريل وقت ۾ ٿي چڪو آهي، ان کي زمان ماضي چئبو آهي. مثال: مان ڪتاب پڙهيو. بابا چانهہ پچائي.

(ج) زمان ماضي جي جملن کي زمان حال جي جملن ۾ تبديل ڪرائڻ.

١. سمير ڪتاب پڙهي رهيو آهي.

٢. پوپٽ اڏري رهيو آهي.

٣. مينهن وسي پيو.

۴. ٻارڙي روڊ ڪراس ڪري رهي آهي. ۵. هو سچ چئي رهيو آهي.

(د). پنهنجي روزمرهہ جي ڪمن بابت هڪ پئراگراف لکو. (هر ٻار پنهنجو پنهنجو لکندو.)

- آئون ڏهاڙي صبح سوير اٿندو آهيان. مونکي سوير اٿڻ ۾ مزو ايندو آهي. ان کان پوءِ منهن ڌوئي، ڏندڻ ڪري وهجندو آهيان. پوءِ مان اسڪول جو يونيفارم پهري، ناشتو ڪري اسڪول وڃڻ جي تياري ڪندو آهيان. اسڪول ۾ سبق پڙهندو آهيان ۽ استادن جون ڳالهيون ڌيان سان ٻڌندو آهيان. وقفي ۾ دوستن سان راند روند ڪندو آهيان. شام جو گهر موٽي پنهنجو هوم ورڪ ڪندو آهيان. ڪم مڪمل ڪرڻ کان پوءِ ٿورو وقت ڪتاب پڙهندو يا ٽي وي ڏسندو آهيان. رات جو وقت تي کاڌو کائيندو آهيان. پوءِ ڪٽنب سان ڳالهايون ڪندو آهيان. سمهڻ کان اڳ ڪا ڪهاڻي پڙهندو آهيان. آئون سوير سمهي رهندو آهيان، تہ جيئن ٻئي ڏينهن سوير اٿي سگهان.

(هہ). هيٺين لفظن جي معنيٰ لکي جملن ۾ ڪم آڻيو.

لفظ	معنيٰ	جملن ۾ استعمال
نِمايون	جهُڪايون	اسان الله سائين اڳيان پنهنجو سِرُ نمايون ٿا.
اُپايو	پيدا ڪيو	هي جهان ڌڻي سڳوري اُپايو آهي.
بي مُلهيون	انتهائي قيمتي	دنيا ۾ اڻ ڳڻيون بي ملهيون شيون موجود آهن.
سگهہَ	طاقت	اي ڌڻي! اسانکي سدائين چڱا ڪم ڪرڻ جي سگهہ ڏئي.

سرگرمي:

- شاگردن جو ٽي ٽي جڻن جون ٽوليون ناهيو. سيني کي ڌار ڌار موضوع ڏيو تہ هو قدرت جي اڻ ڳڻين نعمتن کي ڳڻي سيني اڳيان ٻڌائين. تياري لاءِ شاگردن کي ٣ منٽ ڏيو.
- سرگرمي واري حصي ۾ ڏنل سڄي ڳالهين تي عمل ڪرايو.

سبق ٻيون

حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالي عنہ

سکيا جي حاصلات:

- مضمون پڙهي ان جي اهم نقطن جو تجزيو ڪري سگهي.
- عبارت (نثر ۽ نظم) کي پڙهي، معلوماتي ۽ اطلاقي، سوالن جا جواب لکي سگهي.
- مختلف قسم جا جملا (بياني، سوالي، امري ۽ ندائي) بدلائي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۴-۶

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۴ تي ڏنل سبق ”حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالي عنہ“ ڏسڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- هاڻي استاد پهريان پاڻ سبق پڙهائي وجي. سبق پڙهائڻ دوران تفهيمي سوال مشق نمبر وارا، زباني طور پڇو.
- سبق پڙهڻ کانپوءِ ٻارن کان حضرت ابوبڪر رضي الله تعالي عنہ جن جي زندگيءَ بابت سوال ڪريو. ٻارن کي ٻڌايو تہ حضرت ابوبڪر رضي الله تعالي عنہ رسول الله خَاتَم النَّبِيّين صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَلي آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّمَ جا سنگتي هئا. ڪين يار غار بہ سڏيو ويندو آهي. پاڻ ايماندار ۽ سچار هئا تنهنڪري ڪين صديق جو لقب مليو. اسلام قبول ڪندڙن ۾ پهرئين صف ۾ شامل هئا. اسلام جي واڌ ويجهہ لاءِ پنهنجو سمورو مالُ قربان ڪري ڇڏيائون. حضرت علي ڪرم الله وجهہ ۽ حضرت ابوبڪر رضي الله تعالي عنہ ۽ ٻيا اصحابي سڀُورا پاڻ سڀُورن جا ويجها اصحابي هئا.
- اهڙي ريت ٻارن کان سوال جواب ڪندي حضرت ابوبڪر صديق رضي الله تعالي عنہ جن جي زندگيءَ بابت پڇا ڪريو.
- ٻارن کان اِهو سوالُ بہ ڪريو تہ اصحابي سڀوري پنهنجي عمر ۾ ڪهڙو سڀ کان وڏو ڪم ڪيو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ۲ سال ۳ مهينا ۲. وڃ واپا ۳. تبوڪ ۴. پهريان ۵. بي ايماني آهي

(ب) سوالن جا جواب:

۱. حضرت ابوبڪر (رضہ) جي والد جو نالو عثمان بن عامر ۽ والده جو نالوسلميٰ ام الخير هو.
۲. حضرت ابوبڪر (رضہ) جو ڪارنامو قرآن مجيد کي ڪتاب جي شڪل ۾ آڻڻ هو.
۳. حضرت ابوبڪر (رضہ) اسلام قبول ڪندڙ پهريون آزاد ماڻهو هو.

۴. پاڻ جن حضرت بلال (رضہ) کي آزاد ڪيو.

۵. حضرت ابوبڪر (رضہ) جن ٦٣ ٽيهٺ سالن جي عمر ۾ وفات ڪئي.

قواعد:

امري جملا

- اهڙا جملا جن ۾ حڪم، عرض، صلاح يا تنبيهه ڪئي وئي هجي، انهن کي ”امري جملو“ چئبو آهي

(ج) امري جملا ٺاهڻ

١. پنهنجن استادن جو احترام ڪر ٢. والدين جي عزت ڪر ٣. گهڻي موبائل استعمال نہ ڪر

۴. پاڻي تہ پيارِ ۵. پنهنجي گهر وارن سان ضد نہ ڪر

(د) حضرت ابوبڪر (رضہ) جي زندگيءَ مان اوهان ڪهڙُ سبق سکيو پنهنجن لفظن ۾ مختصر لکو.

- حضرت ابوبڪر صديق(رضہ) جي زندگيءَ مان مون کي اهو سبق ملي ٿو تہ انسان کي سدائين سچ ڳالهائڻ گهرجي، چاڪاڻ تہ سچائي انسان کي هر هنڌ عزت ڏئي ٿي. حضرت ابوبڪر صديق(رضہ) جن جي زندگي مان اهو بہ سبق ملي ٿو تہ دوستي ۾ وفادار رهڻ گهرجي، جيئن پاڻ رسول الله خَاتَمُ النَّبِيّين صَلَّي اللّٰہُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جا ساٿي بڻيا ۽ هر وقت ساڻن گڏ رهيا. ان سان گڏ مون کي اهو سبق ملي ٿو تہ الله تي پڪو يقين رکڻ گهرجي ۽ مشڪل وقت ۾ بہ همت نہ ڇڏڻ گهرجي.

(هہ) هيٺين لفظن جي معنيٰ لکو ۽ جملن ۾ ڪم آڻيو.

لفظ	معنيٰ	جملن ۾ استعمال
صديق	سچو	حضرت ابوبڪر کي صديق جو لقب سندس سچائي ڪري مليو.
اُم المومنين	مؤمنن جي ماءُ	حضرت عائشہ کي اُم المومنين سڏيو ويندو آهي
ڪارنامو	وڏو ڪم	ابوبڪر (رضہ) جو ڪارنامو قرآن مجيد کي ڪتاب جي شڪل ۾ آڻڻ هو.
عدل	انصاف	عدل کانسواءِ عبادت ڪنهن ڪم جي نہ آهي.
مساوات	برابري	حضرت ابوبڪر جو دؤر برابري يا مساوات ڪري ياد ڪيو ويندو آهي.

سرگرمي:

- شاگردن کي چئو تہ سبق مان ڪو بہ هڪ واقعو ٻڌائن، جيڪو واقعو حضرت ابوبڪر رضي الله تعالي عنہ جي سچائي بيان ڪري.
- اُهو واقعو ڪلاس اڳيان ٻڌائن. سٺي طريقي سان واقعو ٻڌائيندڙ شاگردن کي شاباس چئو.
- پنهنجي اسڪول جي لائبريري مان، حضرت محمد رسول الله خَاتَمُ النَّبِيّين صَلَّي اللّٰہُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جن جي سيرت مبارڪ بابت ڪو ڪتاب ڪيرائي، ان مان هڪ واقعو پڙهي ڪلاس ۾ سيني آڏو وڏي آواز سان ٻڌايو.

سبق ٽيون

نَعت

سکيا جي حاصلات:

- نظم کي سُر، لئہ ۽ رواني سان پڙهي ان جو مرڪزي خيال بيان ڪري سگهي.
- ننڍا ننڍا بيت ۽ نظم پڙهي، انهن معنيٰ ۽ مفهوم لکي سگهي.
- ظرف ۽ ان جي قسمن کي سمجهي، جملن ۾ استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتاب ۵، صفحو نمبر ۷ – ۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷ تي ڏنل سبق ”نعت“ کولڻ جي هدايت ڪندي ٻڌائي تہ اڄ هو ٽيون سبق نعت پڙهندا. (ياد رکو: نئين لفظن جي معنيٰ ڪتاب جي آخر ۾ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- جڏهن سڀ شاگرد سبق کولي سامهون رکن تہ استاد ڪتاب ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي وارا سوال پڇا ڪري صحيح جواب ملڻ تي شاباس ڏئي. جيڪڏهن شاگرد جواب نہ ڏئي سگهن تہ سبق پڙهائڻ کانپوءِ ساڳيا سوال ڪري.
- استاد سُر ۽ لئہ سان نعت وڏي آواز سان پڙهڻ شروع ڪري. اهڙو سُر ۽ لئہ تہ جيئن ٻارَ بہ ساڳي انداز ۾ پڙهي سگهن. هڪ ڀيرو استاد پڙهائڻ کانپوءِ شاگردن کي بہ هدايت ڪري تہ هو نعت گڏجي سُر ۽ احترام سان پڙهن.

هيءَ نعت گل محمد بخاريءَ پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جي روضي مبارڪ ۽ سندن شانَ ۾ لکي آهي. شاعر پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَليٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جي روضي مبارڪ تي نعت ۾ چئي ٿو تہ ڪاش سدائين مديني رهان ۽ ڏهاڙي پاڻ سڳورن جو روضو مبارڪ ڏسان. شاعر چئي ٿو تہ مدينو ڏئو اٿم پر سِڪ نہ لٿي آهي، پر اڃان سِڪَ وڌي آهي، دل چئي تہ تڪڙو اڏامي مديني وڃان. گل محمد خخاري چئي ٿو تہ جڏهن هن پاڻ سڳورن جي روضي مبارڪ جو ديدار ڪيو تہ اُهو نظارو ڪائنن وسري ئي نٿو. قسمت ساٺ ڏنو هو تنهنڪري هن مديني مبارڪ جو داٽو ڪاڏو هو. شاعر ڀيهر ساڳي هنڌان اُهو داٽو ڪائڻ جي خواهش ڏيکاري ٿو. آخر ۾ چئي ٿو تہ ڪاش ڪيس مديني ڏانهن وڃڻ جو رستو ملي، تہ جيئن سندس خواهشون پوريون ٿين ۽ هو سدائين اُتي رهي پئي.

سمجهاڻي ڏيڻ کانپوءِ شاگردن کان هڪ ڀيرو سُر ۽ لئہ سان نعت وڏي آواز ۾ پڙهايو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. مديني ۲. رَهان، مَران ۳. اُڏامي ۴. مديني ۵. واپس

(ب) سوالن جا جواب:

١. نعت ۾ مديني ڏانهن, وڃڻ جي دعا آهي.

٢. شاعر جي مديني وڃڻ کانپوءِ سدائين مديني ۾ رهڻ جي خواهش يا آرزو آهي.

٣. شاعر جي دل چئي ٿي تہ هو فوري اڏامي مديني پهچي.

۴. مديني ۾ رسول الله صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَ عَلىٰ آلِہٖ وَ اَصحَابِہٖ وَسَلَّم جو روضو مبارڪ آهي.

۵. شاعر جي دل جي خواهش مديني ۾ ئي پوري ٿيندي, تنهنڪري هو واپس ورڻ نٿو چاهي.

قواعد:

ظرف پڙهايو.

- اهڙا لفظ جيڪي اسم ۽ فعل سان لڳن ۽ انهن مان اسم جي هنڌ يعني جاءِ جي معنىٰ ظاهر ٿئي, ڪي ظرف چئبو آهي.

جيئن: ڪڪڙ وڻ تي وينو آهي. امتياز هيٺ بينو آهي.

(ج) ظرف جا جملا:

١. ٻار باغ ۾ ڪيڏي رهيا آهن.

٢. امڙ رڌڻي ۾ ڪاڏو پئي ٺاهي.

٣. ڪانءُ پٽ تي وينو آهي

۴. علي دروازي اڳيان بينو آهي.

۵. ڳئون وڻ هيٺان ٻڌل آهي.

(د) نعت جو مفهوم پنهنجي لفظن ۾ لکو. (شاگرد پنهنجي لفظن ۾ لکندا)

- هيءَ نعت گل محمد بخاري لکي آهي. شاعر نعت ۾ چوي ٿو تہ ڪيس مدينو ڏسڻ جو وڏو شوق آهي. هو چاهي ٿو تہ سدائين مديني ۾ رهي ۽ روزانو پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَلىٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جو روضو مبارڪ ڏسي. شاعر ٻڌائي ٿو تہ جڏهن بہ هن مدينو ڏٺو سندس سِڪ گهٽ نہ ٿي, پر سِڪ اجان وڌي ويس. سندس دل چويس ٿي تہ هو تڪڙو وري مديني ڏانهن وڃي. شاعر خوش قسمت آهي, جو هڪ ڀيرو ڪيس مديني جي سرزمين جو ڪاڏو بہ نصيب ٿيو. هو دعا ٿو ڪري تہ الله ڪيس ٻيهر مديني وڃڻ جو رستو ڏي, تہ جيئن هو هميشہ اتي رهي ۽ پاڻ سڳورن صَلَّي اللهُ عَلَيہِ وَعَلىٰ آلِہٖ وَاَصحَابِہٖ وَسَلَّم جو قرب حاصل ڪري.

سرگرمي:

- شاگردن کي سبق جي آخري سرگرمي ڪرڻ لاءِ چئو ۽ سٺي ڪندڙن کي شاباس چئو.

سبق چوٿون

ميجر عزيز ڀٽي شهيد

سکيا جي حاصلات:

- درجي وار عبارت پڙهي پنجن مان گهٽ ۾ گهٽ چئن معلوماتي ۽ تفهيمي سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- ڪنهن به موضوع تي مربوط عبارت لکي سگهي.
- فاعل ۽ مفعول جو فعل سان گردان ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۹-۱۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۹ تي ڏنل سبق "ميجر عزيز ڀٽي شهيد" ڏسڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- هاڻي استاد پهريان پاڻ سبق پڙهائي وجي. سبق پڙهائڻ دوران تفهيمي سوال مشق نمبر وارا، زباني طور پڇو.
- سبق پڙهڻ کانپوءِ ٻارن کي ٻڌايو ته ميجر عزيز ڀٽي ملڪ جي حفاظت لاءِ پنهنجي جان قربان ڪري ڇڏي. ميجر عزيز ڀٽي شروع کان ئي ذهين ۽ ڏاهو شاگرد هو. جيئن پڙهائيءَ ۾ هوشيار هيو تيئن ئي هو فوج ۾ نوڪري دوران به انتهائي ذميداري سان ڪم ڪندو هو. هر ڪم کي دل سان ڪندو هو. پنهنجي محنت ۽ سچائيءَ ڪري هو ٿوري عرصي ۾ ترقي ڪري ميجر جي عهدي تي پهتو. ۱۹۶۵ع جي لڳ ڀڳ پاڪستان ڀارت جنگ ۾ هن وڏي بهادري سان مقابلو ڪيو ۽ شهيد ٿي ويو.
  - اهڙي ريت ٻارن کان سوال جواب ڪندي ميجر عزيز ڀٽي جي زندگيءَ بابت ٻارن کان ڳالهه ٻولهه ڪرايو.
  - ٻارن کان اِهو سوالُ به ڪريو ته ڪين ميجر عزيز جي ڪهڙي ڳالهه ڪين سڀ کان وڌيڪ پسند آئي؟
  - شاگردن کي فعل جو گردان به سمجهايو.

مشق:

(الف) لڪير جي مدد سان صحيح جملا ملايو:

۱. هو هڪ محنتي ۽	ڪاب به غفلت نه ڪرڻ گهرجي
۲. پاڪستان اچي هن	قوم ڪڏهن به وساري نه ٿي سگهي
۳. سندس قرباني کي پاڪستاني	قابل شاگرد ثابت ٿيو
۴. فرضن کي نڀائڻ ۾	پنهنجي تعليم جاري رکي

(ب) خال ڀريو:

١. ١٩٤٥ع ٢. ڀارتي فوج ٣. ڪيترائي سبق ۴. قرباني

(ج) تفهيمي سوالن جا جواب.

١. ميجر عزيز ڀٽي ٦ آگسٽ ١٩٢٨ع ۾ پيدا ٿيو.

٢. هن ١٩۴٨ع ۾ ڪاڪول ملٽري اڪيڊمي ۾ داخلا ورتي.

٣. ١٩٦٥ع ۾ هو ميجر جي عهدي تي پهتو.

۴. ان ڏينهن ڀارت پاڪستان جي شهر لاهور تي حملو ڪري رهيو هو پر هن پنهنجي جان جي پرواهه نه ڪندي وڙهندو رهيو ۽ ٽينڪ جو شيل لڳڻ ڪري شهيد ٿي ويو.

۵. کيس "نشان حيدر" سان نوازيو ويو.

قواعد:

فعل جو گردان (ڦيرو) ڇا آهي؟

فعل جو گردان يا ڦيرو ان کي چوندا آهن، جڏهن فعل بدلجي ٿو شخص (مان، تون، هو)، زمان (حال، ماضي، مستقبل) ۽ جنس (مذڪر/مؤنث) مطابق.

(د) جملا

- حال ۾ پڇاڙي بدلجي ٿي: "ٿو/آهي" (مذڪر) ۽ "ٿي/آهي" (مؤنث).
- ماضي ۾ فعل جي صورت بدلجي ٿي: "وينو" (مذڪر)، "ويني" (مؤنث).
- مستقبل ۾ به فرق اچي ٿو: "ويهندو" (مذڪر)، "ويهندي" (مؤنث).
- وڌيڪ مثال ڪتاب مان پڙهايو.

(هہ) ميجز عزيز ڀٽيءَ جي باري ۾ هڪ پئراگراف

- ميجر عزيز ڀٽي پاڪستان جو بهادر فوجي آفيسر هو جنهن ١٩٦٥ع جي پاڪستان - هندستان جنگ ۾ وطن جي دفاع لاءِ وڏو ڪردار ادا ڪيو. هو پاڪستان آرمي ۾ ميجر جي عهدي تي رهيو. هن پنهنجي جوانن سان گڏ دشمن جو ڀرپور قابلو ڪيو. سندس شهادت ٩ سيپٽمبر ١٩٦٥ع تي ٿي. سندس بهادري ۽ قرباني ڪري کيس پاڪستان جو وڏي ۾ وڏو فوجي اعزاز نشانِ حيدر ڏنو ويو. ميجر عزيز ڀٽي جي نالي تي ڪيترائي اسڪول، روڊ ۽ يادگار جڳهون ٺهيل آهن. پاڪستان ۾ کيس هر سال ياد ڪيو ويندو آهي.

(و) انگن جي ترتيب سمجهائيندي پوءِ انگن جي ترتيب لکو.

ڇئن_چوٽون. پنجن-پنجون. ڇهن-ڇهون. ستن-ستون. اٺن-اٺون. نون-نائون. ڏهن-ڏهون.

سرگرمي:

- يوٽيوب تان پاڪستان جي جنگ باري ۾ ڪو به وڊيو ڏيکاري پوءِ شاگردن جي ان تي ڳالهه ٻولهه ڪرايو.

سبق پنجون

موهن جو دڙو

سکيا جي حاصلات:

- مضمون پڙهي ان جي اهم نُڪتن جو تجزيو ڪري سگهي.
- عبارت (نثر ۽ نظم) کي پڙهي، معلوماتي ۽ اطلاقي، سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- پنهنجي آس پاس جي ماحول جو مشاهدو ڪري، عبارت لکي سگهي
- انفارميشن ٽيڪنالاجيءَ جو استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۱۲ – ۱۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۱۲ تي ڏنل سبق ”موهن جو دڙو“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- استاد ٻهريان پاڻ سبق پڙهائي وجي. سبق پڙهائڻ دوران تفهيمي سوال مشق نمبر وار طور زباني طور پڇي.
- سبق پڙهڻ کانپوءِ ٻارن کي ٻڌايو تہ موهن جو دڙو ساڍا پنج هزار سال پراڻي تهذيب جي نشاني آهي. سنڌو درياءَ جي ڀرپاسي ۾ ڪيترائي شهر مليا آهن. جيڪي ان تهذيب جو حصو هئا. تهذيب سڌريل ماڻهن جي نشاني آهي. موهن جي دڙي مان خبر پئي ٿي تہ ان وقت جا ماڻهو تمام سڌريل هئا. مختلف هنر ڄاڻيندا هئا، جن جي ثابتي موهن جي دڙي مان مليل مختلف ٿانون، ڏاتن، زيورن، رانديڪن ۽ ٻين شين مان ملي ٿو. هو ٻين علائقن جهڙوڪ اڄوڪي عراق، شام وغيره سان ڪاروبار پڻ ڪندا هئا. موهن جي دڙي واسي تمام سڌريل هئا، جيڪا سندن ٺاهيل گهرن، گهٽين، پٽين، کوهن، ڏاند گاڏين وغيره مان خبر پئي ٿي.
- اهڙي ريت ٻارن کان سوال جواب ڪندي پڇا ڪري تہ ڇا هنن موهن جو دڙو ڪڏهن ڏٺو آهي؟ يا ڀي ڪا اهڙي جڳهہ ڏٺي آهي، جيڪا موهن جي دڙي جيان پراڻي هجي، ۽ ان مان مختلف شيون مليون هجن؟
- شاگردن کي يوٽيوب تان سمجهي سگهجندڙ ٻوليءَ ۾ موهن جي دڙي جي تهذيب بابت ڪا ڊاڪيومينٽري بہ ڏيکاريو ۽ ان کانپوءِ ڳالهہ ٻولهہ ڪرايو تہ شهر ۾ ڪهڙيون ڪهڙيون سهولتون موجود هيون.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ساڍا پنج هزار سال   ۲. سر جان مارشل   ۳. ۱۲ ميٽر اوچيون ۽ ۳ ميٽر ٿلهيون

۴. شڪلون ۽ ڪي اکر اڪريل آهن.   ۵. زيور

(ب) سوالن جا جواب:

١. لاڙڪاڻي ضلعي ۾ موهن جي دڙي جا آثار مليا آهن.

٢. موهن جي دڙي کي سڀ کان پهريان قديم آثارن جي ماهر آر ڊي بنرجي ١٩٢٢ع ۾ ڳولي لڌو.

٣. موهن جي دڙي مان ماهرن کي سون ۽ چانديءَ جا زيور، ٽامي ۽ ٺڪر جا ٿانوَ پٿرن مان ٺهيل وڏ ٽڪ جا اوزار ۽ مختلف رانديڪا مليا آهن.

۴. جو جواب: اتان جا ماڻهو ڪنڀارڪو هنر، ڪاشيءَ جو ڪم، سنگتراشي ۽ اڪر جا ڪم ڄاڻيندا هئا. ڄوَ ۽ ڪڻڪ ۽ ٻيا فصل بہ ڪندا هئا تہ واپار پڻ ڪندا هئا.

۵. موهن جي دڙي کي يونيسڪو پاران ورلڊ هيريٽيج سائيٽ جو درجو ڏنو ويو آهي.

(ج) لفظن جا ضد لکي انهن کي جملن ۾ ڪم آڻيو.

لفظ	ضد	جملو
گرم	ٿڌو	سنڌ سال جا گهڻا مهينا گرم رهندي آهي.
نرم	سخت	هتان جا ماڻهو نرم مزاج جا آهن.
هيٺ	مٿي	وڻ هيٺ ٿڌي هوا گهُلي رهي آهي.
سٺو	خراب	سنڌ ۾ ڪاريگريءَ کو ڪم سٺو ڪيو ويندو آهي.
صبح	شام	صبح جو سوير اٿندڙ ماڻهو گهڻو ڪري محنتي هوندا آهن.

(د) انٽرنيٽ تان معلومات وٺي موهن جي دڙي بابت مختصر پيراگراف لکو.

- موهن جو دڙو پاڪستان جي صوبي سنڌ ۾ هڪ تمام پراڻو شهر آهي. اهو شهر هزارين ورهيہ اڳ ٺهيو هو. هتي وڏيون عمارتون، گهر، گهٽيون ۽ پاڻيءَ جا کوهہ ۽ ناليون مليون آهن. جيڪي ٻڌائن ٿا تہ هتي رهندڙ ماڻهو صاف سٿرا ۽ هوشيار هئا. موهن جي دڙي مان رانديڪا، ٿانوَ ۽ زيور بہ مليا آهن. جنهن مان پتو پوي ٿو تہ ماڻهو خوشحال زندگي گذاريندا هئا. اڄ اهو هڪ تاريخي ماڳ آهي، جتي سڄي دنيا جا ماڻهو گهمڻ لاءِ ايندا آهن.

(هـ) موهن جي دڙي سان ملندڙ جلندڙ ڪنهن بہ هڪ تاريخي ماڳ بابت پنهنجي لفظن ۾ مضمون لکو.

- ٽيڪسيلا بہ پاڪستان جو هڪ وڏو ۽ پراڻو تاريخي ماڳ آهي، جيڪو پنجاب ۾ اسلام آباد جي ويجهو واقع آهي. جيئن موهن جي دڙو سنڌ ۾ قديم تهذيب ڏيکاري ٿو تيئن ٽيڪسيلا بہ پراڻي دور جي تهذيب ۽ علم جو مرڪز رهيو آهي. هتي وڏي يونيورسٽي ۽ تعليمي ادارا هئا، جتي سڄي دنيا جا شاگرد پڙهڻ ايندا هئا. ٽيڪسيلا مان مندر، ٻڌ مت جا اسٽوپا، رانديڪا ۽ هٿ جا ٺهيل اوزار مليا آهن.اهي شيون ٻڌائين ٿيون تہ هتي رهندڙ ماڻهو علم دوست، محنتي ۽ هنرڪار هئا. موهن جو دڙو ۽ ٽيڪسيلا ٻئي اسان جي ملڪ جا تاريخي خزانا آهن.

سرگرمي:

يوٽيوب تان موهن جي دڙي بابت ڪا ڊاڪيومينٽري هلائي، ٻارن کان سوال ڪريو.

سبق ڇهون

انٽرنيٽ ۾ سنڌي ٻوليءَ جو استعمال

سکيا جي حاصلات:

- ڪلاس ۾ روانيءَ سان ڳالهايل لفظن جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌي، سمجهي ۽ بيان ڪري سگهي.
- مرڪب جملا لکي سگهي.
- انفارميشن ٽيڪنالاجيءَ جو استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۱۶ - ۱۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۱۶ تي ڏنل سبق ”انٽرنيٽ ۾ سنڌي ٻوليءَ جو استعمال“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- استاد پهريان پاڻ سبق پڙهائي وجهي. سبق پڙهائڻ ٻوليءَ بابت بنيادي سوال ڪري. ان کانپوءِ شاگردن کان پڙهايو.
- ٻڌايو ته انٽرنيٽ اڄڪلهه ڪانپوءِ جاڻ عام ٿي وئي آهي. جديد دؤر ۾ جيڪا ٻولي انٽرنيٽ تي سموري ڄاڻ سان موجود هوندي، اُها ئي ترقي ڪندي. دنيا جو ڪو ملڪ نه آهي، جتي انٽرنيٽ نه هجي. تنهنڪري هر ڪم انٽرنيٽ جي مدد سان ٿئي ٿو. انٽرنيٽ سان هڪٻئي سان چيٽ ڪندا آهيون، رابطا ڪندا آهيون. جيڪڏهن اسانجي ٻولي هوندي ته اُها استعمال ڪرڻ سان آساني ٿيندي ۽ ٻوليءَ جي به واڌ ويجهه ٿيندي رهندي.
- انٽرنيٽ ۾ سنڌي ٻوليءَ بابت وڌيڪ ڳالهيون سبق مان ٻڌايو.
- تفهيمي سوال زباني پڇو ته جيئن سبق پڙهڻ کانپوءِ ان جي بابت ڳالهه ٻولهه ٿئي.

مشق:

(الف) خال پريو.

۱. سپورٽ   ۲. ذريعا   ۳. فونيٽڪ   ۴. اڻ پڙهيلن

(ب) سوالن جا جواب:

۱. سنڌي ٻولي انٽرنيٽ جي گهرجن تي پورو لهي ٿي ڇاڪاڻ ته نوجوانن ان کي انٽرنيٽ جي گهرجن مطابق اڳيان آندو آهي.

۲. سنڌي ٻولي uni code ۽ I.S.O وٽان منظور ڪيل ۽ سپورٽيڊ ٻولي آهي.

۳. دنيا جي طاقتور سرچ انجڻ Google گوگل سنڌيءَ ۾ به ڪم ڪري ٿي.

۴. ڪمپيوٽر ۾ سنڌي ڪي بورڊ انسٽال ڪرڻو پوندو. Windows، Mac يا Linux لاءِ سنڌي لي آئوٽ موجود آهي. موبائل ۾ سيٽنگز (Settings) ۾ وڃي Language & Input مان "سنڌي" چونڊڻ سگهجي ٿو. لي آئوٽ ۾ سڀ اکر (الف، ب، ت ... وغيره) ڪي بورڊ جي مخصوص بٽڻ تي رکيل هوندا آهن. سنڌي ڪي بورڊ لي آئوٽ اصل ۾ سنڌي اکرن جي ترتيب وارو نقشو آهي، جيڪو سکڻ لاءِ ٿوري مشق ۽ روزاني لکڻ ضروري آهي.

(ج) لفظ پنهنجي جملن ۾ استعمال ڪريو.

لفظ	جملو
مشغلو	ڪتاب پڙهڻ منهنجو پسنديده مشغلو آهي.
سهولت	اسڪول ۾ شاگرداڻين لاءِ خاص سهولت ڏني وئي آهي.
محدود	ننڍن شهرن ۾ ماڻهن لاءِ نوڪريون محدود ٿينديون وڃن پييون.
مٽ مائٽ	عيد ڏينهن اسان مٽ مائٽن ڏانهن ويندا آهيون.
واڌاري	هن سال زراعت ۾ واڌاري سبب ڳوٺن ۾ خوشحالي آئي آهي.

(د) انٽرنيٽ تي چيٽ ڪرڻ لاءِ ڪيترا ڪهڙا پليٽ فارم آهن. انٽرنيٽ تي چيٽ ڪرڻ لاءِ ڪيترائي پليٽ فارم آهن، جتي ماڻهو هڪ ٻئي سان لکي، ڳالهائي يا وڊيو ذريعي رابطي ۾ رهي سگهن ٿا.

- WhatsApp لکت، آواز ۽ وڊيو ڪال لاءِ. Facebook Massenger دوستن سان چيٽ ڪرڻ لاءِ.
- Instagram Chat تصويرن سان گڏ ميسيج ڪرڻ لاءِ.
- Zoom/Google Meet آن لائين ڪلاس يا گڏجاڻين ۾ چيٽ ۽ ڳالهائڻ لاءِ.

سرگرمي:

- ٻارن ڪي موبائيل تي گوگل سرچ انجڻ جي مدد سان سنڌي ٻوليءَ بابت دلچسپ وڊيوز ڏيکاريو ۽ موبائل جي مدد سان سنڌي ڪي بورڊ جو استعمال ڪري ڏيکاريو.

سبق ستون

نظارا وطن جا

سکيا جي حاصلات:

- نظم ٻڌي ان جو مفهوم ۽ مرڪزي خيال بيان ڪري سگهي.
- نظم کي سُر، لئہ ۽ رواني سان پڙهي ۽ ان جو مرڪزي خيال بيان ڪري سگهي.
- ننڍا ننڍا بيت ۽ نظم پڙهي، انهن جي معنيٰ ۽ مفهوم لکي سگهي.
- جمع کي واحد ۽ واحد کي جمع جي لفظن ۾ تبديل ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۱۹-۲۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۱۹ تي ڏنل نظم "نظارا وطن جا" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- استاد پهريان پاڻ نظم سُر ۽ لئہ سان پڙهائي. پوءِ ٻارن کان پڙهائي.
- نظم پڙهائڻ کانپوءِ سمجهاڻي ڏيو. توهان پنهنجي علائقي ۾ وطن جا ڪهڙا ڪهڙا نظارا ڏٺا آهن.
- تفهيمي سوال زباني پڇو تہ جيئن سبق پڙهڻ کانپوءِ ان جي بابت ڳالھ ٻولھ ٿئي.
- سنڌي ۾ جڏهن ڪنهن شيءِ يا لفظ جو هڪ کان وڌيڪ مطلب ڏيکارڻو هجي يعني واحد کي جمع ۾ بدلائڻو هجي، تہ ڪن لفظن جي آخر ۾ يون لڳايو ويندو آهي، يت-يتيون ڳاڙهي-ڳاڙهيون ٻيڙي-ٻيڙيو گڏيون.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. نظارا ۲. گذارا ۳. موچي ۴. پڙهڻ ۵. وڏڙا

(ب) سوالن جا جواب:

۱. شاعر کي وطن جا نظارا، ٻنيون ٻارا، وڻ وغيره وڻن ٿا.
۲. پنهنجي وطن ۾ ڪمند، ڪڻڪ، ساريون، ڪپهہ، انب ڪيلا وغيره ٿين ٿا.
۳. شاعر هاري، پورهيت، موچي، ڪوري، رازن، واڍن ۽ لوهارن جي ڳالھ ڪري ٿو.
۴. اسان پاڻ ئي وطن جو سهارو آهيون.
۵. شاعر صبح سوير پڙهڻ ويندڙ ٻارن کي چنڊ تارن سان ڀيٽي ٿو.

قواعد:

(صفت) صفت پڙهايو.

(ج) اڇو ڪارو سهڻو مٺو ڪٽو ٿلهو سنهو پيارو، نرم، سخت.

(د) واحد لفظن کي جمع ۽ جمع لفظن کي واحد.

واحد	قطارَ	موسمَ	پيتِ	راتِ	عيد	ڪاپي
جمع	قطارون	موسمون	پيتيون	راتيون	عيدون	ڪاپيون

(هہ) نظم جو مفهوم:

- اسان جو پيارو وطن خوبصورت آهي. هتي جون زمينون زرخيز آهن ۽ ٻني ٻارا سائي پوترن سان پرجي پون ٿا. سنڌ جو هاري صبح سوير اٿي محنت ڪري ٿو ٻج پوکي ٿو ۽ فصل سنڀالي ٿو. جڏهن فصل پچي ٿو ته اناج لهي ٿو. واڍا رازا خوشيءَ سان ڪم ڪن ٿا. درياهہ سنڌ جو پاڻي سنڌ جي زندگي آهي، جيڪو زمين کي سون بڻائي ڇڏي ٿو. ڳوٺن ۾ سهڻا ٻار روز اسڪول وڃن ٿا، پڙهن ٿا ۽ مستقبل جا روشن ستارا بڻجن ٿا. سنڌ جا ماڻهو مهمان نواز، محنتي ۽ دل سان سچا آهن. سنڌ جي ڌرتي امن، محبت ۽ محنت جو پيغام ڏئي ٿي.

سرگرمي:

- صفحي نمبر ٢١ تي ڏنل سرگرميون ڪرايو.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق ائون

ڳوٺاڻي زندگي

سکيا جي حاصلات:

- گهر، اسڪول، شهر ۽ ڳوٺ ۾ تعريفي ۽ تنقيدي گفتگو ٻڌي، ردعمل ظاهر ڪري سگهي.
- پنهنجي آس پاس جي ماحول جو مشاهدو ڪري، عبارت لکي سگهي.
- مختلف قسم جا جملا (بياني، سوالي، امري، ندائي) بدلائي سگهي.
- بي ترتيب جملن کي ترتيب ڏئي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۲۲-۲۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۲۲ تي ڏنل نظم ”ڳوٺاڻي زندگي“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي متئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي، شاگرد بہ ان ڪانپوءِ سبق کي چٽي آواز ۾ پڙهن.
- سبق پڙهائڻ ڪانپوءِ پرپاسي جي ڳوٺ ۾ شاگردن کي وٺي وڃو اتي گهمائڻ دوران ڳوٺاڻي زندگي بابت سوال ڪريو.
- ان ڪانپوءِ تفهيمي سوال زباني پڇو تہ جيئن سبق جي اهميت کان واقف ٿي سگهن.
- امري ۽ ندائي جملا. اهي جملا آهن، جن ۾ حڪم، هدايت يا خواهش ڪئي ويندي آهي.
- جن جملن ۾ جذبات، حيرت، خوشي، ڏک آواز ظاهر ٿئي، سي ندائي جملا آهن. وڌيڪ ڪتاب مان پڙهايو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. گدلاڻ ۲. ڪشادا ۽ ڪليل ۳. نلڪو ۴. نيرن/ڪاڏو ۵. اوطاق

(ب) سوالن جا جواب:

۱. ڳوٺ ۾ ڪچا ۽ ڪکاوان گهر ٺهيل هوندا آهن.
۲. ڳوٺاڻا ماڻهو ٻني ٻارو ۽ گهرن ۾ چوپايو مال پاليندا آهن.
۳. ڳوٺن ۾ تازو کير، مکڻ، ڀاڄيون وغيره ملنديون آهن.
۴. واندڪائي ۾ عورتون ڀرت ڀرينديون آهن.
۵. نيرن ۾ مکڻ ۽ لسي ڪٽڪ يا چانورن جي ماني سان ڪائيندا آهن.

قواعد:

امري ۽ ندائي جملا پڙهايو.

(ج) امري ۽ ندائي جملن جا مثال:

١. پنهنجو ڪم پاڻ ڪر ٢. وڏن جو ادب ڪر ٣. واهه سائين واهه! اڄ ته پڙهو پيا

۴. وچ! ايڏو وڏو نانگ

(د) شهري يا ٻهراڙي زندگي تي هڪ مربوط پيراگراف لکو.

- شهري زندگي مصروف هوندي آهي. شهرن ۾ ماڻهن کي روزگار ملندو آهي، تنهنڪري ڪيترائي ماڻهو هتي ڪم ڪرڻ لاءِ پري پري کان اچن ٿا. شهرن ۾ اسڪول، اسپتالون، بازارون ۽ رستا سٺا هوندا آهن. هت گهڻيون سهولتون موجود آهن. شهر ۾ هر قسم جا ڪاڏا ۽ مڻايون، رانديڪا وغيره ملن ٿا. هتي مختلف علائقن ۽ ٻولين جا ماڻهو گڏجي رهن ٿا، جنهن ڪري شهرن ۾ ثقافت جو رنگ ملي ٿو. ڌار ڌار علائقن ۽ ٻولين جي ماڻهن سان رهڻ ڪري، ماڻهو کي گهڻو ڪجهه سکڻ لاءِ ملي ٿو. شهرن ۾ شور، گوڙ ۽ ٽرئفڪ جا مسئلا به هوندا آهن. هوا ڪڏهن ڪڏهن آلودگي سبب صاف نه هوندي آهي، پر پوءِ به شهري زندگي سکيا ۽ روزگار لاءِ اهم آهي.

(هه) بي ترتيب جملن کي ترتيب ڏيو.

١. اتي هر وقت هوا ۽ اس موجود هوندي آهي.

٢. اڪثر ٻوٽڻ ۾ جر جو مٺو پاڻي به هوندو آهي.

٣. ماڻهو ڪيترين ئي بيمارين کان بچل آهن.

سرگرمي:

- صفحي نمبر ٢۵ تي هدايتن تي عمل ڪندي شهري ۽ ٻهراڙي زندگيءَ تي ڳالهيون ڪرايو.

سبق نائون

اجرڪ جي ڪهاڻي

سکيا جي حاصلات:

- سادن ۽ مرڪب جملن تي مشتمل ٽي يا ٽن کان مٿي پيراگراف پڙهي سمجهي سگهي.
- مرڪب جملا لکي سگهي.
- روزمره جي ڪنهن به موضوع تي پنهنجن لفظن ۾ ڏهن کان پندرنهن سادن ۽ مرڪب جملن تي مشتمل مضمون لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ٢٦-٢٨

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٢٦ تي ڏنل نظم ”اجرڪ جي ڪهاڻي“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ١٠٥ تي ڏنل آهن.)
- توهان مان ڪنهن ڪنهن ڪڏهن اجرڪ پاتو آهي؟ ڪنهن وٽ پنهنجو اجرڪ آهي؟ هاڻي سبق پڙهايو.
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي، شاگرد به ان کانپوءِ سبق کي چٽي آواز ۾ پڙهن.
- سبق بابت ٻڌايو ته هر علائقي کي پنهنجي سڃاڻپ هوندي آهي. ٻولي، ڪپڙن جي خاص ڊزائن، ٽوپي، ڪاڏا، اٺڻ ويهڻ سڀ ثقافت ۾ اچي وڃن ٿا. اجرڪ سنڌ جي ثقافتي نشاني آهي، جيڪو به سنڌ ۾ رهي ٿو اُهو اجرڪ ثقافتي نشاني طور پائيندو آهي. سبق مان اجرڪ تيار ٿيڻ بابت سوال پڇو.
- ڪلاس کي ٻن ٽولين ۾ ورهايو ۽ اجرڪ جي تياري بابت ڳالهه ٻولهه ڪرايو.

مشق:

(الف) خال پريو.

۱. ثقافت ۲. تاريخ ۳. رنگن ۴. پور ۵. نارو

(ب) سوالن جا جواب.

۱. اجرڪ جا مکيه ٻه قسم آهن.
۲. اجرڪ ٺاهڻ جا ڪُل ١٦ مرحلا آهن.
۳. اجرڪ ٻن رنگن ڳاڙهو ۽ نيرو جا هوندا آهن.
۴. اجرڪ هر موسم ۾ استعمال ٿيندو آهي.
۵. اجرڪ جي صنعت ۾ ڪيترائي اوزار استعمال ٿين ٿا.

قواعد:

(ج) فعل ۽ فاعل پڙهايو.

(د) اجرڪ جا ٽي جملا.

۱. مونکي نيري رنگ جو اجرڪ تمام گهڻو پسند آهي

۲. اجرڪ هر هنڌ سنڌين جي سڃاڻپ آهي

۳. سياري توڙي انهاري ۾ اجرڪ استعمال ڪري سگهجي ٿو

(هـ) اجرڪ جي تياريءَ تي پنهنجي لفظن ۾ ۱۵ جملن جو مضمون لکو.

- اجرڪ سنڌ جي سڃاڻپ آهي. اهو خوبصورت ڪپڙي تي هڪ خاص ڇاپي سان ٺهندو آهي. اجرڪ ٺاهڻ لاءِ پهرين ڪپڙو تيار ڪيو ويندو آهي. ڪپڙي کي پهرين ڌوئي صاف ڪيو ويندو آهي. ان تي خاص رنگ لڳايا ويندا آهن. اجرڪ ٺاهڻ ۾ سڀ کان اهم ڪم ٺپا لڳائڻ جو آهي، جيڪي وڏي محنت سان لڳايا ويندا آهن. ڪاريگر ڪاٺ جي ٺهيل ٺپن سان ڪپڙي تي نقش ٺاهيندا آهن. نيري ۽ ڳاڙهي رنگ جا ٺپا لڳايا ويندا آهن. رنگ لڳائڻ کان پوءِ ڪپڙو ڌوئبو ۽ سڪائبو آهي. اجرڪ تيار ڪرڻ ۾ جانيي جو تيل پڻ ڪم آڻبو آهي، جنهن سان اجرڪ سياري ۾ گرم رهندو آهي. اجرڪ ٺاهڻ ۾ ڪيترا ڏينهن لڳي وڃن ٿا. جڏهن اهو مڪمل ٿي وڃي ٿو ته ڏاڍو سهڻو لڳندو آهي. اجرڪ مرد ۽ عورتون ٻئي اوڍيندا آهن. اهو سنڌ جي مهمان نوازي ۽ سڃاڻپ جي نشاني آهي. جڏهن ڪنهن مهمان کي اجرڪ سوکڙي طور ڏني ويندي آهي ته هو تمام گهڻو خوش ٿيندا آهن.

سرگرمي:

- صفحي ۲۸ تي ڏنل هدايتن تي عمل ڪندي سنڌي ثقافت بابت وڊيو ڏيکاريو ۽ ڳالهه ڪريو.

سبق ڏهون

جشن آزادي

سکيا جي حاصلات:

- بزمِ ادب/ڏڻن جي موقعي جي مناسبت سان، ڪنهن بہ تقريب ۾ پنهنجن خيالن جو اظهار ڪري سگهي.
- اسڪول جي سطح تي ٿيندڙ تقريري مقابلن ۾ حصو وٺي سگهي.
- مفرد ۽ مرڪب جملا زمانن (حال، ماضي ۽ مستقبل) مطابق بدلائي سگهي.
- ڪنهن تقريب ۽ تهوار، ميلي يا نمائش ڪي ڏسي، ان جي ڪنهن خاص سرگرميءَ تي ردعمل جو اظهار ڪري سگهي.
- خوشي، غم ۽ همدرديءَ جي جذبن جو تحريري ۽ زباني طور اظهار ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۲۹-۳۲

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۲۹ تي ڏنل نظم "جشن آزادي" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۵ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي، شاگرد بہ ان کانپوءِ سبق کي چٽي آواز ۾ پڙهن.
- سبق جي باري ۾ ٻڌايو تہ تي سؤٽ پاڻ ۾ ڳالهہ ڪري رهيا آهن. پاڪستان جي آزاديءَ جي ڏينهن بابت ڳالهہ ٻولهہ ٿي رهي آهي. وڌيڪ سبق جا تفصيل ٻڌايو. جشن آزاديءَ جي موقعي تي اسان پنهنجي گهرن، اسڪول ۽ پاڙي کي جهنڊن سان سينگاريندا آهيون. صفائي ڪندا آهيون ۽ پنهنجي ملڪ جو ڏينهن ملهائيندا آهيون.
- هم معنيٰ لفظ بورڊ جي مدد سان پڙهايو: اهي لفظ، جن جي معنيٰ ساڳي يا هڪجهڙي هجي،انهن کي هم معنيٰ لفظ چيو ويندو آهي. مثال: پيار-قرب. ڪاوڙ- ناراض. سهڻو-خوبصورت- ويجهو-پرسان.
- تقرير ڪرڻ بابت ٻڌايو: تقرير اها ڳالهہ آهي، جيڪا ماڻهو ٻين جي سامهون صاف آواز ۽ تاثرات سان ڪندو آهي. تقرير ۾ ڪو موضوع چونڊيو ويندو آهي، جهڙوڪ وطن، استاد، يا آزادي. سٺي تقرير لاءِ صاف آواز، سادي ٻولي ۽ اعتماد ضروري آهي. مثال طور: السلام عليڪم! اڄ اسان پنهنجي ملڪ پاڪستان جو جشنِ آزادي ملهائي رهيا آهيون. هي ڏينهن اسان جي خوشي ۽ فخر جو ڏينهن آهي. اسان جو ملڪ ۱۴ آگسٽ ۱۹۴۷ع تي آزاد ٿيو. هي آزادي اسان کي ڪيترن ماڻهن جي محنت ۽ قرباني سان ملي. اسان سڀني کي ملڪ سان پيار ڪرڻو آهي ۽ ان کي ترقي ڏيڻي آهي. پاڪستان زنده باد!
- هاڻي شاگردن جون ٽوليون ناهي تقرير جي سرگرمي ڪرايو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ۱۴ آگسٽ ۱۹۴۷ع ۲. ڪيڪ ۳. ڳَنڍُ ۴. انتظام ۵. ٻارن

(ب) سوالن جا جواب:

۱. پاڙي جي ٻار نصير وٽ ڪهاڻيون پڙهندا آهن.

۲. پاڪستان جي جشن آزاديءَ جو ڏينهن ۱۴ آگسٽ تي ملهايو ويندو آهي.

۳. پرياٽ صفائي سترائي ڪئي، گند گڏ ڪرڻ لاءِ بالٽي رکي، ٻارن کي ڪهاڻيون پڙهايائين.

۴. جنهن کي بہ پاڪستان سان پيار آهي، اُهو گند هن بالٽي ۾ ڦٽو ڪري.

۵. هو پرياٽ جون ڳالهيون ڏيان سان ٻڌي رهيا هئا.

قواعد:

زمان حال، زمان ماضي ۽ زمان مستقبل پڙهايو.

(ج) زمان حال، ماضي ۽ مستقبل جا بہ مفرد جملا.

- اسان چوڏهين آگسٽ ملهائي رهيا آهيون. اسان ڪيڪ بہ ڪائي رهيا آهيون.
- اسان جشن آزاديءَ جو ڏينهن پنهنجي پاڙي ۾ ملهايو هو. اهو ڏينهن ڏاڍو يادگار هو.
- اسان ايندڙ جشن آزاديءَ تي صفائيءَ جي مهم هلائيندا سين. سيني ٻارن کي گڏ ڪري رانديون ڪنداسين.

(د) جشن آزاديءَ جو ۱۵ جملن جو مضمون لکو. (خوشي، ڏک ۽ همدردي جي اظهار سان گڏ)

- هر سال ۱۴ آگسٽ تي اسان جي پياري ملڪ پاڪستان جو جشن آزاديءَ وڏي خوشيءَ سان ملهايو ويندو آهي. هي ڏينهن اسان کي ياد ڏياري ٿو تہ پاڪستان ڪيئن وڏي جدوجهد سان حاصل ٿيو. ان ڏينهن تي هر ماڻهو خوشيءَ سان پنهنجو و وطن ياد ڪري ٿو. شهر، ڳوٺ، اسڪول ۽ گهر سڀ جهنڊين ۽ رنگن سان سينگاريل هوندو آهي. ٻار قومي گيت ڳائيندا آهن ۽ هٿن ۾ پاڪستان جو جهنڊو جهلي خوش ٿيندا آهن. اسڪولن ۾ تقريرون ۽ ملي نغما پيش ڪيا ويندا آهن. هي ڏينهن خوشيءَ سان گڏ همدرديءَ جو پيغام بہ ڏئي ٿو. اسان کي انهن ماڻهن کي ياد رکڻ گهرجي جن پنهنجي جان ملڪ لاءِ قربان ڪئي. ساڳي وقت اسان کي غريب ۽ پريشان ماڻهن سان بہ محبت ۽ مدد جو رويو رکڻ گهرجي. چاڪاڻ تہ سچي آزادي تڏهن محسوس ٿيندي، جڏهن سڀ ماڻهو خوش ۽ برابريءَ سان زندگي گذاريندا آهن. جشن آزادي اسان کي اتحاد، محبت ۽ محنت جو سبق ڏئي ٿي. اسان سيني جو فرض آهي تہ پنهنجي ملڪ کي صاف، سرسبز ۽ خوشحال بڻايون. پاڪستان اسان جو گهر آهي، ۽ گهر کي سنڀالڻ اسان سيني جي گڏيل ذميواري آهي.

سرگرمي:

- صفحي ۳۲ تي ڏنل هدايتن تي عمل ڪندي جشن آزاديءَ تي تقرير ڪرايو.

سبق يارهون

وطن جي حب

سکيا جي حاصلات:

- ڪلاس ۾ ڳالهايل لفظن جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌي، سمجهي ۽ بيان ڪري سگهي.
- نظم کي سُر، لئہ ۽ رواني ٔ سان پڙهي ۽ ان جو مرڪزي خيال بيان ڪري سگهي.
- مرڪب جملا لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۳۳-۳۴

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۳۳ تي ڏنل نظم ”وطن جي حب“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي متئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰٦ تي ڏنل آهن.)
- وطن جي حب مان ڇا مراد آهي؟ پنهنجي وطن سان پيار ڪرڻ ڇو ضروري آهي؟
- استاد نظم کي وڏي آواز ۾ سُر ۽ لئہ پڙهي. هڪ ٻيو شاگردن کان بہ سُر ۽ لئہ سان پڙهڻ لاءِ جي هدايت ڪريو.
- نظم جي باري ۾ ٻڌايو. هن نظم ۾ شاعر وطن جي حب يا محبت ٻڌائيندي چئي ٿو تہ پنهنجي ملڪ سان پيار ڪرڻ گهرجي، ان جي ٻني ٻارن، ماڻهن ۽ سيني شين جو خيال رکڻ گهرجي. شاعر جو خيال آهي تہ محنت، علم ۽ مهارت سان ئي قومي وقار وڌندو. سماجي ذميواري قبول ڪرڻ ۽ گڏجي اڳتي وڌڻ بنا تبديلي ممڪن نہ آهي. نظم جو مرڪزي پيغام اهو آهي تہ حبُ الوطنِي، عمل، تعليم، همدردي ۽ مهارتن جي ذريعي ئي ملڪ ۽ قوم ترقي ڪري سگهي ٿي.
- هن نظم جو مفهوم ٻڌايو؟ (ٿورن لفظن ۾)
- هاڻي شاگردن جون ٽوليون ٺاهي، نظم کي سُر ۽ لئہ ۾ پڙهڻ لاءِ چئو (سرگرمي ڪرايو.)

مشق:

(الف) شعرن جون سٽون مڪمل ڪريو.

۱. وطن جي حب جي دل ۾	نہ ٿي بيروزگاري گهٽ
۲. نہ ٿي تعليم جي ڳڻتي،	تہ ملڪ تي احسان ڪهڙو ٿيو؟
۳. عجب آهي اجا غفلت	نڪري پاڪستان جو نالو
۴. ڪڏون اهڙا هُنر جو	جي آهيون ننڌَ ۾ اڄ پيي
۵. ائين جي ڪينَ ڪيوسين	نہ ٿي ايمانُ ڪهڙو ٿيو؟

(ب) سوالن جا جواب:

١. هن نظم ۾ شاعر وطن جي محبت کي اجاگر ڪيو آهي.

٢. جنهن کي وطن جي حب ناهي، ان جو ايمان ڪهڙو ٿيندو. اهو سوال ڪيل آهي.

٣. نوان هنر سکي، تعليم وڌائي، غربت ختم ڪري اسان پاڪستان جو نالو وڌائي سگهون ٿا.

۴. زراعت جي بهتري لاءِ فصل جي پيداوار وڌايون، هارين کي زمينون ڏيون، سندن مدد ڪريون.

۵. تعليم جي واڌاري ۽ بيروزگاري جي خاتمي لاءِ تعليم کي اجان وڌايون ۽ نوان هنر سکون.

٦. هو پرڀات جون ڳالهيون ڏيان سان ٻڌي رهيا هئا.

(ج) وطن جي حب جو خلاصو:

• هي نظم شاعر نواز علي ”نياز“ جي حبُ الوطني ۽ اصلاحي فڪر جو اظهار آهي. شاعر چوي ٿو تہ وطن سان محبت دل ۾ نہ هجي تہ ايمان اڻپورو رهجي وڃي ٿو. هو عمل جي اهميت تي زور ڏئي ٿو—عمل کانسواءِ انسانيت جي ڳالهہ ڪرڻ بي معنيٰ آهي. شاعر غريبن سان همدردي جي کوٽ تي افسوس ڏيکاري ٿو. سماج ۾ غريبن لاءِ حقيقي ارمان ۽ درد پيدا ڪرڻ جي ضرورت ٻڌائي ٿو. تعليم تي ڌيان نہ هئڻ ۽ بي روزگاري گهٽ نہ ٿيڻ کي وڏو قومي مسئلو قرار ڏئي ٿو. اهڙين ڪوتاهين سبب ترقيءَ جا امڪان بہ ڪمزور پيا ٿين. جيڪڏهن پاڻ نہ سڌرندا سون تہ سڌاري جي خواهش رڳو لفظ رهجي ويندي. شاعر فني مهارتن ۽ ”هنر“ سکڻ تي زور ڏئي ٿو. هو چوي ٿو تہ اهڙا هنر پيدا ڪجن، جن سان پاڪستان جو نالو روشن ٿئي. جيڪڏهن اسان قابليت نہ وڌائيندا سون تہ ملڪ تي ڪو احسان بہ نہ ٿيندو. زرعي ترقي کي قوم جي خوشحالي سان جوڙي ٿو. هو زمينن جي پيداواريت وڌائڻ جي ڳالهہ ڪري ٿو. جديد زرعي اوزارن ۽ نئين سامان جي ضرورت تي زور ڏئي ٿو. شاعر جو خيال آهي تہ محنت، علم ۽ مهارت سان ئي قومي وقار وڌندو. سماجي ذميواري قبول ڪرڻ ۽ گڏجي اڳتي وڌڻ بنا تبديلي ممڪن نہ آهي. نظم جو مرڪزي پيغام اهو آهي تہ حبُ الوطنِي، عمل، تعليم، همدردي ۽ مهارتن جي ذريعي ئي ملڪ ۽ قوم ترقي ڪري سگهي ٿي.

سرگرمي:

• صفحي ٣۴ تي ڏنل هدايتن تي عمل ڪندي ٻارن جون ٽوليون ٺاهيو. هن سبق جو گيت سُر ۽ لئہ سان پڙهايو. چار ٽوليون ٺاهيو. هر ٽولي ۾ گهٽ ۾ گهٽ چار ٻار هجڻ گهرجن.

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

سبق ٻارهون

شيخ اياز

سکيا جي حاصلات:

- ڪلاس ۾ رواني؁ سان ڳالهايل لفظن جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌي، سمجهي ۽ بيان ڪري سگهي.
- جمع کي واحد ۽ واحد کي جمع ۾ تبديل ڪري سگهي.
- لائبريري؁ مان پنهنجي پسند جا ڪتاب، اخبارون، رسالا، تصويري مواد پڙهي ۽ سمجهي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۳۵-۳۷

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۳۵ تي ڏنل سبق "شيخ اياز" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ١٠٦ تي ڏنل آهن.)
- ڇا توهان ڪڏهن شيخ اياز جو نالو ٻڌو آهي، ڪو شعر ٻڌو آهي، ڪلاس ۾ ٻڌايو؟
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي. هڪ ڀيرو شاگردن کان بہ پڙهائي.
- شيخ مبارڪ اياز سنڌي ٻولي؁ جو ناليوارو وطن دوست عوامي ۽ قومي شاعر، ترقي پسند اديب، هڪ مشهور وڪيل ۽ سنڌي ٻولي؁ جو دانشور هو. سندس شاعري سڄي سنڌ ۾ پڙهي، جهونگاري ۽ ڳائي ويندي آهي. سنڌي ٻولي؁ ۾ ويهين صدي؁ جو کيس وڏي ۾ وڏو شاعر مڃيو ويندو آهي. شيخ اياز کي سنڌ، ماڻهن ۽ ڌرتي سان ڏاڍو پيار هو. هن پنهنجي شاعري؁ ۾ محبت، امن، سچائي ۽ آزادي جو پيغام ڏنو. سندس شعرن ۾ سنڌ جي ثقافت، ماٽري، واهڻ ۽ ماڻهن جو ذڪر هوندو آهي. شيخ اياز جا شعر سيني کي همت ۽ سچ ڳالهائڻ سيکارين ٿا. شيخ اياز جو هي نظم ٻارن کي پڙهي ٻڌايو:

روڪ جي روڪي سگهين!
سَڏَ کي ڪي هَڏَ ناهن، جو اُهي ٽوڙي سگهين!
آءٌ جو آواز آهيان، زندگي؁ جو راز آهيان
تو وڃان مان دور تائين، موڙ جي موڙي سگهين!
وقت، جو درياهه آهي، روز و شب پائي رهيو آ
پير پنهنجا ڪوڙ جي ڪوڙي سگهين! وڏيڪ انٽرنيٽ تان ڳولي بہ ٻڌايو.

- هاڻي شاگردن کي لائبريري وٺي وڃون ۽ شيخ اياز جا ڪتاب ڳولي پڙهايو. ان سان گڏ انٽرنيٽ تان شيخ اياز بابت ڳولا ڪري، شاگرد هڪبئي کي ٻڌائن.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. غلامرحسين ۲. نيوايرا ۳. ۱۹۴۱ع ۴. ۱۹۷۶ع

(ب) سوالن جا جواب:

۱. شيخ اياز ۱۹۲۳ع جي مارچ مهيني جي ۲ تاريخ تي پيدا ٿيو.

۲. شيخ اياز جو اصل نالو مبارڪ علي شيخ هو.

۳. شيخ اياز اسڪول جي ڪتابن سان گڏ، ادب سياست، مذهب، فلسفي، سائنس، تاريخ وغيره جا ڪتاب به پڙهندو هو.

۴. شيخ اياز پيشي جي لحاظ کان وڪالت سان لاڳاپيل هو.

۵. شيخ اياز ۲۸ ڊسمبر ۱۹۹۷ع ۾ لاڏاڻو ڪيو سندس مزار ڀٽ شاهه جي ڪراڙ ڍنڍ ڪناري تي آهي.

قواعد:

(ج) واحد جمع.

واحد	صدا	داستانُ	رستن	ماروئڙو	ميلو	صنف
جمع	صدائن	داستانن	رستو	ماروئڙن	ميلن	صنفن

(د) سبق جو تت: شيخ اياز سنڌ جو وڏو شاعر هو. هو ۲ مارچ ۱۹۲۳ع ۾ شڪارپور ۾ ڄائو. شيخ اياز کي سنڌ، ماڻهن ۽ ڌرتي سان ڏاڍو پيار هو. هن پنهنجي شاعريءَ ۾ محبت، امن، سچائي ۽ آزادي جو پيغام ڏنو. سندس شعرن ۾ سنڌ جي ثقافت، ماڻري، واهڻ ۽ ماڻهن جو ذڪر هوندو آهي. شيخ اياز جا شعر سيني کي همت ۽ سچ ڳالهائڻ سيکارين ٿا. هو ۲۸ ڊسمبر ۱۹۹۷ع ۾ وفات ڪيائين، پر سندس شاعري اڄ به زنده آهي.

شيخ اياز نه صرف شاعر هو پر هڪ وڏو مفڪر، ليکڪ ۽ آزادي پسند شخص پڻ هو. هن پنهنجي شاعريءَ وسيلي ماڻهن کي ظلم، اڻبرابري ۽ ناانصافيءَ خلاف آواز اٿارڻ سيکاريو. سندس شعرن ۾ انساني حقن، محبت، امن ۽ قوم جي سجاڳپ جو پيغام آهي. شيخ اياز جو ڪلام ماڻهن جي دلين ۾ جوش ۽ جذبو پيدا ڪري ٿو. هن سنڌي ٻوليءَ کي نوان لفظ، نئون لهجو ۽ نئون فڪر ڏنو. سندس شاعري پڙهڻ سان دل ۾ سنڌ ۽ انسانيت لاءِ پيار وڌي ٿو.

سرگرمي:

- صفحي ۳۷ تي ڏنل هدايتن تي عمل ڪندي ٻارن جون ٽي ٽوليون ٺاهيو. شيخ اياز بابت ڄاڻ لائبريري ۽ انٽرنيٽ تان حاصل ڪري، ڪلاس اڳيان ٽئين ٽوليون واري واري سان شيخ اياز بابت 3 منٽن جي ڳالهه ٻولهه ڪن. استاد رهنمائي ڪري.

سبق تيرهون

انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي

سکيا جي حاصلات:

- ابلاغ جي ذريعن (ٽي وي، ريڊيو، اخبار، سوشل ميڊيا) تان ملڪ ۽ دنيا بابت ڳالهين ۽ معلومات ٻڌي، تجزيو ڪري سگهي.
- لکڻين کي ليک جي مقصد مطابق پڙهي، ان مان نتيجو ڪڍي سگهي.
- انفارميشن ٽيڪنالاجيءَ جو استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۳۸-۴۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۳۵ تي ڏنل سبق ”انسٽيٽيوٽ آف سنڌالاجي“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰٦ تي ڏنل آهن.)
- ادارا ڇا هوندا آهن، انهن جي ضرورت ڇو پوندي آهي؟ ادارا، ڪو ڪم منظم طريقي سان ڪندا آهن. جيئن سنڌالاجي جو ادارو ٻولي ۽ ثقافت تي ڪم ڪري ٿو ا اهو ادارو ماڻهن جي ٻولي، روايتن، ريتن، رسمن ۽ تهذيب کي محفوظ ۽ زنده رکڻ لاءِ ڪم ڪندو آهي.
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي. هڪ ڀيرو شاگردن کان بہ پڙهائي.
- ادارن بابت ٻڌايو. سبق بابت تفهيمي سوال ڪريو ۽ جواب وٺو.

مشق:

(الف) صحيح غلط جا جواب.

۱. ✓ ۲. ✗ ۳. ✓ ۴. ✗

(ب) سوالن جا جواب:

۱. هي انسٽيٽيوٽ سنڌ يونيورسٽي ڄامشوري ۾ آهي.

۲. ۱۹٦۵ع ۾ ان تي اِهو نالو رکيو ويو.

۳. سنڌالاجي کان اڳ هن جو نالو سنڌ اڪيڊمي هو.

۴. سنڌالاجي ۾ آرٽ گئلري، انٿالاجيڪل گئلري، آرڪيالاجيڪل، بينظير، مشاهير ۽ سنڌ آرٽ گئلري وغيره

(ج) هڪ کان ويهن تائين انگن کي اکرن ۾ لکو:

١	٢	٣	۴	۵	٦	٧	٨	٩	١٠
هڪ	ٻہ	ٽي	چار	پنج	ڇهہ	ست	اٺ	نو	ڏهہ
١١	١٢	١٣	١۴	١۵	١٦	١٧	١٨	١٩	٢٠
يارنهن	ٻارنهن	تيرنهن	چوڏنهن	پندرنهن	سورنهن	سترنهن	ارڙنهن	اوڻيهہ	ويهہ

سرگرمي:

- صفحي ۴١ تي ڏنل هدايتن تي عمل ڪندي ٻارن جا جوڙا ناهيو. پهريان سبق پڙهي، پوءِ ان مان حاصل ڪيل ڄاڻ هڪٻئي کي ٻڌائن. استاد رهنمائي ڪندو رهي، جڏهن شاگرد سرگرمي ڪن.

سرگرمي ٢:

- شاگردن کي چئو تہ انٽرنيٽ جو استعمال ڪندي سنڌي ٻولي ۽ ثقافت جا ٻيا ڪهڙا ادارا موجود آهن. انهن کي آنلائين ڳولي پنهنجي ڪاپيءَ ۾ لکو. (سنڌي ٻوليءَ جو بااختيار ادارو ۽ ٻيا)

سبق چوڏهون

سونو ڪُڪڙُ

سکيا جي حاصلات:

- آڪاڻي ٻڌي، ان جي مرڪزي خيال بابت سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- آڪاڻي پڙهي ان ۾ ڏنل تفهيمي سوالن جا جواب ڏئي سگهي.
- حرف ندا (خوشي، عجب، حيراني، افسوس وغيره) جو جملن ۾ درست استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۴۲-۴۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۴۲ تي ڏنل سبق ”سونو ڪڪڙ“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۶ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾، ڪهاڻي جيان پڙهي. هڪ ڀيرو شاگردن کان بہ پڙهائي.
- سبق بابت تفهيمي سوال ڪريو ۽ جواب وٺو.
- شاگردن کي ٻڌايو تہ پراڻي زماني ۾ جڏهن تي وي، ريڊيو يا اهڙيون شيون نہ هيون، تہ ماڻهو زباني هڪ ٻئي کي ڪهاڻيون ٻڌائيندا هئا. ڪهاڻين ۾ پنهنجا تجربا بيان ڪندا هئا. مزيدار ڪهاڻيون ٺاهيندا هئا. هيءَ ڪهاڻي بہ انهن ڪهاڻين مان آهي جيڪا زباني اسان تائين پهتي آهي.
- شاگردن کي حرف ندا پڙهي بورڊ تي لکي سمجهايو.
- شاگردن کي چئو تہ گهر وڃي، پنهنجي ڏاڏي، يا امڙ يا بابا کان ڪا لوڪ ڪهاڻي ٻڌي، ايندڙ ڪلاس ۾ ٻڌائن.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ڳالهہ ۲. هل! ۳. ٻڪرار ۴. قسمت ۵. واپار

(ب) سوالن جا جواب:

۱. جيڪو بہ اڻ ٻڌل ڳالهہ ٻڌائيندو، ان کي سونو ڪڪڙ انعام ڏنو ويندو.
۲. ٻڪرار وٽ ڪجهہ نہ هو ٻن ويلن جي ماني لاءِ پريشان هوندو هو.
۳. هڪ ڏينهن غريب شخص کي خيال آيو تہ هو بہ قسمت آزمائي.
۴. بادشاهہ ٻڪرار کي ٺٺائيندي چيو تہ سندس اِها ڳالهہ ٻڌل نہ آهي.
۵. بادشاهہ ٻڪرار جي چالاڪي ڏسي خوش ٿيو ۽ انعام ۾ سونو ڪڪڙ ڏنائينس.

قواعد:

حرف ندا پڙهايو.

(ج) ١. هل! اِها ڳالهہ منهنجي ٻڌل آهي.

٢. افسوس! تہ ۾ مينهن ڪونہ وسيو.

٣. ميان! اِها ڳالهہ منهنجي ٻڌل آهي.

٤. صدقو وڃان! تون تہ پاس ٿي وئين.

٥. وڃ! ايڏو وڏو جهاز.

(د) ڪهاڻي جو تت: هڪڙو چالاڪ بادشاهہ هو. اعلان ڪرايائين تہ جيڪو بہ ڪيس اهڙي ڳالهہ ٻڌائيندو جيڪا هن ڪڏهن ناهي ٻڌي، تنهن کي هو سونو ڪڪڙ ڏيندو. بادشاهہ چالاڪي ڪندي، هر ڳالهہ ٻڌي چوندو هو تہ اُها سندس ٻڌل آهي. ان ملڪ ۾ هڪڙو ٻڪرار رهندو هو جيڪو غريب هو سندس خيال هو تہ غريب اڳ ئي آهيان، چو نہ بادشاهہ وٽ قسمت آزمائي سونو ڪڪڙ حاصل ڪريان. پوءِ اُهو ٻڪرار بادشاهہ وٽ آيو پر بادشاهہ چيس تون غريب پنهنجو سِرُ ڪٽائيندي، توکان وڏا ڏاها پاڻ مارائي هليا ويا. ٻڪرار چيس هڪڙو پيرو ڳالهہ ٻڌو، پوءِ پلي جيڪو فيصلو ڪريو. ٻڪرار ڳالهہ ٻڌايس تہ سندس ۽ بادشاهہ جو پيءُ پڳ مٽ يار هئا. ان زماني ۾ سندس پيءُ وڏو شاهوڪار هو. هن ولايت ويندي بادشاهہ جي پيءُ کي هڪڙو سونو جنڊ رکڻ لاءِ ڏنو هو. هو هاڻي واپس وٺڻ آيو آهي. ڳالهہ ٻڌي بادشاهہ پريشان ٿي ويو. جي چئي ٿو تہ ٻڌل اٿس تہ سونو جنڊ ڏيڻو پئيس ٿو جي چئي ٿو نہ تہ سونو ڪڪڙ. بادشاهہ ٻڪرار جي ڏاهپ سمجهي ويو ۽ خوش ٿي چيائينس تہ منهنجي ڳالهہ ناهي ٻڌل. پوءِ سونو ڪڪڙ ڏنائينس.

سرگرمي:

- صفحي ۴۵ تي ڏنل ٻارن کي يوٽيوب تان ڪا ڪهاڻي ڏيکاريو ۽ ان بابت سوال جواب ڪريو.

سرگرمي ٢:

- شاگردن کي چئو صفحي نمبر ۴۵ تي ڏنل تصوير ۾ انگن جي حساب سان ڏار ڏار رنگ ڀريو. جڏهن شاگرد رنگ ڀرين تہ استاد سڄي ڪلاس جو چڪر لڳائيندي، سندن رهنمائي ڪندو رهي.

سبق پندرهون

ڏيئو

سکيا جي حاصلات:

- نظم پڙهي ان جي بنيادي خيالن ۽ نتيجن کي اخذ ڪري سگهي.
- ڏنل ڪردارن ۽ لفظن جي مدد سان آکاڻي ٺاهي سگهي.
- نظم ۾ ڏنل فطري منظرن، ڪيفيتن ۽ حالتن تي پنهنجي جذبن، احساسن جو اظهار ڪري سگهي.
- آکاڻي جي جزن تي ٻڌل مختصر آکاڻي لکي سگهي.
- ٻارن جا رسالا ۽ اخبارون پڙهي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ٥، صفحو نمبر ٤٦-٤٨

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٤٢ تي ڏنل سبق ”ڏيئو“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ١٠٦ تي ڏنل آهن.)
- استاد نظم ڏيئو کي وڏي آواز ۾ سُر ۽ لئه سان پڙهي ٻڌائي. ساڳي انداز ۾ هڪ ڀيرو شاگردن کان به پڙهائي.
- سبق بابت تفهيمي سوال ڪريو ۽ جواب وٺو.
- شاگردن کي ٻڌايو ته جڏهن بجلي نه هوندي هئي ته ڏيئو روشني جو ذريعو هو. رات جو امير توڙي غريب لاءِ روشني ڏيندو هو. شاعر ڏيئي جي تعريف ڪندي چئي ٿو ته تون غريبن توڙي فقيرن جو ساٿي آهين. ڪين روشني پهچائين ٿو. پاڻ کي ساڙي تون اسان کي روشني ڏئين ٿو. جيڪي اوندهه ۾ مُنجهي يا پريشان ٿي پون ٿا، انهن جي رهنمائي ڪرين ٿو. تون واقعي ئي سيني جو سچو دوست آهين. تنهنجي ٻرڻ مان زندگي جو مقصد ملي ٿو ته چاڪاڻ ته تون پاڻ کي ساڙي ٻين لاءِ روشني ڪرين ٿو. يعني ٻين لاءِ جيئڻ سيکارين ٿو.
- شاگردن کان سبق بابت سوال ڪريو.
- د مشق ۾ شاگردن کان هڪ آکاڻي لکرايو. سندن رهنمائي ڪريو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

١. ڪڙمين ٢. سينگار ٣. رهنمائي ٤. ڏيئا ٥. سُهائو ٦. لکين

(ب) سوالن جا جواب:

١. ڪڪائن گهرن ڪي ڏيئو روشن ڪندو آهي.
٢. فقيرن جي مجلس جو سينگار ڏيئو آهي.
٣. هن نظم مان اسان ڪي خبر پئي ٿي ته ٻين لاءِ جيئڻ زندگي جو مقصد آهي، جيئن ڏيئو ٻين لاءِ سڙي ٿو.
۴. مونکي هن نظم جو پهريون وٽي ٿو چاڪاڻ ته هو غريبن جي مدد جي ڳالهه ڪري ٿو.
۵. هن نظم جو مقصد اِهو آهي ته ان مان اتساهه ونجي ته ڪيئن ڏيئو اوندهه کي شڪست ڏئي ٿو پاڻ سڙي ٿو پر ٻين کي روشني ڏئي ٿو. پاڻ کي ساڙي ٻين لاءِ روشني پيدا ڪري ٿو.

قواعد:

(ج) لفظ، معنيٰ ۽ جملن ۾ استعمال

لفظ	معنيٰ	جملي ۾ استعمال
عيان	ظاهر	ڏيئي جي روشني پري کان عيان يا ظاهر هوندي آهي.
جوڀن	جواني	جوڀن محنت ڪرڻ جو بهترين وقت آهي.
سحر	صبح	ڏيئو رات کان سحر يا صبح تائين اسان کي روشني ڏيندو آهي.

(د) ڏنل ڪردارن ۽ لفظن جي مدد سان هڪ آکاڻي لکو. استاد سيني شاگردن جي رهنمائي ڪري، جڏهن هو لکن ته سندن مدد ڪندو رهي، سٺا جملا ٻڌائي، ڪردارن کي بهتر ڪرڻ لاءِ صلاحون ڏئي ۽ بهتر آکاڻي لکرائڻ ۾ مدد ڪري.

(ه): ڏيئي نظم جو مرڪزي خيال: هن نظم ۾ شاعر ڏيئي جي تعريف ڪري ٿو ته ڪيئن هو غريب مزدورن ۽ ڪڙمين يعني هارين جي مدد ڪري ٿو پاڻ کي جلائي ٻين کي روشني ڏئي ٿو. ڏيئي ۾ سراسر سچائي آهي، هو گمراهه ٿيلن کي راهه ڏيکاري ٿو اصل ۾ هو سيني جو سچو دوست آهي. جڏهن سج هليو وڃي ٿو ته ڏيئو روشني مهيا ڪري ٿو. هن مان خبر پئي ٿي ته جيئن وڻ ٻين جي لاءِ ميوو پيدا ڪندا آهن، پنهنجو پاڻ نه کائيندا آهن، تيئن ڏيئو پاڻ کي جلائي، ٻين کي روشني ڏئي ٿو. هو حياتيءَ جو مقصد سمجهڻ ۾ مددگار آهي.

سرگرمي:

- شاگردن کي ڇئو صفحي نمبر ۴٨ تي ڏنل سرگرمي پڙهو ۽ لائبريري وڃو اتان رسالا ۽ اخبارون پڙهي اچو ۽ ڪلاس ۾ اچي اُها ڄاڻ ٻڌايو. چار چار شاگردن جا ٽولا ناهيو ته جيئن هو ٽولن ۾ اِهو ڪم ڪري اچن. شاگردن کي اِهو به ٻڌايو ته هو اهم ڳالهيون ڪاپيءَ ۾ مختصر لکي به ڪلاس ۾ ٽولين جي صورت ۾ ٻڌائي سگهن ٿا.

سبق سورهون

خلق جي خدمت

سکيا جي حاصلات:

- غلط ۽ صحيح اچارن جي ادائگي ۽ لهجو ٻڌي، انهن ۾ فرق ڪري سگهي.
- غلط ۽ صحيح اچارن جي ادائگي ۽ لهجو ٻڌي، صحيح اُچارن جي ادائگي ڪري سگهي.
- پنهنجن روزمره جي ڪمن بابت مربوط پئرا گراف لکي سگهي.
- مضمون، خط، آکاڻي ۽ پئرا گراف لکڻ وقت گرامر جي اصولن جو خيال رکي، لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۴۹-۵۲

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۴۹ تي ڏنل سبق "خلق خدمت" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰٦ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. ساڳي انداز ۾ هڪ ٻيرو شاگردن کان بہ پڙهائي.
- سبق بابت تفهيمي سوال ڪريو. خدمت خلق ڇا آهي؟ اُها ڪرڻ ڇو ضروري آهي؟ اسان هڪٻئي جي مدد ڪنداسين تہ ڇا ٿيندو جيڪڏهن هڪٻئي جي مدد نہ ڪنداسين تہ ڇا ٿيندو؟
- پاڻ سڳورن جو سبق ۾ خدمت خلق جو ڪهڙو مثال ڏنل آهي؟ شاگردن ٽيبلو ۾ ڇا ڏيکاريو؟
- شاگردن کي ٻڌايو تہ خدمت خلق جي معنيٰ آهي ٻين ماڻهن جي مدد ڪرڻ، سندن ڏکئي سڪئي ۾ ڪم اچڻ. ڪتاب ۾ جيڪي مثال ڏنل آهن، سي سيني شاگردن کي ٻڌايو.
- شاگردن کي پر، ۽، تہ پڙهايو مثال ۽ وصف ڪتاب جي صفحي نمبر ۵۱ تي ڏنل آهي.
- ان ڪانپوءِ شاگردن کي اسم واحد ۽ جمع اسم سيکاريو مثال ڪتاب ۾ ڏنل آهي.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۰۱ بيمار ۰۲ مسلمان ٿي ۰۳ خيال ۰۴ اسپتال ۰۵ حڪم

(ب) سوالن جا جواب:

۱. خدمت خلق ٻين جي مدد ڪري، سندن ڏکئي وقت ۾ سارسنڀال لهڻ وغيره سان ڪري سگهجي ٿي.

۲. اسان کي زخمي ٿيندڙن کي فوري اسپتال پهچائڻ گهرجي.

۳. واٽ تي ڪو بيمار پوڙهو يا شخص ڏسون تہ ان کان سندس تبيعت پڇڻ گهرجي ۽ رستو پار ڪرڻ گهرجي.

۴. پاڻ سڳورا ان ٻڪايل کي ڪاڏو ڪارائيندا هئا.

۵. اوچتي حادثي ڪانپوءِ ڇا ڪرڻ گهرجي، ان بابت ٽيبلو پيش ڪيائون.

قواعد:

(ج)”۽“، ”پر“، ”تہ“ ڪتاب مان پڙهايو.

۱. ڪانءُ ۽ ڪٻري وڻ تي ويٺا آهن.

۲. سومر ڏينهن اسڪول کليل هيو پر استاد نہ آيو هو.

۳. نِماڻي امداد کي چيو تہ ساوا مرچ وٺي اچ.

۴. اسڪول ۽ اسپتال هر شهر ۾ هوندا آهن.

۵. آئون ڪتاب پڙهيو پر سمجھ نہ آيو.

(د) واحد جمع جو مثال پڙهايو ۽ ڏنل مشق ڪرايو.

واحد	تڪليف	اک	چت	رات	گهوڙي	ناني
جمع	تڪليفون	اکيون	چتيون	راتيون	گهوڙيون	نانيون

(ھ) روزاني ڪمن جي حوالي سان پئراگراف:

آئون رازانو گهر کان اسڪول وڃي آرام ڪندو آهيان. امڙ مانجهاندو ڏيندي آهي، اُهو کائيندو آهيان. منجهند جو ڪجھ آرام ڪندو آهيان. شام ٿيندي ئي راند ڪرڻ ويندو آهيان. راند تان موٽي اچي، اسڪول جو ڪم ڪار ڪندو آهيان. جيڪو بہ اسڪول مان ڪم ملندو آهي، اُهو آئون شام دير سان ڪري ڇڏيندو آهيان.

(و) شاگردن کي صفحي نمبر ۵۲ تي ڏنل ڪم لاءِ لغت استعمال ڪرڻ جي حوصلا افزائي ۽ رهنمائي ڪريو.

سرگرمي:

- شاگردن کي ڇئو صفحي نمبر ۵۲ تي ڏنل سرگرمي پڙهو ۽ ٻيان شاگرد لفظن جا غلط اُچار سڃاڻي، صحيح ٻڌائن. پهريان ڏيان سان پئراگراف ڪنهن هڪ شاگرد کان پڙهايو ٻين شاگردن کي ڇئو تہ جنهن لفظ جو اُچار يا تلفظ غلط هجي، اُهو پنهنجي ڪاپيءَ ۾ نوٽ ڪن. جڏهن پڙهي پورو ڪري تہ شاگرد هٿ مٿي ڪري جواب ٻڌائن.

سبق سترهون

ماحول جي گدلاڻ

سکيا جي حاصلات:

- عبارت رواني ۽ خاموشيءَ سان پڙهي ان مان نتيجو ڪڍي سگهي.
- ايڪيهه ڪان چاليهن ڳٽپ جي انگن کي لفظن ۾ لکي سگهي.
- پرنٽ ۽ اليڪٽرڪ ميڊيا مان حاصل ڪيل ڄاڻ جو تجزيو ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۵۳-۵۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۵۳ تي ڏنل سبق ”ماحول جي گدلاڻ“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰٦ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. ساڳي انداز ۾ هڪ ٻيو شاگردن کان به وڏي آواز ۾ پڙهائي.
- سبق جا تفهيمي سوال ڪريو. گدلاڻ ڇا کي چئون ٿا؟ گدلاڻ ڪري ڪهڙا نقصان ٿين ٿا؟ ماحولياتي گدلاڻ جي باري ۾ اوهان ڇا ڄاڻيون ٿا؟ هوا جي گدلاڻ ڇا جي ڪري ٿئي ٿي؟ دنيا ۾ ماحول جي گدلاڻ کي ختم ڪرڻ لاءِ ڇا ٿي رهيو آهي؟
- شاگردن کي ٻڌايو ته ماحول جي گدلاڻ ڪري انسان توڙي سيني ساهوارن کي نقصان ٿئي ٿو. هوا خراب ٿئي ٿي، مينهن يا گهٽا وسن ٿا يا گهٽ وسن ٿا. ٻوڏون اچن ٿيون. درياءَ يا سڪل رهن ٿا يا گهڻو وهي اچن ٿا. ماحولياتي گدلاڻ ڪري سمنڊ به خراب ٿين ٿا. چون ٿا ته حياتيءَ جا ٻيا نسل گدلاڻ ڪري ختم ٿي رهيا آهن.
- شاگردن کي ٽولين ۾ ويهاري هي سوالُ ڪريو: آواز جي گدلاڻ کان بچڻ کان اسان کي ڪهڙا اپاءَ وٺڻ گهرجن؟
- مفرد ۽ مرڪب جملا: ڇا توهان ڪڏهن مفرد ۽ مرڪب جملا ٻڌا آهن؟ انهن جو مثال ٻڌايو.
- مفرد جملو: مان پاڻي پيتو. مرڪب جملا: مان پاڻي پيتو ان ڪانپوءِ بابا لاءِ دڪان تي ماني ڪٽي ويس.

مشق:

(الف) صحيح غلط جا جواب.

۱. ✗ ۲. ✓ ۳. ✗ ۴. ✓

(ب) سوالن جا جواب:

١. ماحولياتي گدلاڻ ڪري انساني صحت ۽ فطرت کي نقصان پهچي ٿو
٢. دنيا ۾ ماحولياتي گدلاڻ صنعتي انقلاب خاص ڪري ٻي مهاڀاري جنگ کانپوءِ واڌ آئي آهي.
٣. ماحولياتي گدلاڻ کي ختم نہ ڪيو ويو تہ دنيا رهڻ جي لائق نہ رهندي.
۴. گهر، ڪارخانن ۽ آفيس وغيره ۾ نڪرندڙ دونهن يا موٽر گاڏين، ريلن ۽ هوائي جهازن مان خارج ٿيندڙ دونهي ڪري هوا جي گدلاڻ وڌي ٿي.
۵. ماحولياتي گدلاڻ ڪري ڦڦڙن جون، ساهہ، ڪينسر ۽ ٻيون موتمار بيماريون ٿين ٿيون.

(ج)

١. مون کي ڪالهہ ڪراچي وڃڻو هو پر بس جي ٽڪيٽ نہ ملي سگهي.
٢. سچل سرمست کي هفت زبان شاعر بہ چوندا آهن.
٣. حضرت علي جو قول آهي تہ ”سدائين سچ ڳالهايو تہ جيئن قسم کڻڻ جي ضرورت نہ پوي.“

(د) انگن کي لفظن جي صورت ۾ لکو.

٢١	٢٢	٢٣	٢۴	٢۵	٢٦	٢٧	٢٨	٢٩	٣٠
ايڪيهہ	ٻاويهہ	ٽيويهہ	چوويهہ	پنجويهہ	ڇهويهہ	ستاويهہ	اناويهہ	اڻٽيهہ	ٽيهہ
٣١	٣٢	٣٣	٣۴	٣۵	٣٦	٣٧	٣٨	٣٩	۴٠
ايڪٽيهہ	ٻٽيهہ	ٽيٽيهہ	چوٽيهہ	پنجٽيهہ	ڇهٽيهہ	سٽيهہ	اٺٽيهہ	اوڻيتاليهہ	چاليهہ

سرگرمي:

- شاگردن کي چئو صفحي نمبر ۵۵ تي ڏنل سرگرمي پڙهو. چار چار شاگرد جون ٽوليون ٺاهيو. هر ٽولي ماحول جي گدلاڻ بابت ڄاڻ انٽرنيٽ، ٽي وي، يوٽيوب، اخبارن وغيره مان گڏ ڪري اچن، ڪلاس ۾ ٻڌائين. شاگرد اِهو ٻڌائن تہ گدلاڻ ڇا آهي، اُها ڪيئن ٿيندي آهي، ڪهڙين ڪهڙين شين سان گدلاڻ ٿئي ٿي، ان جا ڪهڙا نقصان آهن.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق ارڙهون

منهنجي امڙ

سکيا جي حاصلات:

- نثر ۽ نظم جي عبارت پڙهي، ان جا بنيادي خيال، عنصر ۽ نتيجا ڪڍي سگهي.
- عبارت (نثر ۽ نظم) کي پڙهي، معلوماتي، ۽ اطلاقي، سوالن جا جواب لکي سگهي.
- ماءُ، پيءُ، ڀاءُ، ڀيڻ ۽ دوست ڏانهن صحت، تعليم، سير ۽ سفر بابت خط لکي سگهي.
- فاعل ۽ مفعول جو فعل سان گردان ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۵٦-۵۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۵٦ تي ڏنل سبق "منهنجي امڙ" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ١٠٦-١٠٧ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي سُر ۽ لئه سان وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي.
- سبق جا تفهيمي سوال ڪريو. هن نظم ۾ ڪهڙي شخصيت جو ذڪر ٿيل آهي ۽ بيت ڪنهن جو لکيل آهي؟ شاعر ماءُ جي ڪهڙين ڪهڙين نعمتن جو ذڪر ڪيو آهي، کولي ٻڌايو.
- شاگردن کي هڪ ڀيرو اِهو بيت يوٽيوب تان ٻُڌرايو ان ڪانپوءِ سيني کي گڏجي هڪ آواز ۾ ساڳي سُر سان پڙهڻ جي هدايت ڪريو.
- عجب جي نشانين بابت ٻڌايو: بورڊ تي نشانيون لکو ۽ ٻڌايو تہ: لکڻ وقت ڪي نشانيون هونديون آهن، جيڪي ڳالهہ جي تاثر کي پڙهندڙ جي ذهن تي جيئن جو تيئن پهچائڻ جو ڪم ڪنديون آهن. انهن کي بيهڪ جي نشانيون سڏيو ويندو آهي. اهي آهن دم (فل اسٽاپ)، ٿورو دم (ڪاما)، سوال جي يا عجب جي نشاني وغيره.

مشق:

(الف) مصرع پورو ڪريو.

١. صبح سانجهي سارَ لَڏائين،

٢. تو ڪئي مون سان آهہِ ڀلائي،

٣. پنڌ ڪندي جي ڏکو ڪاڻم،

۴. مورُ نہ وسري تنهنجي چڱائي.

۵. توتي پنهنجو ساهہُ ڇڏيندُس.

(ب) سوالن جا جواب:

١. منهنجي امڙ نظم ۾ ماءُ جي شخصيت جو ذڪر ٿيل آهي.

٢. منهنجي امڙ سيني لاتو، جڏهن پنڌ ڪندي ڏڪو ڪاڏم.

٣. جڏهن وڏي آئون وڏو ٿيندس تہ پنهنجي امڙ کي سُک ۾ خوشيون ڏيندس.

٤. صبح سانجهيءَ سار لڌائين، ڪاڏو پيتو ڪيئن تي ڏنائين، وارو مصرعو مونکي وڻي ٿو.

٥. شاعر چئي ٿو تہ امڙ اسان لاءِ ڪيڏيون قربانيون ڏنيون آهن، هوءَ ڪيڏي عظيم شخصيت آهي.

قواعد:

(ج) فعل پڙهايو. فعل معنيٰ ڪم، عمل.

١. آئون راند ڪيڏندو آهيان.

٢. هاري ٻني ۾ ٻج ڇٽي ٿو.

٣. ماءُ پنهنجي ٻارن کي سنڀالي ٿي.

٤. استادِ ٻارن کي پڙهائي ٿي.

٥. مالهي وڻ پوکي ٿو.

(د) پنهنجي امڙ جي ڪن ٻہ ٽن خوبين تي لکو.

منهنجي امڙ جون ڪيتريون ئي خوبيون آهن پر ٽي خوبيون جيڪڏهن بيان ڪريان تہ اُهي هي ٿينديون. پهرئين، امان ڏاڍي محنتي آهي، هوءَ سدائين ڪنهن نہ ڪنهن ڪم ۾ رڌل هوندي آهي. اسان جون ضرورتون پوريون ڪرڻ لاءِ سڀ کان پهريان صبح جو اٿندي آهي ۽ سيني کان دير سمهندي آهي. ٻي خوبي امڙ ۾ اِها آهي تہ اسان سان پيار سان پيش ايندي آهي، ڪڏهن ڪاوڙ بہ ڪندي آهي پر پيار ان کان گهڻو ڏيندي آهي. ٽئين خوبي امڙ جي اِها آهي تہ هوءَ سٺيون ڪهاڻيون ٻڌائيندي آهي. وٽس ڪيتريون ئي ڳالهيون آهن، جنهنڪري مان امان کان پيو پڇندو آهيان، هوءَ ڪڏهن ٿڪجندي ناهي، سدائين مسڪرائيندي جواب ڏيندي آهي.

سرگرمي:

- منهنجي امڙ نظم يوٽيوب تان ڳولي ٻڌرايو ان ڪانپوءِ سيني کي گڏجي وڏي آواز ۾ ٻڌائڻ جو چئو.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق اوڻيهون

وڏي ٻوڏ ۽ متاثرن جي امداد

سکيا جي حاصلات:

- نثر ۽ نظم جي عبارت پڙهي، ان جا بنيادي خيال، عنصر ۽ نتيجا ڪڍي سگهي.
- ايڪيتاليهه کان سٺ تائين ڳڻپ جي انگن کي لفظن ۾ لکي سگهي.
- مختلف قسم جا جملا (سوالي) بدلائي سگهي.
- پرنٽ ۽ اليڪٽرانڪ ميڊيا مان حاصل ڪيل معلومات جو تجزيو ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۵۹-۶۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۵۹ تي ڏنل سبق "وڏي ٻوڏ ۽ متاثرن جي مدد" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۷ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ شاگردن کي پڙهي ٻڌائي. هڪ ڀيرو شاگردن کان سبق خاموشيءَ سان پڙهايو.
- سبق جا تفهيمي سوال ڪريو. ٻوڏ ڇا آهي؟ اُها ڇو ايندي آهي؟ سنڌ ۾ وڏي ٻوڏ ڪهڙي سبب جي ڪري آئي هئي؟ ٻوڏ ڪانپوءِ ڇا ٿيندو آهي؟ ماڻهن جي مدد ڪير ڪندو آهي؟
- ڇا توهان ڪڏهن ٻوڏ بابت ٻڌو آهي؟ توهان جي وڏڙن بابا، امان يا ڏاڏي کان پڇي اڄجو تہ وڏي ٻوڏ ڪڏهن آئي هئي، ان ۾ هنن ڇا ڇا ڏٺو يا ٻڌو هو؟
- عجب جي نشانين بابت ٻڌايو: سوال جي نشاني ان جملي ۾ ايندي آهي، جنهن ۾ ڪو سوال پڇيو وڃي. عام جملي ۾ مثال "مان انب کائي رهيو آهيان" هوندو تہ سواليہ جملي ۾ "ڇا مان انب کائي رهيو آهيان؟" ٿيندو. ان جملي ۾ آخر ۾ سوال جي نشاني ؟ ڏني ويندي آهي. ٻارن کي بورڊ تي جملا لکي سمجهايو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۱. ٻوڏون ۲. درياءَ ۳. ٽوڙي ۴. پاڻي ۵. ٽيمون

(ب) سوالن جا جواب:

۱. سنڌ ۾ وڏي ٻوڏ ۲۰۱۰ع ۾ آئي هئي.

۲. وڏي ٻوڏ جو سبب گڊو بئراج اڳيان ٽوڙي بند جو ٽٽي پوڻ هو جنهن ڪري درياءَ جو پاڻي آبادي ۾ وهي پيو.

٣. ٻوڏ متاثرن جي عام ماڻهن، سرڪار ۽ خانگي ادارن کاڌي پيتي، رهائش، پاڻيءَ مان نڪرڻ جهڙي مدد ڪئي.

٤. ٻوڏ دوران ميڊيا وسندي وارن کي ڏس ڏنو تہ ڪٿي ۽ ڪهڙي هنڌ ماڻهن کي مدد جي ضرورت آهي.

٥. پاڪ فوج ٻوڏ متاثرن جي بحالي ۽ بچاءَ ۾ پنهنجا فرض سرانجام ڏنا.

(ج) سواليہ جملا.

١. ڇا توهان ڪڏهن ڪا ٻوڏ ڏٺي آهي؟

٢. ٻوڏ ڇو ايندي آهي، ان جا ڪهڙا ڪارڻ آهن؟

٣. سرڪار جي اهڙي صورتحال ۾ ڪهڙي ذميواري هوندي آهي؟

٤. اسان کي اهڙي حالتن ۾ ماڻهن جي ڇو مدد ڪرڻ گهرجي؟

٥. توهان ڇا لاءِ پريشان ٿيا آهيو؟

(د) وڏي ٻوڏ بابت توهان وڏڙن کان ڇا ٻڌو آهي؟

اسان جو بابا ٻڌائيندو آهي تہ ٢٠١٠ع ۾ ٻوڏ آئي هئي. ٻوڏ گهٽي پاڻي آبادي وارن علائقن ۾ اچڻ ڪري کي چوندا آهن. بابا جو چوڻ هو تہ اسان ڏي ٻوڏ درياءَ جي ٽٽڻ ڪري آئي هئي. ٻوڏ ڪري اسان جا فصل نہ ٿي سگهيا. ڪيترائي ڳوٺ پاڻيءَ هيٺ اچي ويا. ماڻهو لڏي روڊن ۽ محفوظ هنڌن تي ويٺا. ٻوڏ ڪري چوپايو مال بہ ختم ٿيندو آهي. ڇاڪاڻ تہ بيماريون پيدا ٿينديون آهن. کاڌ خوراڪ جي کوٽ ٿيندي آهي. ان ٻوڏ ۾ اسان ڪيترن ئي مهينن تائين گهر کان ٻاهر رهياسين. واپس گهر آياسين تہ گهر ڪري پيو هو. ماڻهن، جانورن توڙي فصلن کي نقصان پهتو.

(ه) ايڪيتاليهن کان سَٺ تائين انگن کي اکرن ۾ لکو.

٤١	٤٢	٤٣	٤٤	٤٥	٤٦	٤٧	٤٨	٤٩	٥٠
ايڪيتالِيهہ	ٻائيتالِيهہ	ٽيتالِيهہ	چوئيتالِيهہ	پَنجيتالِيهہ	ڇائيتالِيهہ	سَتيتالِيهہ	اٺيتالِيهہ	اُوڻونجاهہ	پَنجاهہ
٥١	٥٢	٥٣	٥٤	٥٥	٥٦	٥٧	٥٨	٥٩	٦٠
ايڪوَنجاهہ	ٻاوَنجاهہ	ٽيوَنجاهہ	چووَنجاهہ	پَنجوَنجاهہ	ڇاوَنجاهہ	سَتوَنجاهہ	اَٺوَنجاهہ	اُوڻهٺ	سَٺ

سرگرمي:

- يوٽيوب تان پاڪستان ۾ ٻوڏن بابت وڊيو ڳولي ٻارن کي ڏيکاريو. ٻوڏ جا ڪهڙا سبب آهن، پاڪستان ۾ ڪڏهن ڪڏهن ٻوڏ آئي هئي؟ (مثال: ٢٠١٠ع، ٢٠٢٢ع سنڌ بلوچستان ۾ ۽ ٢٠٢٥ع ۾ پنجاب ۾ ٻوڏ آئي هئي) اِهي سڀ ڳالهيون ٻارن اڳيان ڪري ٻڌايو. ٻارن کان سوال ڪريو ۽ سندن سوالن جا جواب بہ ڏيو.

سبق ويھون

مختلف ڌنڌا

سکيا جي حاصلات:

- ھڪ منٽ ۾ گھٽ ۾ گھٽ ١٠٠ لفظ درست ادائگي ۽ اُچار سان پڙھي سگھي.
- روزمره جي ڪنھن به موضوع تي پنھنجن لفظن ۾ ستن کان ڏھن سادن مرڪب جملن تي مشتمل پئراگراف لکي سگھي.
- ظرف ۽ ان جي قسمن کي سمجھي، جملن ۾ استعمال ڪري سگھي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ٥، صفحو نمبر ٦٢-٦٥

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦٢ تي ڏنل سبق "مختلف ڌنڌا" کولڻ جي ھدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذھن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ١٠٧ تي ڏنل آھن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ شاگردن کي پڙھي ٻڌائي. ھڪ ڀيرو شاگردن کان به سبق پڙھائي.
- سبق جا تفھيمي سوال ڪريو. ڌنڌو يا پيشو ڇا کي چئبو آھي؟ اسان ڌنڌا يا پيشا ڇو ڪندا آھيون؟ (گذر سفر لاءِ) ڊاڪٽري پيشي ۾ ڪھڙا ڪم ھوندا آھن؟ فصل ۽ ڀاڄيون ڪھڙي ڌنڌي وارا ماڻھو ڪندا آھن؟ رازي جو ڪم ڪھڙو ھوندو آھي؟ ڪپڙا سبڻ واري کي ڇا چئبو آھي.
- ٻارن کي ٻڌايو ته ''پيشو يا ڌنڌو اھو ڪم ھوندو آھي جيڪو ڪو ماڻھو پنھنجي گذر سفر لاءِ ڪندو آھي. يعني ماڻھو جيڪو ڪم ڪري ان مان روزي ڪمائي ٿو اھو سندس پيشو چئبو آھي. مثال طور، استاد جو پيشو پڙھائڻ آھي، ڊاڪٽر جو پيشو علاج ڪرڻ آھي، ۽ ھاري جو پيشو زمين پوکڻ آھي. ھر پيشو سماج ۾ پنھنجو ھڪ اھم ڪردار ادا ڪري ٿو ڇوته سڀ ماڻھو پنھنجي ڪم سان گڏجي معاشرو ھلائين ٿا. پيشو نه صرف روزگار جو ذريعو آھي پر محنت، ذميواري ۽ خدمت جو طريقو به آھي.''
- ظرف پڙھايو: جيڪي لفظ صفت، فعل يا ٻئي ظرف سان لڳي ۽ منجھانئس وقت، جاءِ، ريت، قدر يا ناڪار جي معنيٰ نڪري ان کي ظرف چئبو آھي. مثال: آھستي ھل. اسڪوٽر تيز ھلي ٿو. تيز ۽ آھستي ظرف آھن.
- شاگردن کي ڪنھن پيشي واري ڏانھن وٺي وڃي، ان پيشي بابت سڄو ڪم ڏيکاريو ۽ ان ڌنڌي يا پيشي ۾ ٿيندڙ سيني ڪمن بابت مرحلي وار ٻڌايو. پيشي واري ماڻھو کي درخواست ڪريو ته ھو ٻارن کي سمجھائي.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

١. ڊاڪٽر، انجنيئر، استاد ٢. ٻاهه ٣. واهولو رَندو رَنبي ۽ گرمٽ

٤. مختلف قسم جون جتيون، ٿيلها ٥. رازو

(ب) سوالن جا جواب:

١. پيٽ گذر لاءِ ٽيندڙ ڪم ڪار کي ڌنڌو يا پيشو چئجي ٿو.

٢. ڪنڀار مٽيءَ مان ٿانوَ ٺاهڻ جو ڪم ڪندو آهي.

٣. هاري ڪڻڪ، ساريون، جوئر، ڪمند، بصر ٽماٽا، واڱڻ توريون ۽ ٻيا فصل توڙي ڀاڄيون اپائيندو آهي.

٤. ننڍيون وڏيون عمارتون ۽ جڳهون ٺاهڻ رازي جو ڪم آهي.

٥. ڪپڙا سبڻ واري کي درزي چيو ويندو آهي.

قواعد:

ظرف: جيڪي لفظ صفت، فعل يا ٻئي ظرف سان لڳي ٿو ۽ منجهانئس وقت، جاءِ، ريت، قدر يا ناڪار جي معنيٰ نڪري ان کي ظرف چئبو آهي. مثال: آهستي هل. اسڪوٽر تيز هلي ٿو. تيز ۽ آهستي ظرف آهن.

(ج) ١. سياڻي. ٢. ڀڄي يا نه پيو. ٣. مٽي. ٤. اڄ. (اهي لفظ وقت، جاءِ، ريت يا قدر وغيره ڏيکارن ٿا.)

(د) ڪنهن پيشي تي هڪ پئراگراف لکو:

استاد جو پيشو تمام عزت ۽ ذميواري وارو آهي. استاد عورت هجي يا مرد هو علم جي روشني سان شاگردن جي ذهنن کي روشن ڪري ٿو ۽ انهن کي زندگي جي صحيح رستي تي هلڻ سيکاري ٿي/ٿو. هو/هوءَ نه رڳو ڪتاب پڙهائي ٿو پر شاگردن جي اخلاقي تربيت به ڪري ٿو/ٿي، جيئن اهي سٺا شهري بڻجي سگهن. استادن جي ڪم ۾ سبق تيار ڪرڻ، شاگردن کي سمجهائڻ، سندن ڪم چيڪ ڪرڻ ۽ امتحان وٺڻ وغيره شامل آهن. ان سان گڏ، استاد شاگردن جي صلاحيتن کي وڌائڻ لاءِ رهنمائي ڪري ٿو ۽ انهن کي همٿ ۽ حوصلو ڏئي مستقبل لاءِ تيار ڪري ٿو. تنهنڪري استاد نه رڳو علم ڏيندڙ آهي پر قوم جو رهنما يا اڳواڻ به آهي.

(هه) پنهنجي پسند جي پيشي تي ڪجهه جملا:

منهنجي پسند جو ڌنڌو هارپو آهي. هاري زمين سان جڙيل ماڻهو هوندو آهي، جيڪو پنهنجي محنت سان اناج، ميوا ۽ ڀاڄيون پيدا ڪري ٿو. هو صبح سوير اٿي ٻني ۾ ڪم ڪرڻ وڃي ٿو ۽ پنهنجي محنت سان زمين کي آباد ڪري ٿو. هاري جي محنت سان ئي اسان کي کاڌو ملي ٿو ۽ ملڪ جي معيشت مضبوط ٿئي ٿي. جيتوڻيڪ هاري جي زندگي ڏکي هوندي آهي، پر هو پنهنجي ڪم سان خوش رهندو آهي. مون کي هاري ٿيڻ پسند آهي ڇڪاڻ ته مان پنهنجي ملڪ لاءِ ڪجهه پيدا ڪرڻ چاهيان ٿو. هارپو محنت، ايمانداري ۽ صبر سيکاريندڙ پيشو آهي.

سرگرمي:

- سرگرمي ۾ ڏنل پيراگراف ٻارن کان جوڙن ۾ پڙهايو. هڪ پڙهي ۽ ٻيو ٻڌي، تہ هڪ منٽ ۾ ڪيترو پڙهي ٿو ۽ پڙهڻ وقت درست ادائگي ۽ اُچار صحيح آهي يا نہ. جيڪي ٻار غلطيون ڪن، تن کي ادائگي ۽ اُچار بابت ٻڌايو.

سبق ايڪيهون

صوفي شاهہ عنايت

سکيا جي حاصلات:

- وڏي آواز ۾ ٻڌايل/پڙهايل ڪهاڻي يا درجيوار متن کي سمجهي بيان ڪري سگهي.
- لفظن جي اڳياڙين ۽ پڇاڙين کي سمجهي، انهن کي استعمال ڪري سگهي.
- آکاڻي، واقعو ۽ ڊرامو پڙهي، انهن جي بنيادي خيالن ۽ نتيجن کي اخذ ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ٦٦–٦٨

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦٦ تي ڏنل سبق ”صوفي شاهہ عنايت“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي متئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۷ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ شاگردن کي پڙهي ٻڌائي. هڪ ٻيو شاگردن کان بہ سبق پڙهائي.
- سبق جا تفهيمي سوال ڪريو: صوفي شاهہ عنايت ڪير هو؟ هو ڇا جي ڪري مشهور آهي؟
- جهوڪ ۾ ڇا ٿيو هو هاري ڇو حڪومت سان وڙهيا هئا؟ جيڪو کيڙي سو کائي جو مطلب ڇا آهي؟
- ٻارن کي ٻڌايو تہ صوفي شاهہ عنايت هڪ صوفي بزرگ هو. سندس وڏا بغداد مان لڏي اچي سنڌ ۾ ويٺا.
- شاهہ عنايت ڪيترن ئي الله جي پيارن جي سنگت ۾ رهيو. سنڌ ۾ هو هارين جي اڳواڻ طور مشهور ٿيو. جهوڪ نالي ڳوٺ پرسان اچي ويٺو. هن جو نعرو هو تہ ”جيڪو کيڙي سو کائي“. ان جي معنيٰ آهي، جيڪو محنت ڪري ٻني ٻارو ڪري ٿو فصل اپائي ٿو زمين ۽ ان جي فصل تي ان جو ئي حق آهي. پر ان وقت جي زميندارن ۽ طاقتور ماڻهن ڏٺو تہ جيڪڏهن اِهو نعرو مشهور ٿي ويو تہ هاري سجاڳ ٿي ويندا ۽ پنهنجا حق گهرندا، تنهنڪري سازش ڪري کيس شهيد ڪرائي ڇڏيائونس. صوفي شاهہ عنايت شهيد ٿي ويو پر سندس نعرو اڄ بہ مشهور آهي. هو صوفي بزرگ سنڌ جي عظيم هستين مان هڪ آهي. هن انسان سان پيار ڪرڻ، سڀ فرق ختم ڪرڻ جو پيغام ڏنو آهي، اِهو ئي سندس بنيادي پيغام هو.

مشق:

(الف) خال ڀريو.

۰۱ اُڇ شريف ۰۲ ميرن پور ۰۳ هلائي ۰۴ تمام گهڻي همدردي ۰۵ لڙهي ۾ پوئجي وڃن

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

١. شاهہ عنايت جا وڏا اصل ۾ بغداد جا هئا.

٢. شاهہ عنايت سن ١٠٦٦ هجري، ١٦٥۴ع ۾ ڄائو.

٣. ڪامل درويش شاهہ شمس کان فيض حاصل ڪيائين.

۴. انسان جي روح کي بيدار ڪرڻ، انهن منجهان تعصب، فرق انسان دشمني ختم جو پيغام هو.

۵. هن جو ڪيڙي سو کائي جو نعرو هنيو. تنهنڪري سندس زميندار دشمن بڻجي ويا.

(ج) اڳياڙيون: بي ايمان- بيدار- بي ايمان. بي حد- بي جان- پڇاڙيون: دڪاندار-ديندار- دلدار-داغ دار-

(د) شاهہ عنايت شهيد جو بنيادي پيغام:

شاهہ عنايت جو بنيادي پيغام انسان جي روح کي بيدار ڪرڻ، انهن منجهان تعصب، فرق انسان دشمني ختم ڪرڻ هو. هو سڀني انسانن کي برابر سمجهندو هو ۽ اُهو ئي پيغام ڏيندو هو. سندس نعرو جو ڪيڙي سو کائي پڻ ساڳيو پيغام ڏئي ٿو تہ جيڪو محنت ڪري ٿو ان جوئي حق آهي تہ ان جو ڦل حاصل ڪري.

(هہ) ٻنا لفظ: اٺ ويهہ- اچ وڃ- ڏڪا ٿاپا- هاري ناري- هلت چلت.

سرگرمي:

- سرگرمي لاءِ شاگردن کي لائبريري وڃي سنڌ جي صوفين بابت پڙهي اچڻ جي هدايت ڪريو. پڙهڻ کانپوءِ ٻڌائن تہ سنڌ ڪيئن صوفين جي ڌرتي آهي، ۽ اِهو بہ ٻڌائين تہ صوفين جو بنيادي پيغام ڪهڙو آهي. سڀ ڳالهيون ڳولي، پوءِ ڪلاس ۾ اچي واري واري سان ٻڌائن. شاگرد ٽن ٽن شاگردن جي ٽولين ۾ ڪم ڪري سگهن ٿا.

سبق ٻاويهون

هاري

سکيا جي حاصلات:

- ٻوليءَ جي تشبيهن، استعارن، ۽ پهاڪن کي ٻڌي ۽ انهن جي مفهوم کي بيان ڪري سگهي.
- نظم پڙهي، ان ۾ موجود آکاڻيءَ کي نثر ۾ بيان ڪري سگهي.
- بيهڪ جي نشانين (دم، اڌ دم، ڏنگين، ۽ واڪ جي نشاني) جو درست استعمال ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ٥، صفحو نمبر ٦٩ - ٧١

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ٦٩ تي ڏنل نظم "هاري" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ١٠٧ تي ڏنل آهن.)
- ٻارو! اوهان کي ڇا ٿو لڳي ته هاري ڇا ڪندو آهي؟ اسان لاءِ ڪهڙا ڪم ڪندو آهي؟
- استاد نظم کي ڪي وڏي آواز ۾ سُر ۾ لئه سان پڙهو. شاگردن کي گڏجي سُر سان پڙهڻ جي به هدايت ڪريو.
- سبق جا تفهيمي سوال زباني پڇا ڪريو. هن نظم ۾ شاعر هارين جي ڪيئن ساراهه ڪري ٿو؟
- شاعري کي ڪهڙي صلاح ڏئي ٿو؟ بک بيماري ڪيئن ختم ٿيندي، ان بابت شاعر ڇا چئي ٿو؟
- هن نظم ۾ شاعر هاري جي تعريف ڪري ٿو ته ڪيس صلاحون پڻ ڏئي ٿو. نظم ۾ شاعر چئي ٿو ته تون ملڪ جو جوان ۽ سگهارو آهين. محنت جا مينهن وسائي اسان لاءِ فصل اپائين ٿو. تنهنجي محنت ڏک کي سک ۾ مٽائي ڇڏي ٿي، فصل جي ڏيان سان مالڪي ڪري سيني لاءِ ان اپائين ٿو. بک بيماري هاري ختم ڪري ٿو.
- شاعر چئي ٿو ته هاري جي عزت ۽ احسان گهڻو آهي، اسان ڪڏهن ڪين اُهو وِري سگهنداسين.

مشق:

(الف) شعر مڪمل ڪريو.

١- هاري پيارا، <u>جوان سگهارا</u> ٢- <u>محنت جا ڪي</u> مينهن وسائج

٣- سليَ سليَ جي <u>ڪر سنڀارَ</u> ٤- <u>بک بيماري</u> ڪڍُ پچائي

٥- تنهنجا ڳُڻَ <u>زمانو ڳائي</u>

(ب) سوالن جا جواب:

١. شاعر تعريف ڪندي چئي ٿو ته هاري جواب ملڪ لاءِ ان اپائي ٿو.

OXFORD
UNIVERSITY PRESS

۲. شاعر کي صلاح ڏيئي ٿو تہ محنت جا مينهن ائين سدائين وسائيندو رهہ.

۳. سلي سلي جي سنڀار ڪندي، گهڻا فصل اپائيندي ملڪ مان بک ۽ بيماري نڪرندي.

۴. ڪٽي منجهان خرار تڏهن ٿيندا جڏهن سلي سلي جو خيال هاري رکندو.

۵. هاري جي محنت سان بک ۽ بيماري ختم ٿي ويندي.

(ج) بيهڪ جون نشانيون:

۱.	هاري محنت ڪري اسان لاءِ فصل اپائي ٿو.	(فل اسٽاپ)
۲.	هاري ٻني، ڏاند، ٻج ۽ پنهنجي محنت سان فصل اپائي ٿو.	(ڪاما)
۳.	هارين جي مدد ڪرڻ گهرجي: ڇاڪاڻ تہ هو سڄي ملڪ لاءِ ڪاڏو تيار ڪن ٿا.	(ڪولن)
۴.	ٻني ٻاري تي ڪم ڪندڙ صحت مند هوندا آهن؛ هو سدائين پيا محنت ڪندا آهن.	(سيمي ڪولن)
۵.	ڇا هاري ڪانسواءِ اسان کي خوراڪ ملي سگهي ٿي؟	(جي نشان)
۶.	هل! هاري ڪيتري نہ محنت ڪري ٿو.	(عجب جي نشاني !)
۷.	سارنگ جو چوڻ هو تہ ”هارين جي مدد ٻج ۽ ڀاڻ سستا ڪري سگهجي ٿي“.	(واڪ جي نشاني)
۸.	مرزا قليچ بيگ کي شمس العلما (عالمن جو سج) چيو ويندو آهي.	(ڏنگيون)

(د) هاري نظم جي سمجهاڻي:

هن نظم ۾ شاعر هاري جي تعريف ڪندي چئي ٿو تہ هاري ملڪ لاءِ ان اپائي ٿو. هو صبح کان شام تائين محنت جو مينهن وسائي سيني لاءِ ڪاڏو پيٽو پيدا ڪري ٿو. سندس چوڻ آهي تہ هاري فصل جي سلي سلي جي سنڀار ڪندي، گهڻو فصل پيدا ڪري ملڪ مان بک ۽ بيماري ڪڍي ڀڄائي ٿو.

(هہ) ايڪهٺ کان اَسي تائين انگ اکرن ۾ لکو.

٦١	٦٢	٦٣	٦۴	٦۵	٦٦	٦٧	٦٨	٦٩	٧٠
اِيڪيهٺ	ٻاهٺ	ٽيهٺ	چوهٺ	پنجهٺ	ڇاهٺ	سٺهٺ	انهٺ	اڻهتر	ستر
٧١	٧٢	٧٣	٧۴	٧۵	٧٦	٧٧	٧٨	٧٩	٨٠
ايڪهتر	ٻاهتر	ٽيهتر	چوهتر	پنجهتر	ڇاهتر	ستهتر	انهتر	اوڻاسين	اسي

سرگرمي:

- ڪلاس جون پنج ٽوليون ٺاهيو ۽ ڏنل بي ترتيب جملن کي ترتيب ڏئي صحيح ڪرڻ جو مقابلو ڪرايو. جيڪا ٽولي اڳ ۾ صحيح ترتيب ڪري ٻڌائي انهن جي حوصلا افزائي ڪريو.
- صحيح جواب: هوا تيز هئي پر آسمان صاف هو. هن محنت ڪئي، تنهنڪري امتحان ۾ ڪامياب ٿيو. مان گهر ويس ۽ ڪتاب پڙهڻ شروع ڪيو. استاد سبق پڙهايو ۽ پوءِ سوال پڇيا. جيڪڏهن مينهن وسيو تہ اسان گهر ۾ رهنداسين.

سبق ٽيويهون

ڪارونجهر جبل

سکيا جي حاصلات:

- متن مان مذڪر ۽ مؤنث لفظن جي نشاندهي ڪري سگهي.
- پنهنجي آس پاس جي ماحول جو مشاهدو ڪري، عبارت لکي سگهي.
- ڪنهن ماڳ يا سفر جو احوال پڙهي، بيان ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۷۲-۷۵

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷۲ تي ڏنل سبق "ڪارونجهر جبل" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي متئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۷ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهائي. شاگردن کي بہ هڪيرو پڙهڻ جي هدايت ڪريو.
- سبق جا تفيهي سوال زباني پڇا ڪريو. ڪارونجهر جبل ڇو اهم آهي؟ اتي ڪهڙا ڪهڙا ماڳ آهن؟
- ڪارونجهر جبل ۾ ڪهڙا ڪهڙا گاهہ آهن؟ هت ڪهڙي مذهبن جا مندر ۽ ٻيون جڳهيون آهن.
- ڪارونجهر جبل کي اسان ڪيئن بچائي سگهون ٿا؟
- ڇا توهان ڪڏهن ڪارونجهر جبل ڏٺو آهي؟ جنهن شاگرد ڏٺو آهي، اهو ٻڌائي. يا استاد بہ ڄاڻ ڏئي.
- هي سبق سنڌ جي مشهور ڪارونجهر جبل سلسلي بابت آهي. هي تاريخي جابلو سلسلو آهي، جتي سهڻا نظارا، مذهبي ۽ ثقافتي جايون آهن. اتي ڪيترائي قيمتي گاهہ پڻ آهن.
- ٻنا لفظ پڙهايو: ٻنا لفظ ٻن مروج لفظن جو مرڪب آهي، جيڪي گڏجي الڳ معنيٰ ڪيندا آهن.
- مثال: ڇڳو پلو هلت چلت، اوڙو پاڙو، ڪم ڪار، آمهون سامهون وغيره

مشق:

(الف) خال ڀريو:

۰۱ ٿَلهو ۰۲ ڪارونجهر جبل ۽ ان جي ٽڪرين تي ۰۳ ماڻريون ۰۴ هي مندر ۰۵ ماحول

(ب) سوالن جا جواب:

۱. ڪارونجهر جبل سنڌ جي ٿرپارڪر ضلعي ۾ آهي.
۲. هي جابلو سلسلو ۱۹ ڪلوميٽرن تي پکڙيل آهي.
۳. ڪارونجهر جبل زمين جي سطح کان هڪ هزار ميٽر مٿي آهي.

۴. هن جبل مٿان هندو ڌرم جا ساڌو ڏرو، گئو مکي، آنچليسر، ڀيم ڪن، جهرڻو ۽ چندن گڍ مشهور آهن.
۵. ڪارونجهر جبل مٿان ڪيترائي قيمتي گاهه، معدنيات ۽ ٻيون قيمتي شيون ملن ٿيون.

حرف جملو ڪتاب مان پڙهايو:

(ج) حرف جملو:

۱. ڪراچي وڃ يا حيدرآباد رهي پئو.
۲. نم ۽ ٻڙ جا وڻ پيلا آهن.
۳. مان اچان ها پر مينهن وسي پيو.
۴. تون اچين هان ته به مان نه هلي سگهان ها.
۵. سنڌو درياءَ ڄامشوري ۽ حيدرآباد جي وچ مان وهي ٿو.

(د) ٻٽا لفظ پڙهايو: اچ وڃ، ڏي وٺ، مٽ مائٽ، ياڃي پتي، خرچ پاڻي.

(هـ) مذڪر ۽ مونث.

مذڪر	هرڻُ، گاههُ، مورُ
مؤنث	چوٽي، ٽڪرِي، نِمُ، ڪنڊِي

(و) ڪارونجهر جبل جي خوبصورتي: ڪارونجهر جبل سنڌ جي تاريخي ۽ قدرتي حسن جو هڪ وڏو نشانو آهي. هي جبل ٿرپارڪر ضلعي ۾ مٺي ۽ ننگرپارڪر ۾ واقع آهي. هن جبل جي پٿرن جو رنگ ڳاڙهو ۽ ڪارو آهي، جيڪو ڏسندڙن کي متاثر ڪري ٿو. ڪارونجهر جي چوٽيءَ تان چوڌاري نظر ايندڙ ريگستان جو منظر ڏاڍو وڻندڙ لڳندو آهي. جبل تي هوا ٿڌي ۽ خوشگوار لڳندي آهي، جيڪا دل کي سڪون ڏيندي آهي. موسمن جي تبديلي سان جبل جو رنگ به بدلجي ٿو جيڪو ان جي خوبصورتي وڌائي ٿو. هن جبل مٿان هندومت، ٻڌمت ۽ ٻين مذهب جا تاريخي مندر۽ ٻيون جڳهيون آهن. ڪارونجهر جبل قدرتي وسيلن ۽ معدنيات سان مالا مال آهي. هي جبل علائقي جي ماحول ۽ موسم تي به وڏو اثر رکي ٿو. ڪارونجهر جو پاڻي ٿر جي ماڻهن لاءِ وڏي نعمت آهي، ڇاڪاڻ ته هتي ڪيترائي پاڻي جا ذخيرا موجود آهن. جبل وٽان وهي ايندڙ برساتي پاڻي ٿر جا ڪيترا تلاءَ ڀريندو آهي. هي جبل سياحن لاءِ پڻ وڏو مرڪز آهي، جتي ماڻهو ان جي خوبصورتي ڏسڻ لاءِ ايندا آهن. جبل جي چوڌاري ڪيترائي تاريخي ماڳ، مندر ۽ پراڻا کوهه آهن، جيڪي ثقافتي اهميت رکن ٿا. ڪارونجهر جبل ٿر جي ماڻهن جي سڃاڻپ بڻيل آهي ۽ انهن لاءِ روحاني اهميت به رکي ٿو. ڪارونجهر نه رڳو هڪ جبل، پر سنڌ جي تاريخ، ثقافت ۽ قدرتي حسن جو هڪ انمول خزانو آهي.

سرگرمي:

- شاگردن کي انٽرنيٽ، رسالي، يا لائبريري ۾ موجود ڪارونجهر جبل بابت ڄاڻ جو ڪو مضمون ڪيو ۽ ان مان ڪارونجهر جبل بابت اهم سوالن جا جواب لکي ڪلاس ۾ ٻڌايو. شاگرد جوڙن ۾ ڪم ڪندي سرگرمي ڪن. استاد ٻارن کي انٽرنيٽ يا رسالي يا ٻي ڪنهن مواد حاصل ڪرڻ ۾ مدد ڪري.

سبق چوويهون

جوپيٽر يا مشتري گرهہ

سکيا جي حاصلات:

- ٻڌل جملن جي تسلسل ۽ بي ترتيبيءَ کي سمجهي سگهي.
- ٻڌل جملن جي تسلسل يا بي ترتيبيءَ کي سمجهي، بيان ڪري سگهي.
- درجيوار مواد پڙهي، تصوير جي مدد سان نون لفظن جو مفهوم ٻڌائي سگهي.
- تصويري خاڪي جي مدد سان استاد جي رهنمائيءَ ۾ پيرا گراف لکي سگهي.
- بي ترتيب جملي کي صحيح ترتيب ڏئي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۷۶-۷۸

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷۶ تي ڏنل سبق ”جوپيٽر يا مُشتري گُرهہ“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۷ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهائي. شاگردن کي بہ هڪيرو پڙهڻ جي هدايت ڪريو.
- سبق جا تفيهي سوال زباني پڇو: هن شمسي نظام ۾ ڪهڙا ڪهڙا گرهہ آهن؟
- جوپيٽر ڌرتيءَ کان ڪيترو وڏو گرهہ آهي؟ اهو ڪنهن جي چوڌاري ڦرندو آهي؟
- سائنسدانن طرفان ڪهڙا ڪهڙا مشن جوپيٽر لاءِ موڪليا ويا آهن؟ (ڪجهہ شاگردن کان تفصيلي جواب وٺو.)
- جوپيٽر جو مٿاڇرو ڪهڙي رنگ جو آهي؟ ان جو ڏينهن ڪيترو هوندو آهي؟
- شاگردن کي ٻڌايو تہ هي سبق آڪاش منڊل يعني شمسي نظام جي هڪڙي گرهہ جي باري ۾ آهي، جيڪو تمام وڏو آهي. ان جو وڏو حصو هائڊروگئس سان ڀريل آهي. ان تي ٿوري مقدار ۾ پاڻي بہ آهي، پر ڪنهن بہ زندگيءَ جا آثار ناهن مليا. ان مٿان هڪ وڏو عظيم ڳاڙهو طوفان هلي ٿو جيڪو زمين جيترو وڏو آهي. هي گرهہ زمين کان ٻارنهن ڀيرا وڏو آهي. شاگردن کي ٻين گرهن بابت بہ ڄاڻ ڏيو جيئن مارس وغيره.

مشق

(الف) خال ڀريو:

۰۱ ۴۳ هزار ۰۲ ۱۱ ڀيرا وڏيڪ ويڪرو ۰۳ ۱۲ سالن ۰۴ يوروپا ۰۵ مرڪز

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

١. ساڍا چار ارب سال اڳ گئسن مان ٺهيو هو.

٢. جوپيٽر جو وڏو حصو هائيڊروجن گئس مان ٺهيل آهي.

٣. هي ڌرتيءَ کان ٥٨ ڪروڙ ٨٠ لک ڪلوميٽر پري آهي.

٤. جوپيٽر گرهہ جا هيسيتائين ٩٥ گرهہ لڌا ويا آهن.

(ج) لفظن جا ضد:

لفظ	قديم	زمين	اندروني	چمڪندڙ	تِکو
ضد	جديد	آسمان	ٻيروني	اونداهہ يا وسامندڙ	آهستي

(د) بي ترتيب جملا:

١. جوپيٽر، جنهن کي مشتري گرهہ بہ چيو وڃي ٿو.

٢. هي گرهہ پنهنجي محور جي چوڌاري لاٽونءَ وانگي گول ڦري ٿو.

٣. اسانجي سج منڊل ۾ هي گرهہ تمام تکو ڦري ٿو.

(هہ) آڪاش منڊل يا شمسي نظام: (شاگردن کي چئو تہ تصوير ڏسي ان جي مدد سان پيراگراف لکن.)

آڪاش منڊل يا شمسي نظام ۾ ڪيترائي گرهہ اچي وڃن ٿا. اهي سڀ سج جي چوڌاري ڦرن ٿا. جوپيٽر يا مشتري انهن سيني گرهن مان وڏو آهي. ڌرتيءَ بہ هن آڪاش منڊل ۾ اچي وڃي ٿي. هن وقت تائين صرف ڌرتيءَ تي زندگي ملي آهي. هن آڪاش منڊل ۾ ٻي هنڌ اڃان تائين ڪٿي بہ زندگي جا نشان ناهن مليا.

سرگرمي:

- شاگردن کي چئو تہ لائبريريءَ مان پهاڪن جا ڪتاب کڻرائي، ان مان ڪجهہ پهاڪا ياد ڪريو ڪاپيءَ ۾ لکي پوءِ ڪلاس اڳيان اچي ٻڌايو. مثال: پڇڻو نہ منجهڻو.

سبق پنجويهون

سبق آموزُ واقعو

سکيا جي حاصلات:

- ڪلاس ۾ رواني سان ڳالهايل لفظن ۽ عبارت ۾ استعمال ٿيل جملن جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌي، سمجهي سگهي.
- ڪلاس ۾ رواني سان ڳالهايل لفظن جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌي، سمجهي بيان ڪري سگهي.
- آکاڻي پڙهي، ان جي مرڪزي ڪردارن ۽ خيال تي تبصرو ڪري سگهي.
- اسڪول جي ماستر يا هيڊ ماستر کي درخواست لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۷۹-۸۱

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۷۹ تي ڏنل سبق ”هڪ سبق آموز واقعو“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۷ ۽ ۱۰۸ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهائي. شاگردن کي بہ هڪيبرو پڙهڻ جي هدايت ڪريو.
- سبق جا تفهيمي سوال زباني پڇو: هن ڪهاڻي ۾ ڪهڙا ڪهڙا ڪردار آهن؟
- نوڪر موڪل ڪئي تہ مالڪ ڇا سوچيو ۽ ان ڪانپوءِ ڇا ڪيائين. مالڪ جي پڇڻ تي نوڪر ڪهڙا جواب ڏنا ۽ مالڪ ان تي ڇا سوچيو؟ توهان کي هن ڪهاڻيءَ مان ڪهڙو سبق مليو ٿو؟
- هيءَ ڪهاڻي ٻڌائي ٿي تہ ڪڏهن ڪڏهن ڪي ڳالهيون اسان کي سمجهہ نہ اينديون آهن، تنهنڪري پڇي وٺجي، ۽ جيڪو ٿئي ان تي سوچجي تہ ائين ڇو ٿئي ٿو. هن ڪهاڻي بابت وڌيڪ تفصيل ڪتاب مان ٻڌايو.

مشق:

(الف) خال پريو:

۱. مالڪ ۲. موڪل ۳. نوٽ ۴. پئسا ۵. خاموشيءَ

(ب) سوالن جا جواب:

۱. مالڪ کي خيال آيو تہ شايد پگهار گهٽ اٿس، تنهنڪري نہ آيو آهي.
۲. پگهارَ وڌائڻ ڪانپوءِ نوڪر خاموشيءَ سان هليو ويو ۽ ٻي دفعي وري موڪل ڪيائين.
۳. نوڪر جي ٻيهر غير حاضر رهڻ تي مالڪ ناراض ٿيو.
۴. مالڪ کي ٻڌايائين تہ پهرئين موڪل ۾ ڪيس پٽ ڄائو هو ٻي ڀيري سندس امڙ فوت ٿي هئي.
۵. نوڪر جي ڳالهہ ٻڌي مالڪ خاموش ٿي ويو ۽ سندس صبر تي حيران ٿي ويو.

(ج) هيڊ ماستر ڏانهن موڪل جي درخواست:

بخدمت جناب پرنسپل صاحب،

آڪسفورڊ پرائمري اسڪول،

حيدرآباد

محترم سائين!

عرض آهي تہ منهنجي طبيعت ٺيڪ نہ آهي. ڊاڪٽر بابا ۽ امان کي مون لاءِ ٽن ڏينهن جي آرام ڪرڻ جو مشورو ڏنو آهي. ان ڪري سائين جن کي وينتي ٿو ڪريان تہ تاريخ ٢٠٢٦-٠٢-١٥ کان ٢٠٢٦-٠٢-١٧ تائين موڪل ڏيندا. اهو احسان سائين جن جو هميشه ياد رهندو.

تاريخ
١٥ فيبروري ٢٠٢٦ع

فقط اوهان جو فرمانبردار شاگرد
ابراهيم، ڪلاس پنجون

سرگرمي:

- شاگردن کي چئو تہ انٽرنيٽ يا ڪتابن جي مدد سان اهڙي ڪا ڪهاڻي پڙهي، اها لکي اچو ۽ ڪهاڻي جي ڪردارن جا مثبت ۽ منفي پاسا ڪلاس اڳيان اچي ٻڌايو.

سرگرمي ٢:

- ٻجهارتن جا جواب لکو پين، مسجد، ڪوهہ وغيره...

سبق ڇهويهون

موتِي ۽ نوريئڙو (تصوير ڪهاڻي)

سکيا جي حاصلات:

- ڪلاس ۾ رواني؞ سان ڳالهايل لفظن جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌي، سمجهي ۽ بيان ڪري سگهي.
- تصويري آکاڻي؞ ڪي لفظن جي ربط ۽ تسلسل سان لکي سگهي.
- پنهنجي پسند جون تصويرون، خاڪا ۽ شڪليون ناهي، لطف اندوز ٿي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۸۲-۸۳

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۸۲ تي ڏنل تصوير ڪهاڻي کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو.
- استاد شاگردن کي تصوير ڪهاڻي ڏيان سان ڏيکاري ۽ سوال پڇي.
- هن ڪهاڻي ۾ هڪ ٻلي جنهن جو نالو موتي آهي، ۽ هڪ نوريئڙو نظر اچي رهيا آهن.
- شاگرد تصوير کي ڏسي ڪهاڻي ٻڌائڻ جي ڪوشش ڪن.
- استاد شاگردن کان ڏار ڏار هن تصوير ڪهاڻي جي باري ۾ سوال ڪري.

مشق:

(الف) سوالن جا جواب:

١. تصوير ۾ موتي (ٻلي) ۽ نوريئڙو نظر اچي رهيا آهن.

٢. تصويرن ۾ جانورن ڪانسواءِ هڪ ڇوڪري ڪتاب پڙهي رهي آهي.

٣. نوريئڙو ٻلي جو بال ڪٽي ويجي ٿو.

۴. موتي جو ڪردار ٻلي جو ڪردار آهي.

۵. هن ڪهاڻي ۾ هڪ ٻلي جنهن جو نالو موتي آهي، ۽ هڪ نوريئڙو نظر اچي رهيا آهن. ٻلي بال سان کيڏي ٿي. بال کي ڏڪ هڻي ٿي تہ اهو نوريئڙي تائين پهچي ٿو. جيڪو بال ڪٽي وڻ تي چڙهي ويجي ٿو. ٻلي ان وڻ هيٺان ويهي ٿي، نوريئڙو بال ٻلي جي مٿي تي اڇلائي ٿو.

(ب) شاگردن کي تصوير جي مدد سان ٻي ڪا ڪهاڻي لکڻ جي هدايت ڪريو.

(ج) مان نوريئڙو ڏنو آهي. اُهو ڪوئي کان وڏو ٿيندو آهي. ان جي پڇ ۾ وارَ هوندا آهن. هو وڻن تي رهندو آهي، جڏهن تہ ڪوئو ٻرن ۾ رهندو آهي.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سرگرمي:

- شاگردن کي چئو تہ لائبريريءَ مان پهاڪن جا ڪتاب ڪڍرائي، ان مان ڪجهہ پهاڪا ياد ڪريو ڪاپيءَ ۾ لکي پوءِ ڪلاس اڳيان اچي ان پهاڪي جي معنيٰ ۽ مفهوم ٻڌايو.

سبق ستاويهون

مزاحيا

سکيا جي حاصلات:

- لطيفا ۽ ڳجهارتون پڙهي، لکل ڏاهپ کي سمجهي سگهي.
- اعرابن (زير، زبر، پيش) لڳائڻ سان معنيٰ جون تبديليون سمجهي سگهي.
- نظم ۽ شعر ياد ڪري، انفرادي ۽ اجتماعي طور سُر سان پڙهي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۸۴-۸۶

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۸۴ تي ڏنل سبق ”مزاحيا“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇندو. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۸ تي ڏنل آهن.)
- استاد نظم کي مزاحيا آواز ۾ سُر سان وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪيرو پڻ پڙهائي.
- سبق جا تفهيمي سوال زباني پڇو: هن نظم ۾ ڪهڙا ڪهڙا ڪردار آهن؟
- ڪِرڙي ڪن چو سبايا آهن؟ طوطي ٻم ڪٿي هلايا آهن؟ ڪير ڪنهن سان عيد مليو آ؟
- چٻ ڪنهن جا آنا چورايا آهن؟ چيلي ڪنهن جي ماسات آهي؟
- هن مزاحيا نظم ۾ توهان کي ڪهڙي سِٽ وڌيڪ وڻي تي؟ اُها پڙهي ٻڌايو.
- استاد شاگردن کي مزاحيا نظم جي باري ۾ سمجهاڻي ڏئي، هر سٽ کي مزاحيا انداز ۾ پڙهائيندي ٻڌائي.
- شاگردن کي ٻڌايو تہ زير زبر ۽ پيش سان لفظن جي معنيٰ مٽجي ويندي آهي. اعراب، عربي زبان جو لفظ آهي، جنهن جي معنيٰ آهي نشاني يا علامت. هر لفظ کي صحيح نموني اچارڻ لاءِ زيرون زبرون ۽ پيش وغيره ڏنا ويندا آهن.

مشق:

(الف) خال ڀريو:

۱. مور ۲. ڳنڍيريون ۳. باندر ۴. ٻَمَ ۵. آنا

(ب) سوالن جا جواب:

۱. شاعر چئي ٿو تہ ڪِرڙي ڪَنَ سبايا آهن ۽ والا بہ گهرايا اٿائين.
۲. مور طرفان ڪانگ جي دعوت ۾ ڊيل ڊوڊا پچايا آهن.
۳. ٻليءَ کي رانيوڻن جا گر سندس ياٽج سيکاريا آهن.

۴. ڳوٺ ۾ لڳل ميلي مان باندر نوٽ ڪمايا آهن.

۵. رشتي ۾ چيلي هرڻ جي ماسات آهي.

شاگردن کي اعراب پڙهايو.

(ج) اعراب لڳائي نوان لفظ توڙي جملا ٺاهيو:

گهرُ	منهنجو گهرُ باغ جي ڀرسان آهي.
گهُرَ	استاد ٻارن کان سنڌي بهتر ڪرڻ جي گهُرَ ڪئي آهي.

مينهُن	ساوڻ جو مينهُن وسي پيو.
مينهِن	اسان جي مينهن ڀلو کير ڏيندي آهي.

ڪَٽَ	ڪَٽَ تي ويهه.
ڪَٽُ	راند ڪَٽُ پوءِ گهرِ هَلُ.

(د) پسند جو شاعر: منهنجو پسنديد جو شاعر شاهه عبداللطيف ڀٽائي آهي. شاهه لطيف سنڌ جو وڏو شاعر ۽ صوفي بزرگ هو. هن ڀٽ شاهه وڃي وسايو ۽ اتي ئي آخري دم تائين رهيو. جتي سندس مقبرو به موجود آهي. شاهه لطيف پنهنجي شاعري ۾ محبت، امن ۽ انسانيت جو پيغام ڏنو. هن جا بيتَ ۽ وايون تمام مشهور آهن. سندس ڪتاب ”شاهه جو رسالو“ سڄي دنيا ۾ مشهور آهي. شاهه لطيف قدرت، دريائن، جبلن توڙي ماڻهن جي زندگيءَ بابت خوبصورت لفظن ۾ لکيو. هو مظلوم ماڻهن جو ساٿ ڏيندو هو. سندس بيتن ۾ سنڌ جي ثقافت ۽ تاريخ نظر اچي ٿي. هو هميشه سچ ۽ نيڪي جي ڳالهه ڪندو هو. مون کي سندس شاعري ان ڪري پسند آهي جو اها دل کي لڳي ٿي. شاهه لطيف سنڌي ٻوليءَ ۾ نئون ساهه وڌو. سندس شاعري ايتري ته سُهڻي ۽ امير آهي، جو شاهه لطيف هميشه لاءِ سنڌ جو روشن ستارو رهندو.

سرگرمي:

- چار چار شاگردن تي ٻڌل ٽوليون ٺاهيو. شاگرد ٽولين ۾ وڃي لائبريري مان مزاحيا شاعري، لطيفن ۽ ڳجهارتن جا ڪتاب ڳولي، اهي ياد ڪن ۽ ڪلاس اڳيان اچي ٻڌائن. جيڪا ٽولي سٺي انداز ۾ ٻڌائي، تنهن جي استاد تعريف ڪري.

سبق اٺاويهون

عَبدالستار اِيڌِي

سکيا جي حاصلات:

- مرڪب جملا گفتگو ۾ ٻڌي، سمجهي سگهي.
- رواني‌ءَ سان پڙهڻ دوران بيهڪ جي نشانين جو خيال رکي سگهي.
- ٻي ترتيب جملن کي ترتيب ڏئي سگهي. ٻين جي مدد ڪري سگهي. خود اعتمادي جو مظاهرو ڪري سگهي
- قاعدن ۽ ضابطن جي پابندي ڪري سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۸۷-۹۰

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۸۷ تي ڏنل سبق "عبدالستار ايڌي" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي متئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇي. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۸ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪيِيرو خاموشي سان انفرادي طور پڻ پڙهائي.
- پڇو: عبدالستار ايڌي کي ننڍڙائپ ۾ سندس ماءُ خرچي ڏئي پوءِ ڇا چوندي هئي؟
- ايڌي سائين پهريون ڀيرو ايمبولينس ڪيئن ڪولي؟ هو ڪهڙي ماڻهن جي مدد ڪندو هو؟
- ايڌي کي سندس انسانيت جي خدمت عيوض ڪهڙا ايوارڊ ڏنا ويا؟
- استاد شاگردن کي ٻڌائي ته عبدالستار ايڌي تمام وڏو ماڻهو هو. هن پنهنجي سڄي ڄمار پورهيت، غريب ۽ ٻي گهر ماڻهن جي واهر ڪئي. زخمين کي اسپتال پهچايو. يتيم ٻارن کي پنهنجي گهر ۾ رهايو. چون ٿا هڪ ڀيري هو سنڌ جي ضلعي دادو مان وڃي رهيو هو ته ڌاڙيلن سندس گاڏيءَ کي روڪيو. ڌاڙيلن جڏهن ڏٺو ته گاڏيءَ ۾ عبدالستار ايڌي وينو آهي ته ڪائنس معافي گهريائون ۽ سڀ پئسا موٽائي ڏنا ۽ پنهنجا پئسا به ايڌي کي ڏنائون. ان مان خبر پئي ٿي ته سائين جي ڪم جو هر هنڌ مانُ هو.
- شاگردن کي ٻڌايو ته بيهڪ جي نشانين جي اهميت لکڻ توڙي پڙهڻ ۾ اهم آهي. بيهڪ جون نشانيون ساهي ڏيڻ يا بيهڻ جي علامت هونديون آهن.

مشق:

(الف) صحيح غلط جا جواب.

۱. ✓ ۲. ✗ ۳. ✓ ۴. ✓ ۵. ✗

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالن جا جواب:

۱. عبدالستار ايڌي پارتي صوبي گجرات جي ڪاٺياواڙ علائقي ۾ ۲۸ فيبروري ۱۹۲۸ع تي پيدا ٿيو.

۲. ايڌي سائين کي ٻه روپيا خرچي ملندي هئي، هڪ روپيو غريبن کي ڏئي ڇڏيندو هو هڪ پاڻ خرچ ڪندو هو.

۳. ۱۹۵۷ع ۾ ڪراچي ۾ ”فلو“ جي وبا پکڙي ته ايڌي سائين شهر کان ٻاهر ماڻهن جي خدمت لاءِ خيمو لڳايو.

۴. هن هڪ پراڻي ويگن خريد ڪئي، جنهن سان هن ايمبولينس سروس جي شروعات ڪئي.

۵. ايڌي سائينءَ جي خدمتن عيوض روس جو ”لينن امن ايوارڊ“ ۽ پاڪستان جو ”نشان حيدر“ ڏنو ويو.

(ج) شاگردن کي هيٺين عبارت ۾ ٻيهڪ جي نشاني پينسل يا رنگ سان لڳائڻ جي هدايت ڪريو.

عبدالستار ايڌي هڪ اهڙو نالو آهي، جيڪو انسانيت جي خدمت سان گڏ هميشه ياد رکيو ويندو. هن پنهنجي سموري زندگي غريبن، بي گهر ۽ ضرورت مند ماڻهن جي خدمت ۾ وقف ڪري ڇڏي. سندس زندگي اسان سڀني لاءِ هڪ سبق آهي ته سادگي، عاجزي ۽ انسانيت جي خدمت ئي اصل ڪاميابي آهي.

(د) عبدالستار ايڌي:

عبدالستار ايڌي پاڪستان جو مشهور سماجي خادم هو. هن پنهنجي سڄي زندگي غريبن، بيمارن ۽ لاوارث ماڻهن جي خدمت ۾ گذاري. ايڌي فائونڊيشن ذريعي هن ايمبولينس، يتيم خانا ٺاهيا. هو ڏينهن رات ماڻهن جي مدد لاءِ تيار رهندو هو. ايڌي صاحب هميشه سادو لباس پائيندو ۽ ٻين لاءِ پنهنجو وقت ۽ پيسو قربان ڪندو هو. هن جو مقصد صرف انسانيت جي خدمت ڪرڻ هو. پاڪستان ۾ سڀ کان وڏي ايمبولينس سروس ايڌي فائونڊيشن هن قائم ڪئي. ايڌي صاحب هزارين ماڻهن کي زندگي بچائڻ ۾ مدد ڪئي. هو سڀني سان محبت ۽ برابري وارو سلوڪ ڪندو هو. عبدالستار ايڌي جي خدمتون نه فقط پاڪستان، پر سڄي دنيا ۾ ساراهيون وڃن ٿيون. اسان کي گهرجي ته ايڌي صاحب وانگر ٻين جي مدد ڪيون. ايڌي صاحب جو نالو هميشه عزت سان ياد ڪيو ويندو.

(هـ) هيٺ ڏنل جملن کي ترتيب ڏئي لکو:

۱. ايڌي جي نالي سان ايمبولينس سروس شروع ڪئي وئي.

۲. ڪيترائي يتيم خانا ۽ پناهگاهون قائم ڪيون ويون.

۳. ڪيترن ئي ملڪن جي طرفان اعزازي شهريت پڻ ڏني وئي.

(و) ايڪياسي کان سئو تائين انگن کي لفظن ۾ لکو:

۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰
ايڪياسي	ٻياسي	ٽياسي	چوراسي	پنجاسين	ڇهاسي	ستاسي	اناسي	اٺانوي	نوي
۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
ايڪيانوي	ٻيانوي	ٽيانوي	چوڙانوي	پنجانوي	ڇهانوي	ستانوي	اٺانوي	نوانوي	سئو

سرگرمي:

- چار شاگردن تي ٻڌل ٽوليون ٺاهيو. شاگردن کي چئو تہ پنهنجي گهر مان ڪا اهڙي شيءَ کڻي اچن، جيڪا ضرورت مند ماڻهن ۾ ورهائي سگهجي. استاد جي مدد سان اهي سڀ شيون ضرورت مند ماڻهن ۾ ورهائي اچن.
- رستو ڳوليو. پينسل جي مدد سان رستو ڳوليو.

سبق اوڻيهون

اسڪائوٽنگ ۽ گرل گائيڊ

سکيا جي حاصلات:

- ڪنهن تقرير يا خطبي جي اهم نقطن کي لکي سگهي.
- روزمره جي ڪنهن به موضوع تي پنهنجن پنهنجن لفظن ۾ ستن کان ڏهن سادن ۽ مرڪب جملن تي مشتمل پئراگراف لکي سگهي.
- ضرورت وقت مناسب فيصلن ڪرڻ جي سگهه جو مظاهرو ڪري سگهي.
- روزمره جي زندگيءَ ۾ تنقيدي ۽ تخليقي راءِ ڏئي سگهي.
- ادبي، ثقافتي، تخليقي ۽ تنقيدي سرگرمين ۾ حصو وٺي سگهي.
- اسڪول ۾ ٿيندڙ هم نصابي سرگرمين ۾ حصو وٺي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۹۱-۹۴

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۹۱ تي ڏنل سبق "اسڪائوٽنگ ۽ گرل گائيڊ" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇي. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۸ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪيير و انفرادي طور پڻ سبق کي پڙهايو.
- پڇو: شاگردن کان تفهيم لاءِ زباني سوال پڇو جيڪي سوالن واري سرگرمي ۾ لکيل آهن.
- سبق جون اهم حقيقتون ٻڌائڻ کانپوءِ شاگردن کي ٻڌايو ته اسڪائوٽنگ ۽ گرل گائيڊ ٻارن ۾ نظم، ضبط ۽ خدمت جو جذبو پيدا ڪن ٿا. انهن ۾ شامل شين ۾ ٻار ٻين جي مدد ڪرڻ، گڏجي ڪم ڪرڻ ۽ ڏکيائين کي همت سان منهن ڏيڻ سکن ٿا. اسڪائوٽس ۽ گرل گائيڊس ذريعي صفائي، وقت جي پابندي ۽ سچائي جهڙيون سٺيون عادتون پيدا ٿين ٿيون. اهي وطن سان محبت ۽ ذميواريءَ جو احساس به سيکارين ٿا. تنهنڪري اسڪائوٽنگ ۽ گرل گائيڊ ٻارن جي بهتر تربيت لاءِ تمام اهم آهن.
- اصطلاح پڙهايو: اصطلاح جي معنيٰ ڪنهن لفظ جي ٻي معنيٰ آهي. ورجيس، (ٻيٽا) موافقت يا موزونيت. انهن جي ظاهري معنيٰ هڪڙي هوندي آهي، پر ان تي سوچ ويچار ڪرڻ کان پوءِ سندس مفهوم يعني معنيٰ ٻي هوندي آهي. ڪي اصطلاح، پهاڪن وانگر پسمنظر به رکندا آهن. سنڌي ۾ اصطلاح ۾ مصدر ("ڻ" اکر) لازمي هوندو آهي. مثال طور: هٿ پير هڻڻ = ڪوشش ڪرڻ، جاکوڙڻ. آڏر ڀاءُ ڪرڻ = عزت ڏيڻ. ٻانهن ٻيلي ٿيڻ = مددگار ٿيڻ. خطا کائڻ = نقصان سهڻ

مشق:

(الف) خال ڀريو:

۰۱ برائون سي ۰۲ ۱۷۰ ۰۳ ۱۹۱۰ع ۾ ۰۴ برطانوي دؤر ۰۵ ۱۹۴۸ع

(ب) سوالن جا جواب:

۱. ان جو مقصد ٻارن کي ملڪ جو ڪارائتو ۽ باڪردار شهري بڻائڻ آهي.

۲. ان جو بنياد ۲۰هين صدي جي شروعات ۾ انگريز لارڊ بيڊن پاول رکيو.

۳. ۱۹۲۰ع ۾ پهريون ڀيرو اسڪائوٽس جو ميڙ ڪوٺايو ويو.

۴. اسڪائوٽنگ ۾ عمر جي حساب سان ٽي گروپ هوندا آهن.

۵. ستن اصولن ۾ پهريون قانون ۽ قائدو، ٻيو ڪم ڪي ڪري سگهڻ، ٽيون ٽيم جو نظام، چوٿون علامتي فريم ورڪ، پنجون ذاتي واڌ ويجهه، ڇهون قدرت ۽ ستون بالغ ماڻهن جي مدد يا حمايت ڪرڻ آهي.

٦. اصطلاح: هٿ پير هڻڻ = ڪوشش ڪرڻ، جاکوڙڻ. آڌر ڀاءُ ڪرڻ = عزت ڏيڻ. ٻانهن ٻيلي ٿيڻ = مددگار ٿيڻ. خطا کائڻ = نقصان سهڻ. ڏندي آڱريون اچڻ = حيرت ۾ پئجي وڃڻ.

(ج) پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ گهرجي:

پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ هڪ سٺي عادت آهي. جڏهن اسين پنهنجو ڪم پاڻ ڪندا آهيون ته اسان ۾ اعتماد وڌندو آهي. اهڙي عادت سان محنت، ذميواري ۽ وقت جي پابندي پيدا ٿيندي آهي. جيڪو ٻار پنهنجو بسترو پاڻ ٺاهيندو آهي، ڪتاب سنڀاليندو آهي ۽ اسڪول جو ڪم پاڻ ڪندو آهي، اهو ٻين کان اڳتي نڪري ترقي ڪندو آهي. پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ سان اسين ٻين تي ڀاڙڻ کان بچون ٿا. هي عادت اسان کي ڏاهو ۽ محنتي بڻائي ٿي. گهر ۽ اسڪول جا ننڍڙا ڪم پاڻ ڪرڻ سان زندگي ۾ سولائي ٿئي ٿي. جيڪڏهن هر ماڻهو پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ سکي، ته معاشرو به بهتر ٿي سگهي ٿو. پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ سان خوشي ۽ سڪون به ملندو آهي. اسين پنهنجي ڪاميابيءَ جا ذميوار پاڻ بڻجون ٿا. انهيءَ ڪري هر ٻار کي گهرجي ته پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ جي عادت پيدا ڪري.

سرگرمي:

- شاگردن جا ٻه ٽولا ٺاهيو. هر ٽولي کي چئو ته "ٻين جي مدد ڪرڻ گهرجي" تي هڪ تقرير تيار ڪريو. ان کانپوءِ شاگردن جي گروپن کي ان تي پاڻ ۾ بحث مباحثو ڪرڻ جي هدايت ڪريو. بحث ڏسڻ لاءِ ٻين ڪلاس جي شاگردن ۽ استادن کي به دعوت ڏيو ته اهي ڏسن.

سرگرمي ۲:

- تصويرن سامهون اکر جوڙي لفظ ٺاهيو: گ+و+ب+ي: گوبي. ڪ+ي+ل+و: ڪيلو. و+ا+ڱ+ڻ: واڱڻ.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق ٽيهون

دعا

سکيا جي حاصلات:

- گهريلو تعليمي ضرورتون ۽ خواهشون بيان ڪري سگهي.
- تقريري مقابلن ۽ چٽا ڀيٽي ۾ حصو وٺي، انهن جو احوال پڙهي ۽ لکي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۹۵-۹۶

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۹۵ تي ڏنل سبق "دعا" کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇي. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۸ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق دعا کي عقيدت سان وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪيِيرو ساڳي انداز ۾ پڙهايو.
- پڇو: ڇا توهان دُعا گهرندا آهيو؟ دعا ڪنهن کان گهري ويندي آهي؟ دعا ۾ ڇا گهرندا آهيو؟
- سبق جون اهم حقيقتون ٻڌائڻ کانپوءِ شاگردن کي ٻڌايو تہ هيءَ دعا شاهہ عبداللطيف ڀٽائي جي لکيل آهي. شاهہ سائين خدا سائينءَ کان دعا گهرندي چوي ٿو تہ اي الله سائين تون ئي اسان جي سار سنڀال ڪندڙ آهين. اسان تي پنهنجي رحم جاري رک. تون ئي اسان جي ڇپر ڇانوَ آهين، حفاظت ڪندڙ آهين. ٻي بند ۾ شاعر الله سائينءَ جي ساراهہ ۾ بيت چيا آهن. ٽئين بند ۾ چئي ٿو تہ جيڪو جهان ۾ آهي، اهو تنهنجي ئي سهاري هلي ٿو. شاعر چئي ٿو تہ اسان انتهائي ڪمزور آهيون، تنهنجا باريا امتحان ڪٽڻ جي اسان ۾ سگه ڪونهي، اسان عيب دارن ۽ گهنگارن تي پنهنجو ڪرم ۽ رحم فرماءِ.

مشق:

(الف) شعر مڪمل ڪريو:

۱. ڪُڄاڙو ڳَهانءُ، توکيَ مَعلومُ سَڀُ ڪِي

۲. وَالِي وَاحِدُ وَحدهُ، رَازِقُ رَبُّ رَحِيمُ

۳. جيڪِي مَنجهِہ جَهانَ، سَو تَارِيءَ تَڳِيَ تُنهنجيَ،

۴. قَادِرُ پَنهنجِي قُدرَت سِين، قَائِمُ آهيَ قَدِيمُ،

۵. سَو سَاراهِ سَچو ڌَڻِي، چَئِي حَمدُ حَڪِيمُ،

(ب) سوالن جا جواب:

١. شاعر الله سائينءَ کان دعا گهري رهيو آهي؟

٢. جوڙئون جوڙ جهان جي، معنيءِ دنيا کي ٺاهيائين.

٣. شاعر الله سائيءَ جي ساراهه ڪري رهيو آهي.

۴. لطف جي ڪمي خدا تعاليٰ وٽ ڪون آهي.

۵. شاعر چئي ٿو ته اسان انتهائي ڪمزور آهيون، تنهنجا بار يا امتحان ڪڻڻ جي اسان ۾ سگهه ڪونهي، اسان عيب دارن ۽ گهنگارن تي پنهنجو ڪرم ۽ رحم فرماءِ.

(ج) ڪلاس ۾ گذريل سبق دوران بحث ٿيو هو ته "ٻين جي مدد ڪرڻ ۾ ڀلائي آهي" ان جو مختصر احوال پنهنجي لفظن ۾ لکي ڏيکاريو. استاد ٻارن کان لکرائي.

سبق اوٽڻيهين ۾ ڪلاس اندر هڪ بحث مباحثو ٿيو هو ته "ٻين جي مدد ڪرڻ ۾ ڀلائي آهي"، ڪجهه شاگردن چيو هو ته مدد ڪرڻ سان محبت ۽ ڀائپي وڌي ٿي. ٻي ٽولي چيو ته جڏهن اسين ڪنهن جي مدد ڪريون ٿا ته الله به اسان جي مدد ڪندو آهي. ڪيترن شاگردن مثال ڏنا ته اسڪول ۾ هڪ ٻئي جي مدد ڪرڻ سان پڙهائي آسان ٿي وڃي ٿي. ڪجهه ٻارن ٻڌايو ته مدد ڪرڻ سان انسان ۾ سٺا اخلاق پيدا ٿين ٿا. استاد صاحبن آخر ۾ چيو ته معاشرو تڏهن ئي سٺو بڻجي سگهي ٿو جڏهن هر ماڻهو هڪ ٻئي جي مدد ڪرڻ لاءِ تيار هجي. ڪلاس جو بحث تمام دلچسپ ۽ فائديمند رهيو ۽ سڀني مڃيو هو ته مدد ڪرڻ واقعي وڏي ڀلائي آهي.

سرگرمي:

- شاگردن جا ڌار ڌار ٽولا ٺاهيو. هر ٽولي ۾ چار شاگرد هوندا. شاگردن کي ٽولن ۾ چئو ته ڳالهائن ته سندن ڪهڙي خواهش آهي، جيڪا هو پوري ٿيڻ جي خواهش رکن ٿا. پوءِ ٽولن ۾ ڳالهايو ۽ آخر ۾ ڪلاس اڳيان اچي سڀ ٻڌائن. استاد سڀني جي ساراهه ڪري.

سبق ايڪٽيهون

رئيس غلام محمد ڀرڳڙي

سکيا جي حاصلات:

- عبارت ۾ استعمال ڪيل اصطلاحن کي ٻڌي ۽ سمجهي سگهي.
- اصطلاحن کي ڳالهه ٻولهه ۾ استعمال ڪري سگهي.
- لغت مان لفظن جي صحيح معنيٰ ڪڍي سگهي.
- ضمير جي وصف سمجهي ۽ جملن مان ضمير چونڊي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ۵، صفحو نمبر ۹۷-۱۰۰

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ۹۷ تي ڏنل سبق ”رئيس غلام محمد ڀرڳڙي“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي مٿئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇي. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ۱۰۸ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪ ڀيرو سبق کي انفرادي طور پڙهايو.
- پڇو: رئيس غلام محمد ڀرڳڙي ڪهڙي دؤر ۾ سنڌ جي خدمت ڪئي؟ هن ڪهڙا ڪهڙا ڪم ڪيا جنهن ڪري کيس ياد ڪيو ويندو آهي؟ توهان کي سندس ڪهڙي ڳالهه عجب (تجسس يا حيران) ۾ وڌو آهي؟
- تعليم جي ميدان ۾ رئيس جون ڪهڙيون خدمتون ڳڻي سگهجن ٿيون؟
- سبق جون اهم حقيقتون ٻڌائڻ کانپوءِ شاگردن کي ٻڌايو تہ هيءَ سبق رئيس غلام محمد ڀرڳڙي بابت آهي. هن جي خدمتن عيوض کيس سنڌ جي وڏن ماڻهن ۾ ڳڻيو ويندو آهي. رئيس غلام محمد ڀرڳڙي ٿرپارڪر جي علائقي ۾ انگريزن جي حڪومت واري دؤر ۾ پيدا ٿيو. هن شروعاتي تعليم حيدرآباد ۽ پوءِ وري علي ڳڙهہ مان اعليٰ تعليم حاصل ڪئي. هن بيريسٽري جو امتحان انگلينڊ مان پاس ڪيو. هو سياست ۾ بہ سرگرم رهيو. پهريان ڪانگريس ۽ پوءِ مسلم ليگ ۾ شامل ٿيو. تعليم لاءِ جاکوڙ ڪيائين. سندس ڪوشش سان ڪيترن ئي شاگردن توڙي شاگردياڻين تعليم پرائي. هو شاگردن کي تعليم پرائڻ لاءِ پئسا پڻ ڏيندو هو. هن سنڌ ۾ جديد زراعت لاءِ بہ جاکوڙ ڪئي. هارين ۽ زميندارن جي مدد ڪيائين. هو امير هوندي بہ غريبن جي مدد ڪندو هو. ڏينهن رات محنت سبب جوانيءَ ۾ ئي بيمار ٿي پيو ۽ ۱۹۲۴ ۾ لاڏاڻو ڪيائين. سندس خدمتن کي سنڌ ۾ هميشہ ياد ڪيو ويندو.
- ڪرت، سهائتا، سکيا، سڏارو لفظن جي معنيٰ بہ ڌار ڌار شاگردن کان پڇو.
- شاگردن کي ضمير پڙهايو: جيڪي لفظ، اسم جي بدران ڪم اچن، انهن کي ضمير چئبو آهي.
- مثال: هو حيدرآباد ويو آهي. تون ڪراچي ۾ ڪٿي رهندو آهين؟ مون کي پاڻي پيار. ليڪ ڏنل لفظ ضمير آهن.

- ٻيا ضمير جا لفظ: آءُ، مان، اسان، توهان، توهين، اهي، هن، اهو اها، اسين، توهين، هيءُ، هيءَ وغيره.

مشق:

(الف) خال ڀريو:

١. قرآن شريف ۽ فارسي ٢. خدمت ٣. ڦٽين ٽاٽڻ ۴. الامين ۵. ووڪيشنل

(ب) سوالن جا جواب:

١. رئيس غلام محمد ڀرڳڙي ١۵ جولاءِ ١٨٧٨ع ۾ جيمس آباد ڪوٽ غلام محمد جي ڳوٺ ديهه ۾ پيدا ٿيو.
٢. هن اعليٰ تعليم علي ڳڙهه مان حاصل ڪئي.
٣. هن انگلينڊ مان بئريسٽري جي ڊگري حاصل ڪئي.
۴. ڪانگريس پاران مسلمانن جو ڪيس صحيح نه ڪڻ تي هو مسلم ليگ ۾ شامل ٿيو.
۵. هو ٩ مارچ ١٩٢۴ع ۾ حيدرآباد ۾ لاڏاڻو ڪري ويو.

قواعد

شاگردن کي اصطلاح پڙهايو: اصطلاح جي معنيٰ ڪنهن لفظ جي ٻي معنيٰ آهي، ورجيس، (ڀيٽا) موافقت يا موزونيت. انهن جي ظاهري معنيٰ هڪڙي هوندي آهي، پر ان تي سوچ ويچار ڪرڻ کان پوءِ سندس مفهوم يعني معنيٰ ٻي هوندي آهي. ڪي اصطلاح، پهاڪن وانگر پسمنظر به رکندا آهن. سنڌي ۾ اصطلاح ۾ مصدر ("ڻ" اکر) لازمي هوندو آهي.

(ج) 1. هٿ پير هڻڻ = ڪوشش ڪرڻ، جاکوڙڻ. 2. آذر ڀاءُ ڪرڻ = عزت ڏيڻ. 3. ٻانهن ٻيلي ٿيڻ = مددگار ٿيڻ. 4. خطا کائڻ = نقصان سهڻ. 5. ڏندي آڱريون اچڻ = حيرت ۾ پئجي وڃڻ.

(د)

لفظ	ڪرت	دسترس	هنج	ڪشادو	مدبر
معنيٰ	ڪم، ڌنڌو	پهچ، رسائي	جهولي، گود	ويڪرو، ڪليل	ڏاهو دانشور

(هـ) هاڪاري جملن کي ناڪاري جملن ۾ مٽايو.

هاڪاري جملو	ناڪاري جملو
اسان اڄ ڪراچي وينداسين.	اسان اڄ ڪراچي ڪون وينداسين.
هي انب مٺو آهي.	هي انب مٺو ڪون آهي.
رسيس ۾ ٻار ڪيڏي رهيا آهن.	رسيس ۾ ٻار ڪون ڪيڏي رهيا آهن.
مون کي گهٽي اڄ لڳي آهي.	مون کي گهٽي اڄ ڪون لڳي آهي.

(و) شاگردن کي ضمير پڙهايو.

اسان سنڌ ۾ رهون ٿا. هوءَ ڪهاڻي پڙهي ٿي. تون اسڪول وڃ. هو بورڊ صاف ڪري ٿو. تون استاد آهين؟

(ز) ڏنل جملا صحيح ڪيو.

١. جتي چار درجا پڙهي هو وري اين اي اڪيڊمي هاءِ اسڪول حيدرآباد ۾ داخل ٿيو.

٢. مسڪين شاگردن کي ڳجهه ڳوهه ۾ وظيفا ڏئي هو سندن همت افزائي بہ ڪندو هو.

٣. هو ڏينهن رات لاڳيتو محنت سبب هو ١٩٢٤ ۾ سخت بيمار ٿي پيو.

(ح) رئيس غلام محمد ڀرڳڙي سبق جو تَتُ.

رئيس غلام محمد ڀرڳڙي ٿرپارڪر جي علائقي ۾ انگريزن جي حڪومت واري دؤر ۾ پيدا ٿيو. هن شروعاتي تعليم حيدرآباد ۾ پوءِ وري علي ڳڙهہ مان اعليٰ تعليم حاصل ڪئي. هن بيريسٽري جو امتحان انگلينڊ مان پاس ڪيو. هو سياست ۾ بہ سرگرم رهيو. پهريان ڪانگريس ۽ پوءِ مسلم ليگ ۾ شامل ٿيو. تعليم لاءِ جاکوڙ ڪيائين. سندس ڪوشش سان ڪيترن ئي شاگردن توڙي شاگردياڻين تعليم پرائي. هو شاگردن کي تعليم پرائڻ لاءِ پئسا پڻ ڏيندو هو. هن سنڌ ۾ جديد زراعت لاءِ بہ جاکوڙ ڪئي. هارين ۽ زميندارن جي مدد ڪيائين. هو امير هوندي بہ غريبن جي مدد ڪندو هو. ڏينهن رات محنت سبب جوانيءَ ۾ ئي بيمار ٿي پيو ۽ 1924 ۾ لاڏاڻو ڪيائين. سندس خدمتن کي سنڌ ۾ هميشہ ياد ڪيو ويندو.

سرگرمي:

- شاگردن کي ڇئون تہ لائبريري ۾ ايندڙ اخبارن جو مطالعو ڪن. انهن ۾ خاص ڪري خبرن، فيچرن ۽ ادارتي صفحن يعني ايڊيٽوريل بورڊ جا مضمون پڙهن. ڏيان سان پڙهي پوءِ ڪلاس اڳيان اچي ٻڌائن تہ هنن ڇا سکيو.

سبق ٻٽيهون

وڌندڙ آبادي

سکيا جي حاصلات:

- ظرف ۽ انهن جي قسمن کي سمجهي جملن ۾ استعمال ڪري سگهي.
- سنڌي ٻوليءَ جو اعرابون پڙهي، سمجهي انهن کي جملن ۾ استعمال ڪري سگهي.
- فعل متعدي مجهول جي وصف سمجهي، جملن ۾ ڪم آڻي سگهي.

امدادي سامان:

- سنڌي ڪتابُ ٥، صفحو نمبر ١٠١-١٠٤

سکيا جو طريقو:

- استاد شاگردن کي ڪتاب جو صفحو نمبر ١٠١ تي ڏنل سبق ”وڌندڙ آبادي“ کولڻ جي هدايت ڪندي ڪتاب جي متئين حصي ۾ ڏنل ذهن جي آمادگي جا سوال پڇي. (ياد رکو: نَوان لفظ صفحي ١٠٨ تي ڏنل آهن.)
- استاد سبق کي وڏي آواز ۾ پڙهي ٻڌائي. شاگردن کان هڪ پيرو سبق کي انفرادي طور پڙهايو.
- پڇو: وڌندڙ آباديءَ سان ڪهڙا مسئلا ٿين ٿا؟ آبادي ۽ وسيلن جي برابري نہ هوندي تہ ڇا ٿيندو؟
- دنيا جي آبادي ڪيتري آهي؟ (ست ارب کان وڌيڪ) پاڪستان جي آبادي ڪيتري آهي(ٻاويھ ڪروڙ)؟ سنڌ جي آبادي ڪيتري آهي؟ (لڳ ڀڳ پنج ڪروڙ) سڀ کان وڌيڪ آبادي رکندڙ ڪهڙا ملڪ آهن؟ (چين، ڀارت وغيره)
- آبادي وڌڻ مسئلو آهي يا وسيلن جي ورڇ صحيح نہ ٿي رهي آهي، اوهان جو ڇا خيال آهي؟ شاگردن کان پڇو.
- شاگردن کي ٻڌايو تہ سڄي دنيا جي آبادي تمام تيزي سان وڌي رهي آهي. ڌرتيءَ تي وسيلا ٿورا جڏهن تہ انساني آبادي گهڻي ٿي رهي آهي، جنهن ڪري ڪيترائي مسئلا پيدا ٿي رهيا آهن. چين، ڀارت، بنگلاديش بہ وڌندڙ آبادي جي مسئلن کي منهن ڏئي رهيا آهن ۽ هو ان بابت منصوبابندي ڪري رهيا آهن تہ آبادي کي حد کان وڌيڪ نہ وڌڻ نہ ڏجي. مثال اڄ کان سئو سال اڳ سنڌ صوبي جي آبادي رڳو لکن ۾ هوندي هئي پر هاڻي اُها ڪروڙن ۾ آهي. پاڪستان جي آبادي بہ تيزي سان وڌي رهي آهي. آبادي وڌڻ ڪري ڪيترائي مسئلا پيدا ٿين ٿا. پاڻي، فصل ۽ ٻيون ضروري شيون محدود ٿي وڃن ٿيون. ڪجهن ماڻهن جو چوڻ آهي تہ آبادي وڌڻ مسئلو ناهي، جيڪڏهن وسيلا جهڙوڪ پاڻي، ڪاڻ خوراڪ وغيره صحيح طريقي سان ورهائي وڃي. ٻين ماڻهن جو چوڻ آهي تہ آبادي وڌڻ سان سيني کي بنيادي سهولتون ڏيڻ مسئلو پيدا ڪري رهيون آهن. توهان شاگردن جو ڇا خيال آهي؟ ان بابت پنهنجي راءِ ڏيو.
- شاگردن کي مشق واري حصي ۾ ظرف، اعراب ۽ فعل متعددي مجهول پڙهايو ۽ شاديءَ جو دعوت نامو لکرايو.

OXFORD UNIVERSITY PRESS

مشق:

(الف) خال ڀريو:

۱. پوئتي ۲. ٽيون حصو ۳. پئداوار ۴. نسل ۵. شروعات

(ب) سوالن جا جواب:

۱. ڪنهن بہ ملڪ جي پائدار ترقي لاءِ ضروري آهي تہ ان جي آبادي کي وسيلن موجب ڪنٽرول ڪيو وڃي.
۲. آباديءَ جي لحاظ کان پاڪستان دنيا جو پنجون نمبر وڏو ملڪ آهي.
۳. آبادي ۽ وسيلن ۾ توازن نہ هئڻ ڪري ماڻهن کي صحت ۽ تعليم جون معياري سهولتون نہ ٿيون ملن.
۴. موجوده حالتن ۾ ملڪ جي عوام ۾ شعور اجاگر ڪرڻ جي ضرورت اهي.
۵. آبادي جي اضافي کي منهن ڏيڻ لاءِ اسان کي گهٽا اپاءَ وٺڻ جي ضرورت آهي.

ظرف. اسم ظرف اهو لفظ آهي جيڪو جملي ۾ فعل، صفت يا ٻئي ظرف سان لڳي ۽ ان جي ريت قدر، وقت، جاءِ يا نا ڪار جي معنيٰ نڪري ان کي ظرف چئبو آهي. ان جا چار قسم آهن.

(ج) ظرف جي قسمن جي وصف ۽ مثال:

۱. ظرف تميز: اهي لفظ جيڪي جملي ۾ ريت يا قدر ڏيکارين، سي ظرف تميز آهن. آهستي ڳالهاءِ. تڪڙو هل.
۲. ظرف زمان: اهڙا لفظ جيڪي جملي ۾ فعل جي وقت جي معنيٰ ڏيکارين تنهن کي ظرف زمان چئبو آهي. هيئنر، هاڻ، سياڻي، ڪالهہ، اڄ وغيره. سياڻي موڪل آهي. اڄ ڇنڇر آهي.
۳. ظرف مڪان: اهڙا لفظ جيڪي جملي ۾ فعل جي جاءِ ڏيکارين. هِتي، هُتي، اندر، ٻاهر، پنيان.
۴. ظرف انڪار: اهڙا لفظ جيڪي جملي ۾ انڪار ڏيکارين. هو ڪونہ ايندو. پاڻي سان نہ کيڏ.

(د) فعل متعددي مجهول: اهڙا فعل جنهن جو فاعل ظاهر نہ هجي ۽ مفعول فاعل جي جاءِ تي اچي.

۱. ٻنيءَ ۾ هر هلايو ويو.
۲. دڪان جو در بند ڪيو ويو.
۳. ماني کاڌي وئي.
۴. ڪتاب پڙهيو ويو.
۵. گاڏي هلائي وئي.

اعراب: سنڌي ٻوليءَ ۾ اعراب يعني زير، زبر پيش اکرن مٿان آواز جي علامت هوندا آهن. انهن جي لڳائڻ سان ساڳي لفظن جي معنيٰ مٽجي ويندي آهي. جيئن ڪتاب ۾ مثال ڏنل آهي. سُٽُ، سَٽَ، سِٽَ.

(هہ) لَکُ: پئسا، سئو هزار. لِکُ: لکڻ جو ڪم ڪر.

ٻَيڙي: هاڙهو يا پاڻي ۾ هلندڙ ٻيڙي. ٻِيڙِي: قميض جو بٽڻ:

وَسِ: هٿ هيٺ، پهچ. وَسَ: مينهن جو وسڪارو.

(و) پنهنجي ساهيڙيءَ يا دوست ڏانهن پنهنجي ڀاءُ جي شاديءَ ۾ شريڪ ٿيڻ جو دعوت نامو لکو.

لطيف آباد، حيدرآباد

۵ جنوري ٢٠٢٦ع

منهنجي پياري ساهيڙي سِندُو

اسلام عليڪم:

اميد ته خوش هونديءَ. اوهان کي اهو ٻڌائيندي خوشي ٿئي ٿي ته منهنجي وڏي ڀاءُ راجا جي شادي خانه آبادي تاريخ ١٦ جنوري ٢٠٢٦ع تي شام جو لطيف آباد جي سينگار شادي هال ۾ ٿي رهي آهي. اوهان کي قرب جي ڪوٺ ڏجي ٿي. اميد ته قرب جا پير ڀري، اسان جي اڱڻ تي ايندينءَ ۽ اسان جي ڪٽنب جي خوشيءَ ۾ شريڪ ٿي، اجان اضافو ڪندينءَ ته شڪر گذار رهنداسين.

اوهان جي پياري ساهيڙي

پارس پَرِي

سرگرمي:

- **ٽن ٽن شاگردن جا ٽولا ٺاهيو ۽ خاني ۾ ڏنل اکرن کي ملائي لفظ ڳولرايو. شاگرد لفظ ڳولي انهن جا جملا ٺاهين. جيڪو گروپ جملا ٺاهي وٺي، اُهو هٿ مٿي ڪري ٻڌائي. استاد تڪڙو ڪم ڪندڙ گروپ جي ساراهه ڪري.**

سبق نمبر ۱

حمد

سیکھنے کے مقاصد:

- نظم کو سُن کر اس کا مفہوم اور مرکزی خیال بیان کرسکیں۔
- نظم کو سُر اور لَے کے ساتھ روانی سے پڑھ سکیں اور اس کا مرکزی خیال بیان کرسکیں۔
- اپنی روزمرّہ کے کاموں کے بارے میں مربوط پیراگراف لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۱ تا ۳

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو سندھی پنجم کی کتاب کا اچّھی طرح تعارف کرائیں۔
- کتاب کا تعارف کرانے کے بعد پنجم کی کتاب کے پہلے سبق میں صفحہ نمبر ۱ پر دیا گیا سبق "حمد" کھولنے کی ہدایت دیں اور بتائیں کہ آج وہ پہلا سبق پڑھیں گے۔ (نئے الفاظ کے معنی صفحہ ۱۰۵ پر دیکھیں۔)
- جب سب طلبہ سبق کھول کر سامنے رکھ لیں تو استاد ذہنی تیّاری کے لیے کتاب میں دیے گئے سوالات پوچھیں۔
- اب حمد کو صاف تلفّظ اور بلند آواز میں، سُر اور لَے کے ساتھ پڑھنا شروع کریں۔
- ایک مرتبہ طلبہ سے بھی انفرادی طور پر حمد سُر اور لَے کے ساتھ پڑھوائے۔ اگر بچّے درست طریقے سے حمد نہ پڑھیں تو آپ انھیں سُر اور لَے کے ساتھ سطریں پڑھا کر مثال دیں۔

حمد کی مختصر تشریح:

یہ حمد معروف شاعر محمد صدّیق مسافر کی لکھی ہوئی ہے۔ اس حمد میں شاعر اللہ تعالیٰ کی تعریف کرتے ہوئے کہتا ہے کہ ہمیں چاہیے کہ ہم ہمیشہ اپنے مالک کے گیت گاتے رہیں اور اس کے سامنے سر جھکاتے رہیں، کیونکہ ساری کائنات اسی نے بنائی ہے۔ شاعر کہتا ہے کہ ہوا، آگ، پانی اور دوسری ضروری چیزیں اللہ تعالیٰ نے پیدا کی ہیں، جن کی کوئی قیمت نہیں لگائی جاسکتی، وہ بے حد قیمتی ہیں۔ حمد میں شاعر یہ بھی کہتا ہے کہ اللہ تعالیٰ کا اتنا بڑا مرتبہ اور شان ہے کہ ہماری زبان میں اتنی طاقت نہیں کہ ہم اس کی بڑائی بیان کرسکیں۔

آخر میں شاعر دعا کرتا ہے کہ اللہ تعالیٰ ہمیں طاقت دے کہ ہم ہمیشہ اسے یاد کرتے رہیں۔

سرگرمی:

- سبق پڑھنے کے بعد صفحہ نمبر ۳ پر دیا گیا ''کیا آپ کو معلوم ہے؟'' والا حصّہ بھی طلبہ کو پڑھنے کے لیے کہیں۔

مشق:

(الف) مکمل مصرعے

ڏٽيءَ جا اسين	گيت ڳايون سدا
اُپايو آهي جنهن	سارو جهانُ
هوا، باهہ، پاڻي	ضروري شيون
وڏائيءَ سندس جا	وڏا ٿيان بيانَ
نہ طاقت رکي ٿي	اسان جي زبان

(ب) سبق کے سوالوں کے جواب

۱۔ ہم اللہ تعالیٰ کے گیت گاتے ہیں۔

۲۔ یہ ساری کائنات اللہ پاک نے بنائی ہے۔

۳۔اس حمد کے شاعر محمد صدّیق مسافر ہیں۔

۴۔ آخر میں دعا کرتے ہوئے کہا گیا ہے کہ اللہ ہمیں طاقت دے کہ ہم ہمیشہ اسے یاد کرتے رہیں۔

۵۔ مجھے اس حمد کے تمام اشعار پسند ہیں، کیونکہ ان میں خوب صورت زبان اور اعلیٰ خیالات شامل ہیں۔

۶۔ حمد اللہ تعالیٰ کی شان کو بیان کرتی ہے، جبکہ نعت ہمارے پیارے نبی حضرت محمدؐ رَسُوْلُ اللهِ خَاتَمُ النَّبِيّٖنَ صَلَّى اللهُ عَلَيۡهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ کی شان، سیرت کو بیان کرتی ہے۔

قواعد:

زمانہ حال اور زمانہ ماضی

- اگر میں کہوں کہ ”میں پانی پیتا ہوں“، تو یہ زمانہ حال ہے۔
- لیکن اگر میں کہوں ”میں نے پانی پیا“، تو یہ زمانہ ماضی ہے۔

تعریف: جو کام اب ہو رہا ہے، اسے زمانہ حال کہتے ہیں۔مثال: بچّے کھیلتے ہیں، میں پڑھتا ہوں۔

- جو کام گزرے وقت میں ہو چکا ہو، اسے زمانِ ماضی کہتے ہیں۔مثال: میں نے کتاب پڑھی، بابا نے چائے بنائی۔

(ج) زمانہ ماضی کے جملوں کو زمانہ حال میں تبدیل کریں:

۱ سمير ڪتاب پڙهي رهيو آهي.

۲ پوپٽ اڏري رهيو آهي.

۳ مينهن وسي پيو.

۴ ٻارڙي روڊ ڪراس ڪري رهي آهي.

۵ هو سج چئي رهيو آهي.

(د) اپنے روزمرّہ کے کاموں پر پیراگراف

- میں روز صبح سویرے اٹھتا ہوں۔ مجھے جلدی اٹھنے میں مزہ آتا ہے۔ اس کے بعد منہ دھو کر دانت صاف کرتا ہوں۔ پھر میں اسکول کی وردی پہنتا ہوں، ناشتہ کرتا ہوں اور اسکول جانے کی تیّاری کرتا ہوں۔ اسکول میں سبق پڑھتا ہوں اور اساتذہ کی باتیں غور سے سنتا ہوں۔ وقفے میں دوستوں کے ساتھ کھیلتا ہوں۔ شام کو گھر آ کر اپنا ہوم ورک کرتا ہوں۔ کام مکمل کرنے کے بعد کچھ وقت کتاب پڑھتا ہوں یا ٹی وی دیکھتا ہوں۔ رات کو وقت پر کھانا کھاتا ہوں۔ پھر گھر والوں سے باتیں کرتا ہوں۔سونے سے پہلے کوئی کہانی پڑھتا ہوں۔ میں ہمیشہ جلدی سو جاتا ہوں تا کہ اگلے دن پھر سویرے اٹھ سکوں۔

(ہ) درج ذیل الفاظ کے معنی اور جُملے

لفظ	معنی	جُملے میں استعمال
نِمايون	جھکانا	ہم اللہ تعالیٰ کے سامنے اپنا سر جھکاتے ہیں۔
اُپايو	پیدا کیا	یہ جہان اللہ تعالیٰ نے پیدا کیا/ بنایا ہے۔
بي مُلهيون	نہایت قیمتی/انمول	اللہ تعالیٰ کی عطا کردہ تمام نعمتیں بہت قیمتی/ انمول ہیں۔
سگهہ	طاقت	اے اللہ! ہمیں ہمیشہ نیک کام کرنے کی طاقت دے۔

سرگرمی:

- طلبہ کو تین تین افراد کے گروپ میں تقسیم کریں۔
- سب کو الگ الگ موضوع دیں تا کہ وہ قدرت کی بے شمار نعمتیں گن کر سب کے سامنے بیان کریں۔
- تیّاری کے لیے ۳ منٹ کا وقت دیں۔
- سرگرمی والے حصّے کی تمام ہدایات پر عمل کروائیں۔

سبق نمبر ۲

حضرت ابوبكر صديق رضي الله تعالي عنه

سیکھنے کے مقاصد:

- مضمون پڑھ کر اس کے اہم نکات کا تجزیہ کرسکیں۔
- عبارت (نثر و نظم) پڑھ کر معلوماتی اور اطلاعی سوالوں کے جواب لکھ سکیں۔
- مختلف قسم کے جُملے (بیانیہ، سوالیہ، امری اور ندائیہ) میں تبدیلی کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۴ تا ٦

طریقۂ تدریس:

- استاد شاگردوں کو کتاب کا صفحہ نمبر ۴ کھولنے اور اس پر موجود سبق ''حضرت ابوبكر صديق رضي الله تعالي عنه'' دیکھنے کی ہدایت دیں۔ سبق میں درج ذہنی تیّاری والے سوالات پوچھیں۔ (یاد رہے: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۵ پر دیے گئے ہیں۔)
- اب استاد پہلے خود سبق پڑھ کر سنائیں۔ سبق پڑھاتے وقت سمجھ بوجھ کے سوالات زبانی طور پر مشق کے مطابق پوچھیں۔
- سبق پڑھنے کے بعد بچّوں سے حضرت ابوبکر صدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی زندگی کے بارے میں سوال کریں۔
- بچّوں کو بتائیں کہ حضرت ابوبکر صدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیۡہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے قریبی ساتھی تھے۔ انھیں یارِ غار بھی کہا جاتا ہے۔ آپ ایماندار اور سچّے تھے، اسی لیے آپ کو صدّیق کا لقب دیا گیا۔ آپ سب سے پہلے اسلام قبول کرنے والوں میں شامل تھے۔ اسلام کی ترقی اور اشاعت کے لیے انھوں نے اپنا سارا مال قربان کر دیا۔
- حضرت علی کرم اللہ وجہہ، حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ اور دیگر صحابہ کرام رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیۡہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے قریبی ساتھی تھے۔
- اس طرح سوال جواب کے ذریعے بچّوں سے حضرت ابوبکر صدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی زندگی کے بارے میں گفتگو کریں۔
- بچّوں سے یہ سوال بھی کریں کہ صحابیِ رسول صَلَّی اللہُ عَلَیۡہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ وَسَلَّمَ نے اپنی زندگی میں سب سے بڑا کون سا کارنامہ سرانجام دیا۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ۲ سال ۳ مهينا ۲. وڇ واپا ۳. تبوڪ ۴. پهريان ۵. بي ايماني آهي

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کے والد کا نام عثمان بن عامر اور والدہ کا نام سلمٰی اُم الخیر تھا۔

۲۔ حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کا سب سے بڑا کارنامہ قرآن مجید کو کتابی شکل میں جمع کرنا تھا۔

۳۔ حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ اسلام قبول کرنے والے پہلے آزاد مرد تھے۔

۴۔ آپ رضی اللہ تعالیٰ عنہ نے حضرت بلال رضی اللہ تعالیٰ عنہ کو آزاد کرایا۔
۵۔ حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ ۶۳ برس کی عمر میں وفات پا گئے۔

(ج) امری جُملے:

ایسے جُملے جن میں حکم، درخواست، نصیحت یا تنبیہ کی جائے، انھیں ”امری جُملے“ کہا جاتا ہے۔

امری جُملوں کی مثالیں:

۱۔ اپنے اساتذہ کا احترام کرو۔ ۲۔ والدین کی عزت کرو۔ ۳۔ زیادہ موبائل استعمال نہ کرو۔
۴۔ پانی پیو۔ ۵۔ اپنے گھر والوں سے ضد نہ کرو۔

(د) سبق آموز بات:

- حضرت ابوبکر صدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی زندگی سے مجھے یہ سبق ملا کہ انسان کو ہمیشہ سچ بولنا چاہیے، کیونکہ سچّائی انسان کو ہر جگہ عزّت دلاتی ہے۔ حضرت ابوبکر صدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی زندگی سے یہ بھی سبق ملا کہ دوستی میں وفادار رہنا چاہیے، جیسے آپ رسول اللہ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے ساتھی بنے اور ہمیشہ ان کے ساتھ رہے۔ اس کے ساتھ ساتھ مجھے یہ سبق بھی ملا کہ اللہ پر پکا یقین رکھنا چاہیے اور مشکل وقت میں بھی ہمت نہیں ہارنی چاہیے۔

(ہ) درج ذیل الفاظ کے معنی لکھیں اور جملوں میں استعمال:

لفظ	معنی	جُملہ
صدیق	سچّا	حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کو صدّیق کا لقب ان کی سچّائی کی وجہ سے ملا۔
اُم المومنین	مومنین کی ماں	حضرت عائشہ رضی اللہ تعالیٰ عنہا کو اُمّ المومنین کہا جاتا ہے۔
کارنامو	بڑا کام	حضرت ابوبکر صدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کا کارنامہ قرآن کو کتابی شکل میں جمع کرنا تھا۔
عدل	انصاف	عدل کے بغیر عبادت کا کوئی فائدہ نہیں۔
مساوات	برابری	حضرت ابوبکر رضی اللہ تعالیٰ عنہ کا دور برابری اور مساوات کی وجہ سے یاد کیا جاتا ہے۔

سرگرمی:

- شاگردوں سے کہیں کہ سبق میں سے کوئی ایک واقعہ سنائیں جو حضرت ابوبکر صدّیق رضی اللہ تعالیٰ عنہ کی سچّائی کو بیان کرتا ہو۔ وہ واقعہ پوری جماعت کے سامنے اچھے انداز میں سنائیں۔
- اچھے طریقے سے واقعہ سنانے والے شاگردوں کو شاباش دیں۔
- اپنے اسکول کی لائبریری سے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللہ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کی سیرت مبارکہ پر کوئی کتاب نکالیں اور اس میں سے ایک واقعہ پڑھ کر کلاس میں بلند آواز سے سنائیں۔

سبق نمبر ۳

نعت

سیکھنے کے مقاصد:

- نظم کو سر، لے اور روانی کے ساتھ پڑھ کر اس کا مرکزی خیال بیان کرسکیں۔
- چھوٹے چھوٹے اشعار اور نظم پڑھ کر ان کے معنی اور مفہوم لکھ سکیں۔
- ظرف اور اس کی اقسام کو سمجھ کر جملوں میں استعمال کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۷ تا ۸

طریقۂ تدریس:

- استاد شاگردوں کو کتاب کا صفحہ نمبر ۷ پر دیا گیا سبق ''نعت'' کھولنے کی ہدایت کریں اور بتائیں کہ آج وہ تیسرا سبق 'نعت' پڑھیں گے۔
- (یاد رہے: نئے الفاظ کے معنی کتاب کے آخر میں صفحہ ۱۰۵ پر دیے گئے ہیں۔)
- جب سب شاگرد سبق کھول کر سامنے رکھیں تو استاد کتاب میں دیے گئے ذہنی تیّاری والے سوالات کریں اور صحیح جواب دینے پر شاباش دیں۔ اگر شاگرد جواب نہ دے سکیں تو سبق پڑھانے کے بعد دوبارہ وہی سوالات کریں۔
- استاد سر اور لے کے ساتھ نعت بلند آواز میں پڑھنا شروع کرے۔ ایسا سر اور لے اختیار کریں تاکہ بچّے بھی اسی انداز میں پڑھ سکیں۔ ایک بار پڑھانے کے بعد شاگردوں کو بھی ہدایت دیں کہ وہ نعت سر اور احترام کے ساتھ مل کر پڑھیں۔
- یہ نعت گل محمد بخاری نے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیۡہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے روضہ مبارک اور آپ صَلَّی اللهُ عَلَیۡہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ وَسَلَّمَ کی شان میں لکھی ہے۔ شاعر روضہ مبارک پر نعت میں کہتا ہے کہ کاش ہمیشہ مدینے میں رہوں اور روزانہ حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیۡہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے روضہ مبارک کی زیارت کروں۔ شاعر کہتا ہے کہ مدینہ تو دیکھ لیا ہے لیکن دل کی تڑپ ختم نہیں ہوئی بلکہ اور بڑھ گئی ہے۔ دل چاہتا ہے کہ جلدی سے اڑ کر مدینہ چلا جاؤں۔ گل محمد بخاری کہتے ہیں کہ جب انھوں نے حضرت محمّد رَسُوْلُ اللهِ صَلَّی اللهُ عَلَیۡہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصۡحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے روضہ مبارک کا دیدار کیا تو وہ منظر ان کے دل سے کبھی نہیں بھولتا۔ نصیب نے ساتھ دیا تھا، اسی لیے اسے مدینے کی مبارک زمین کا دانہ کھانے کا موقع ملا تھا۔ شاعر پھر سے اسی جگہ وہ دانہ کھانے کی خواہش ظاہر کرتا ہے۔ آخر میں دعا کرتا ہے کہ کاش اسے مدینے جانے کا راستہ مل جائے تاکہ اس کی خواہشیں پوری ہوں اور وہ ہمیشہ وہیں رہ سکیں۔
- سمجھانے کے بعد شاگردوں سے ایک بار سر اور لے کے ساتھ نعت بلند آواز میں پڑھوائی جائے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. مديني ۲. رَهان، مَران ۳. اُڏامي ۴. مديني ۵. واپس

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ نعت میں مدینہ جانے کی دعا ہے۔

۲۔ شاعر کی خواہش ہے کہ مدینہ منوّرہ جانے کے بعد ہمیشہ وہیں رہے۔

۳۔ شاعر کے دل کی چاہت ہے کہ وہ فوراً اُڑ کر مدینہ منوّرہ پہنچ جائے۔

۴۔ مدینہ منوّرہ میں رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کا روضہ مبارک ہے۔

۵۔ شاعر کی دل کی مراد مدینے میں پوری ہوگی، اس لیے وہ واپس آنا نہیں چاہتا۔

قواعد:

ظرف پڑھائیں:

ایسے الفاظ جو اسم اور فعل کے ساتھ لگ کر اسم کی جگہ یعنی ''مقام'' کی معنی ظاہر کریں، انھیں ظرف کہتے ہیں۔

جیسے: مرغا درخت پر بیٹھا ہے۔ امتیاز چھت پر کھڑا ہے۔

(ج) ظرف کے جُملے:

۱۔ بچّے باغ میں کھیل رہے ہیں۔

۲۔ ماں باورچی خانے میں کھانا پکا رہی ہے۔

۳۔ کوّا دیوار پر بیٹھا ہے۔

۴۔ علی دروازے کے سامنے کھڑا ہے۔

۵۔ گائے درخت کے نیچے بندھی ہے۔

(د) نعت کا مفہوم اپنے الفاظ میں لکھیں:

- یہ نعت گل محمد بخاری نے لکھی ہے۔ شاعر نعت میں کہتا ہے کہ اسے مدینہ دیکھنے کا بے حد شوق ہے۔ وہ چاہتا ہے کہ ہمیشہ مدینے میں رہے اور روزانہ حضرت محمّد رَسُوْلُ اللہِ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کے روضہ مبارک کی زیارت کرے۔ شاعر بتاتا ہے کہ جب بھی اس نے مدینہ دیکھا، اس کی تڑپ کم نہیں ہوئی بلکہ اور بڑھ گئی۔ اس کا دل چاہتا ہے کہ جلدی سے پھر مدینے جائے۔ شاعر خوش قسمت ہے کہ ایک بار اسے مدینے کی پاک سرزمین کا کھانا نصیب ہوا۔ وہ دعا کرتا ہے کہ اللہ دوبارہ اسے مدینے جانے کا راستہ دے تاکہ وہ ہمیشہ وہیں رہے اور حضرت محمّد رَسُوْلُ اللہِ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَاَصْحَابِہٖ وَسَلَّمَ کا قرب حاصل کرے۔

سرگرمی:

- شاگردوں کو سبق کی آخری سرگرمی کرنے کے لیے کہیں اور اچھّا کرنے والوں کو شاباش دیں۔

سبق نمبر ۴

ميجر عزيز ڀٽي شهيد

سیکھنے کے مقاصد:

- درجہ وار عبارت پڑھ کر کم از کم پانچ میں سے چار معلوماتی اور تفہیمی سوالات کے جواب دے سکیں۔
- کسی بھی موضوع پر مربوط عبارت لکھ سکیں۔
- فاعل اور مفعول کا فعل کے ساتھ گردان کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۹ تا ۱۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۹ پر دیا گیا سبق ”ميجر عزيز ڀٽي شهيد“ دیکھنے کی ہدایت کریں اور کتاب میں اوپر دیے گئے ذہنی تیّاری کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۵ پر دیے گئے ہیں۔)
- اب استاد پہلے خود سبق بلند آواز میں پڑھائیں۔ سبق پڑھانے کے دوران تفہیمی سوالات زبانی طور پر پوچھیں۔
- سبق پڑھنے کے بعد بچّوں کو بتایا جائے کہ میجر عزیز بھٹی نے ملک کی حفاظت کے لیے اپنی جان قربان کردی۔ وہ ابتدا ہی سے ذہین اور قابل طالبعلم تھے۔ جس طرح وہ پڑھائی میں ہوشیار تھے اسی طرح فوج میں نوکری کے دوران بھی انتہائی ذمّے داری کے ساتھ کام کرتے تھے۔ وہ ہر کام دل سے کرتے تھے۔ اپنی محنت اور سچّائی کی وجہ سے وہ تھوڑے عرصے میں ہی ترقّی کرکے میجر کے عہدے تک پہنچے۔ ۱۹۶۵ء کی پاک-بھارت جنگ میں انھوں نے بڑی بہادری سے مقابلہ کیا اور شہید ہوگئے۔
- اسی طرح بچّوں سے سوال جواب کرتے ہوئے میجر عزیز بھٹی کی زندگی پر گفتگو کروائی جائے۔
- بچّوں سے یہ بھی پوچھا جائے کہ انھیں میجر عزیز بھٹی کی کون سی بات سب سے زیادہ پسند آئی؟
- طلبہ کو فعل کی گردان بھی سمجھائی جائے۔

مشق:

(الف) لکیروں کی مدد سے صحیح جُملے ملائیں:

١	هو هڪ محنتي ۽	ڪابه غفلت نه ڪرڻ گهرجي
٢	پاڪستان اچي هن	قوم ڪڏهن به وساري نه ٿي سگهي
٣	سندس قرباني کي پاڪستاني	قابل شاگرد ثابت ٿيو
۴	فرض کي نڀائڻ ۾	پنهنجي تعليم جاري رکي

(ب) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ۱۹۴۵ع ۲. پارتي فوج ۳. کيترائي سبق ۴. قرباني

(ج) تفہیمی سوالات کے جواب:

۱۔ میجر عزیز بھٹی ۶ اگست ۱۹۲۸ء کو پیدا ہوئے۔

۲۔ انھوں نے ۱۹۴۸ء میں کاکول ملٹری اکیڈمی میں داخلہ لیا۔

۳۔ ۱۹۶۵ء میں وہ میجر کے عہدے پر پہنچے۔

۴۔ اس دن بھارت پاکستان کے شہر لاہور پر حملہ کر رہا تھا، لیکن انھوں نے اپنی جان کی پرواہ نہ کرتے ہوئے لڑائی جاری رکھی اور ٹینک کا شیل لگنے کی وجہ سے شہید ہوگئے۔

۵۔ انھیں ''نشانِ حیدر'' سے نوازا گیا۔

قواعد:

(د) فعل کا گردان (پھیرو) کیا ہے؟

- فعل کا گردان یا پھیروا سے کہتے ہیں، جب فعل بدلتا ہے شخص (میں، تو، وہ)، زمان (حال، ماضی، مستقبل) اور جنس (مذکر/مؤنث) کے مطابق۔
- حال میں آخر بدلتی ہے: ''ہوتا/ہے'' (مذکر) اور ''ہوتی/ہے'' (مؤنث)۔
- ماضی میں فعل کی صورت بدلتی ہے: ''بیٹھا'' (مذکر)، ''بیٹھی'' (مؤنث)۔
- مستقبل میں بھی فرق آتا ہے: ''بیٹھے گا'' (مذکر)، ''بیٹھے گی'' (مؤنث)۔
- مزید مثالیں کتاب سے پڑھائی جائیں۔

(ہ) میجر عزیز بھٹی پر ایک پیراگراف:

- میجر عزیز بھٹی پاکستان کے بہادر فوجی افسر تھے جنہوں نے ۱۹۶۵ء کی پاک-بھارت جنگ میں وطن کے دفاع کے لیے اہم کردار ادا کیا۔ وہ پاکستان آرمی میں میجر کے عہدے پر فائز تھے۔ انھوں نے اپنے جوانوں کے ساتھ دشمن کا بھرپور مقابلہ کیا۔ ان کی شہادت ۹ ستمبر ۱۹۶۵ء کو ہوئی۔ ان کی بہادری اور قربانی کے باعث انھیں پاکستان کا سب سے بڑا فوجی اعزاز ''نشانِ حیدر'' دیا گیا۔ میجر عزیز بھٹی کے نام پر کئی اسکول، سڑکیں اور یادگاریں قائم ہیں۔ پاکستان میں ہر سال انھیں یاد کیا جاتا ہے۔

(و) عددوں کی ترتیب سمجھاتے ہوئے لکھیں:

چار - چوتھا، پانچ - پانچواں، چھے - چھٹا، سات - ساتواں، آٹھ - آٹھواں، نو - نواں، دس - دسواں

سرگرمی:

- یوٹیوب سے پاکستان کی جنگ کے متعلق کوئی ویڈیو دکھائی جائے اور پھر طلبہ سے اس پر گفتگو کرائی جائے۔

سبق نمبر ۵

موهن جو دڙو

سیکھنے کے مقاصد:

- مضمون پڑھ کر اس کے اہم نکات کا تجزیہ کرسکیں۔
- عبارت (نثر و نظم) پڑھ کر معلوماتی اور اطلاعی سوالوں کے جواب دے سکیں۔
- اپنے ارد گرد کے ماحول کا مشاہدہ کر کے عبارت لکھ سکیں۔
- انفارمیشن ٹیکنالوجی کا استعمال کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۱۲ تا ۱۵

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۱۲ پر دیا گیا سبق ''موهن جو دڙو'' دیکھنے کی ہدایت کریں اور کتاب کے اوپر دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۵ پر دیے گئے ہیں۔)
- استاد پہلے خود سبق پڑھائیں۔ سبق پڑھانے کے دوران مشق نمبر کے مطابق تفہیمی سوالات زبانی طور پر پوچھیں۔
- سبق پڑھنے کے بعد بچّوں کو بتایا جائے گا کہ موہنجو داڑو ساڑھے پانچ ہزار سال پرانی تہذیب کی نشانی ہے۔ سندھ دریا کے کنارے کئی شہر ملے ہیں جو اس تہذیب کا حصّہ تھے۔ تہذیب مہذب لوگوں کی علامت ہے۔ موہنجو داڑو سے معلوم ہوتا ہے کہ اس وقت کے لوگ نہایت ترقی یافتہ تھے۔ وہ مختلف ہنر جانتے تھے، جن کی گواہی موہنجو داڑو سے ملنے والے برتن، دھاتیں، زیورات، کھلونے اور دیگر اشیاء دیتے ہیں۔ وہ دوسرے علاقوں مثلاً موجودہ عراق، شام وغیرہ کے ساتھ بھی تجارت کرتے تھے۔
- موہنجو داڑو کے لوگ نہایت مہذب تھے، جس کا پتہ ان کے بنائے ہوئے گھروں، گلیوں، دیواروں، کنوؤں اور بیل گاڑیوں سے چلتا ہے۔
- اسی طرح بچّوں سے سوالات کرتے ہوئے پوچھا جائے کہ کیا انھوں نے کبھی موہنجو داڑو دیکھا ہے؟ یا کوئی اور ایسی جگہ دیکھی ہے جو قدیم ہو اور جہاں سے مختلف اشیاء ملی ہوں؟
- طلبہ کو یوٹیوب سے آسان زبان میں موہنجو داڑو کی تہذیب پر کوئی ڈاکیومینٹری دکھائی جائے اور اس کے بعد بحث کروائی جائے کہ شہر میں کون سی سہولتیں موجود تھیں۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ساڍا پنج هزار سال   ۲. سر جان مارشل   ۳. ۱۲ ميٽر اوچيون ۽ ۳ ميٽر ٿلهيون

۴. شڪلون ۽ ڪي اکر اڪريل آهن.   ۵. زيور

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ موہنجو داڑو کے آثار ضلع لاڑکانہ میں ملے ہیں۔

۲۔ موہنجو داڑو کو سب سے پہلے قدیم آثار کے ماہر آر ڈی بنرجی نے ۱۹۲۲ء میں دریافت کیا۔

۳۔ ماہرین کو موہنجو داڑو سے سونے اور چاندی کے زیورات، تانبے اور مٹی کے برتن، پتّھر کے اوزار اور مختلف کھلونے ملے۔

۴۔ وہاں کے لوگ کمہار کا ہنر، کاشی کا کام، سنگتراشی اور کندہ کاری کے ماہر تھے۔ وہ جو اور گندم سمیت دیگر فصلیں کاشت کرتے تھے اور تجارت بھی کرتے تھے۔

۵۔ موہنجو داڑو کو یونیسکو نے ورلڈ ہیری ٹیج سائٹ کا درجہ دیا ہے۔

قواعد: الفاظ کی ضد

(ج) الفاظ کے ضِد لکھ کر جملوں میں استعمال کریں:

لفظ	لفظ	ضد	جُملہ
گرم	گرم	ٹھنڈا	سندھ سال کے زیادہ تر مہینے گرم رہتا ہے۔
نرم	نرم	سخت	یہاں کے لوگ نرم مزاج ہیں۔
ھیٺ	نیچے	اوپر	درخت کے نیچے ٹھنڈی ہوا چل رہی ہے۔
سٺو	اچّھا	خراب	سندھ میں دستکاری کا کام اچّھا کیا جاتا ہے۔
صبح	صبح	شام	صبح سویرے اٹھنے والے لوگ زیادہ ترمحنتی ہوتے ہیں۔

(د) انٹرنیٹ سے معلومات لے کر موہنجو داڑو پر مختصر پیراگراف:

- موہنجو داڑو پاکستان کے صوبہ سندھ کا ایک قدیم شہر ہے۔ یہ شہر ہزاروں سال پہلے آباد تھا۔ یہاں بڑی عمارتیں، گھر، گلیاں، کنویں اور نالیاں ملی ہیں جو بتاتے ہیں کہ یہاں رہنے والے لوگ صفائی پسند اور ذہین تھے۔ موہنجو داڑو سے کھلونے، برتن اور زیورات بھی ملے ہیں جن سے پتا چلتا ہے کہ لوگ خوشحال زندگی گزارتے تھے۔ آج یہ ایک تاریخی مقام ہے جہاں دنیا بھر کے لوگ سیر کرنے آتے ہیں۔

(ہ) موہنجو داڑو سے مشابہ کسی تاریخی مقام پر مضمون:

- ٹیکسلا بھی پاکستان کا ایک بڑا اور قدیم تاریخی مقام ہے جو پنجاب میں اسلام آباد کے قریب واقع ہے۔ جیسے موہنجو داڑو سندھ میں قدیم تہذیب کی علامت ہے ویسے ہی ٹیکسلا بھی قدیم زمانے میں علم اور تہذیب کا مرکز رہا۔ یہاں بڑی یونیورسٹی اور تعلیمی ادارے تھے جہاں دنیا بھر سے طلبہ پڑھنے آتے تھے۔ ٹیکسلا سے مندر، بدھ مت کے اسٹوپا، کھلونے اور ہاتھ سے بنے اوزار ملے ہیں۔ یہ چیزیں بتاتی ہیں کہ یہاں کے لوگ علم دوست، محنتی اور ہنرمند تھے۔ موہنجو داڑو اور ٹیکسلا دونوں ہی ہمارے ملک کے تاریخی خزانے ہیں۔

سرگرمی:

- یوٹیوب سے موہنجو داڑو پر کوئی ڈاکیومینٹری دکھائی جائے اور پھر بچّوں سے سوالات کیے جائیں۔

سبق نمبر ٦

انٽرنيٽ ۽ سنڌي ٻوليءَ جو استعمال

سیکھنے کے مقاصد:

- کلاس میں روانی سے بولے گئے الفاظ کا مطلب اور مفہوم سُن کر، سمجھ کر اور بیان کرسکیں۔
- مرکّب جُملے لکھ سکیں۔
- انفارمیشن ٹیکنالوجی کا استعمال کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۱۶ تا ۱۸

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۱۶ پر دیا گیا سبق "**انٽرنيٽ ۽ سنڌي ٻوليءَ جو استعمال**" کھولنے کی ہدایت کریں اور کتاب کے اوپر دیے گئے ذہنی تیاری کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۵ پر دیے گئے ہیں۔)
- استاد پہلے خود سبق پڑھائیں اور پڑھاتے وقت زبان سے متعلق بنیادی سوالات کریں۔ اس کے بعد طلبہ کو پڑھنے کے لیے کہا جائے گا۔
- بتایا جائے گا کہ انٹرنیٹ آنے کے بعد علم عام ہوگیا ہے۔ جدید دور میں وہی زبان ترقی کرے گی جو انٹرنیٹ پر پوری معلومات کے ساتھ موجود ہوگی۔ دنیا میں کوئی ملک ایسا نہیں جہاں انٹرنیٹ موجود نہ ہو۔ اس لیے ہر کام انٹرنیٹ کے ذریعے کیا جاتا ہے۔
- انٹرنیٹ پر ہم ایک دوسرے سے چیٹ کرتے ہیں، رابطہ رکھتے ہیں، اگر ہماری اپنی زبان ہو تو اسے استعمال کرنے سے آسانی بھی ہوگی اور زبان کی ترقی بھی ہوتی رہے گی۔
- انٹرنیٹ اور سندھی زبان سے متعلق مزید باتیں سبق سے سمجھائی جائیں۔
- تفہیمی سوالات زبانی پوچھے جائیں تاکہ سبق پڑھنے کے بعد تبادلۂ خیال ہو سکے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. **سپورٽ** ۲. **ذريعا** ۳. **فونيٽڪ** ۴. **اڻ پڙهيلن**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ سندھی زبان انٹرنیٹ کی ضروریات پر پورا اترتی ہے کیونکہ نوجوانوں نے اسے انٹرنیٹ کی ضروریات کے مطابق آگے بڑھایا ہے۔

۲۔ سندھی زبان Unicode اور ISO سے منظور شدہ اور حمایت یافتہ زبان ہے۔

۳۔ دنیا کا طاقتور سرچ انجن Google سندھی زبان میں بھی کام کرتا ہے۔

۴۔ کمپیوٹر میں سندھی کی بورڈ انسٹال کرنا ہوگا Windows، Mac یا Linux کے لیے سندھی لے آؤٹ موجود ہے۔موبائل میں سیٹنگز (Settings) میں جا کر Language & Input سے"Sindhi" منتخب کیا جا سکتا ہے۔ لے آؤٹ میں تمام حروف (الف، ب، ت ... وغیرہ) مخصوص بٹنوں پر رکھے گئے ہوتے ہیں۔ سندھی کی بورڈ لے آؤٹ دراصل سندھی حروف کی ترتیب کا نقشہ ہے جسے سیکھنے کے لیے تھوڑی مشق اور روزانہ لکھنے کی عادت ضروری ہے۔

(ج) الفاظ کو اپنے جُملوں میں استعمال کریں:

لفظ		جُملہ
مشغلو	مشغلہ	کتاب پڑھنا میرا پسندیدہ مشغلہ ہے۔
سھولت	سھولت	اسکول میں طالبات کے لیے خاص سہولت دی گئی ہے۔
محدود	محدود	چھوٹے شہروں میں نوکریاں محدود ہوتی جارہی ہیں۔
مٽ مائٽ	رشتہ دار	عید کے دن ہم مٹ مائٹ (رشتہ داروں) کے ہاں جاتے ہیں۔
واڌارو	اضافہ	اس سال زراعت میں اضافے سے دیہات میں خوشحالی آئی ہے۔

(د) انٹرنیٹ پر چیٹ کرنے کے پلیٹ فارم: انٹرنیٹ پر چیٹ کرنے کے کئی پلیٹ فارم ہیں جہاں لوگ ایک دوسرے سے لکھ کر، بات کر کے یا ویڈیو کے ذریعے رابطے میں رہ سکتے ہیں:

- WhatsApp: تحریری پیغام، آواز اور ویڈیو کال کے لیے۔
- Facebook Messenger: دوستوں سے چیٹ کرنے کے لیے۔
- Instagram Chat: تصاویر کے ساتھ پیغام رسانی کے لیے۔
- Zoom / Google Meet: آن لائن کلاس یا اجلاس میں چیٹ اور گفتگو کے لیے۔

سرگرمی:

- بچّوں کوموبائل پر گوگل سرچ انجن کی مدد سے سندھی زبان سے متعلق دلچسپ ویڈیوز دکھائی جائیں اور موبائل کے ذریعے سندھی کی بورڈ کا استعمال کر کے دکھایا جائے۔

سبق نمبر ۷

نظارا وطن جا

سیکھنے کے مقاصد:

- نظم سُن کر اس کا مفہوم اور مرکزی خیال بیان کر سکیں۔
- نظم کو سُر، لے اور روانی کے ساتھ پڑھ سکیں اور اس کا مرکزی خیال بیان کر سکیں۔
- چھوٹی چھوٹی نظمیں اور اشعار پڑھ کر ان کے معنی اور مفہوم لکھ سکیں۔
- واحد کو جمع اور جمع کو واحد میں تبدیل کر سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۱۹ تا ۲۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۱۹ کھولنے کی ہدایت کریں، جہاں نظم "**نظارا وطن جا**" لکھی ہے۔ وہ کتاب کے اوپر دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات بھی پوچھیں گے۔ (نوٹ: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۵ پر درج ہیں۔)
- استاد پہلے خود نظم کو سُر اور لے کے ساتھ پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے پڑھوائیں۔
- نظم پڑھانے کے بعد استاد سمجھائیں کہ تم نے اپنے علاقے میں وطن کے کون سے خوب صورت نظارے دیکھے ہیں۔
- تفہیمی سوالات زبانی پوچھیں تا کہ سبق کے بعد گفتگو کے ذریعے سمجھ بوجھ بڑھے۔
- استاد وضاحت کرے گا کہ سندھی زبان میں جب کسی چیز یا لفظ کی جمع بنانی ہو تو بعض الفاظ کے آخر میں "یون" کا اضافہ کیا جاتا ہے، جیسے: **پت ــ پتيون، ڳاڙهي ــ ڳاڙهيون، بيڙي ــ بيڙيون، گڏي ــ گڏيون۔**

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. **نظارا** ۲. **گذارا** ۳. **موچي** ۴. **پڙهڻ** ۵. **وڏڙا**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ شاعر کو وطن کے نظارے، کھیت، باغات اور درخت پسند ہیں۔

۲۔ ہمارے وطن میں گنا، گندم، چاول، کپاس، آم اور کیلے پیدا ہوتے ہیں۔

۳۔ شاعر نے کسان، مزدور، موچی، جُلاہا، درزی، بڑھئی اور لوہار کا ذکر کیا ہے۔

۴۔ ہم خود اپنے وطن کا سہارا ہیں۔

۵۔ شاعر صبح سویرے اسکول جانے والے بچّوں کو چاند اور تاروں سے تشبیہ دیتے ہیں۔

قواعد:

(ج) صفت:

اڇو	ڪارو	سهڻو	مٺو	کٽو	ٿلهو	سنهو	پيارو	نرم	سخت
سفید	کالا	خوب صورت	میٹھا	کھٹا	موٹا	پتلا	پیارا	نرم	سخت

(د) واحد اور جمع:

واحد	قطارَ	موسمَ	پتِ	راتِ	عيد	ڪاپي
جمع	قطارون	موسمون	پتيون	راتيون	عيدون	ڪاپيون

(ہ) نظم کا مفہوم:

- ہمارا پیارا وطن بہت خوب صورت ہے۔ یہاں کی زمین زرخیز ہے اور کھیت کھلیان سرسبز و شاداب ہیں۔ سندھ کا کسان صبح سویرے جاگ کر محنت کرتا ہے، بیج بوتا ہے اور فصل کی دیکھ بھال کرتا ہے۔ جب فصل پک جاتی ہے تو اناج حاصل ہوتا ہے۔ بڑھئی اور مزدور خوشی سے کام کرتے ہیں۔ دریائے سندھ کا پانی، سندھ کی زندگی ہے جو زمین کو سونا بنا دیتا ہے۔ گاؤں کے خوب صورت بچّے روز اسکول جاتے ہیں، پڑھتے ہیں اور مستقبل کے روشن ستارے بنتے ہیں۔ سندھ کے لوگ مہمان نواز، محنتی اور سچّے دل والے ہیں۔ سندھ کی دھرتی امن، محبت اور محنت کا پیغام دیتی ہے۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۲۱ پر دی گئی سرگرمیاں مکمل کریں۔

سبق نمبر ۸

ڳوٺاڻي زندگي

سیکھنے کے مقاصد:

- گھر، اسکول، شہر اور گاؤں میں تعریفی اور تنقیدی گفتگو سُن کر ردِعمل ظاہر کر سکیں۔
- اپنے آس پاس کے ماحول کا مشاہدہ کر کے اس پر ایک عبارت لکھ سکیں۔
- مختلف اقسام کے جُملے (بیانی، سوالی، امری، ندائی) تبدیل کر سکیں۔
- بے ترتیب جملوں کو درست ترتیب میں لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۲۲ تا ۲۵

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۲۲ کھولنے کی ہدایت کریں، جہاں نظم "ڳوٺاڻي زندگي" لکھی ہے۔ وہ کتاب کے اوپر دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات بھی پوچھیں۔ (نوٹ: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۵ پر درج ہیں۔)
- استاد سبق کو بلند آواز میں پڑھیں۔ پھر طلبہ سے بھی صاف آواز میں پڑھوائیں۔
- سبق پڑھانے کے بعد طلبہ کو قریبی گاؤں میں لے جائیں، تاکہ وہ دیہی زندگی کا مشاہدہ کریں۔ گاؤں میں گھومتے ہوئے ان سے مختلف سوالات کریں تاکہ وہ دیہی ماحول کو سمجھ سکیں۔
- بعد میں تفہیمی سوالات زبانی پوچھیں تاکہ سبق کی اہمیت واضح ہو۔
- امری (حکم دینے والے) اور ندائی (جذبات ظاہر کرنے والے) جُملوں کی وضاحت کریں۔ امری جُملے وہ ہیں جن میں حکم، ہدایت یا خواہش بیان کی جائے۔ ندائی جُملے وہ ہیں جن میں خوشی، حیرت یا دکھ جیسے جذبات کا اظہار ہو۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. گدلاٽ ۲. ڪشادا ۽ ڪليل ۳. نلڪو ۴. نيرن/ڪاڏو ۵. اوطاق

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ گاؤں میں عموماً کچّے اور کھپریل والے گھر ہوتے ہیں۔
۲۔ دیہاتی لوگ کھیتوں میں کام کرتے ہیں اور گھروں میں مویشی پالتے ہیں۔
۳۔ گاؤں میں تازہ دودھ، مکھن اور سبزیاں آسانی سے ملتی ہیں۔
۴۔ فارغ وقت میں عورتیں سلائی کڑھائی کا کام کرتی ہیں۔

۵۔ دیہاتی لوگ ناشتہ میں مکّھن اور لسّی کے ساتھ گندم یا چاول کی روٹی کھاتے ہیں۔

(ج) امری اور ندائی جُملے پڑھائیں:

ا۔ اپنا کام خود کرو۔ ۲۔ بڑوں کا ادب کرو۔ ۳۔ واہ سائیں واہ! آج تو بہت اچّھا پڑھ رہے ہو۔

۴۔ ارے کتنا بڑا سانپ!

(د) شہری یا دیہی زندگی پر ایک مربوط پیراگراف:

- شہری زندگی مصروف ہوتی ہے۔شہروں میں لوگوں کو روزگار کے مواقع ملتے ہیں، اس لیے بہت سے لوگ یہاں کام کے لیے دور دور سے آتے ہیں۔شہروں میں اسکول، اسپتال، بازار اور اچّھی سڑکیں موجود ہوتی ہیں۔ یہاں ہر طرح کی سہولیات میسّر ہیں۔شہر میں مختلف کھانے، مٹھائیاں اور کھلونے آسانی سے مل جاتے ہیں۔ یہاں مختلف علاقوں اور زبانوں کے لوگ اکٹھے رہتے ہیں، جس سے ثقافت کا رنگ نمایاں ہوتا ہے۔ الگ الگ زبانوں اور علاقوں کے لوگوں کے ساتھ رہنے سے انسان بہت کچھ سیکھتا ہے۔شہروں میں شور، ٹریفک اور آلودگی کے مسائل بھی ہوتے ہیں، مگر پھر بھی تعلیم اور روزگار کے لیے شہری زندگی بہت اہم ہے۔

(ہ) بے ترتیب جُملوں کو درست ترتیب میں لکھیں:

ا۔ وہاں ہر وقت ہَوا اور دھوپ موجود ہوتی ہے۔

۲۔ اکثر گاؤں میں کنویں کا میٹھا پانی بھی ہوتا ہے۔

۳۔ لوگ بہت سی بیماریوں سے محفوظ رہتے ہیں۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۲۵ پر دی گئی ہدایات کے مطابق شہری اور دیہی زندگی پر گفتگو کرائیں۔

سبق نمبر ۹

اجرڪ جي کھاڻي

سیکھنے کے مقاصد:

- سادہ اور مرکّب جُملوں پر مشتمل تین یا اس سے زیادہ پیراگراف پڑھ کر سمجھ سکیں۔
- مرکّب جُملے لکھ سکیں۔
- روزمرّہ کے کسی بھی موضوع پر اپنے الفاظ میں دس سے پندرہ سادہ اور مرکّب جُملوں پر مشتمل مضمون لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۲۶ تا ۲۸

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ۲۶ کھولنے کی ہدایت کریں جہاں سبق "اجرڪ جي کھاڻي" موجود ہے۔ استاد سبق شروع کرنے سے پہلے کتاب کے اوپر دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ نوٹ: نئے الفاظ صفحہ نمبر ۱۰۵ پر درج ہیں۔
- استاد طلبہ سے پوچھیں: "آپ میں سے کس نے اجرک پہنی ہے؟"
- "کیا کسی کے پاس اپنی اجرک ہے؟" پھر سبق پڑھایا جائے۔
- استاد سبق کو بلند آواز میں پڑھیں، پھر طلبہ سے دُرست تلفّظ اور روانی کے ساتھ پڑھوائیں۔
- سبق کی وضاحت کرتے ہوئے استاد بتائیں کہ ہر علاقے کی اپنی پہچان ہوتی ہے — زبان، لباس، ٹوپی، کھانے پینے کی چیزیں، اور رہن سہن سب ثقافت کا حصّہ ہیں۔ اجرک سندھ کی ثقافتی علامت ہے، یہاں کے لوگ اجرک کو فخر سے پہنتے ہیں۔ پھر اجرک کی تیّاری سے متعلق سوالات کیے جائیں۔
- جماعت کو دو گروپوں میں تقسیم کیا جائے اور اجرک کی تیّاری کے مراحل پر بحث و گفتگو کرائی جائے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ثقافت ۲. تاریخ ۳. رنگن ۴. پور ۵. نارو

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ اجرک کی دو بڑی اقسام ہیں۔
۲۔ اجرک بنانے کے کل ۱۶ مراحل ہوتے ہیں۔
۳۔ اجرک کے دو رنگ ہوتے ہیں — سرخ اور نیلا۔
۴۔ اجرک ہر موسم میں استعمال کی جا سکتی ہے۔
۵۔ اجرک کی صنعت میں کئی اوزار استعمال ہوتے ہیں۔

قواعد:

فعل اور فاعل پڑھائیں۔

(ج) اجرک پر تین جُملے:

۱۔ مجھے نیلے رنگ کی اجرک بہت پسند ہے۔ ۲۔ اجرک ہر جگہ سندھیوں کی پہچان ہے۔

۳۔ سردی ہو یا گرمی دونوں موسموں میں اجرک استعمال کی جا سکتی ہے۔

(د) مضمون: اجرک کی تیّاری پر پندرہ جُملوں کا مضمون۔

- اجرک سندھ کی پہچان ہے۔ یہ خوب صورت کپڑے پر خاص نقش و نگار کے ساتھ تیار کی جاتی ہے۔ اجرک بنانے کے لیے سب سے پہلے کپڑا تیار کیا جاتا ہے۔ کپڑے کو اچّھی طرح دھو کر صاف کیا جاتا ہے۔ پھر اس پر خاص رنگ لگائے جاتے ہیں۔ اجرک بنانے میں سب سے اہم کام ٹھپّے (چھاپے) لگانے کا ہوتا ہے، جو بہت محنت سے کیے جاتے ہیں۔ کاریگر لکڑی کے بنے ہوئے ٹھپّوں سے کپڑے پر خوب صورت نقش بناتے ہیں۔ نیلے اور سرخ رنگ کے ٹھپّے لگائے جاتے ہیں۔ رنگ لگانے کے بعد کپڑا دھو کر سکھایا جاتا ہے۔ اجرک بنانے میں سرسوں کا تیل بھی استعمال ہوتا ہے، جس سے اجرک سردیوں میں گرم رہتی ہے۔ اجرک تیار ہونے میں کئی دن لگتے ہیں۔ جب یہ مکمل ہوجاتی ہے تو بہت خوب صورت لگتی ہے۔ اجرک مرد اور عورت دونوں پہنتے ہیں۔ یہ سندھ کی مہمان نوازی اور شناخت کی علامت ہے۔ جب کسی مہمان کو تحفے میں اجرک دی جاتی ہے تو وہ بہت خوش ہوتا ہے۔ اجرک واقعی سندھ کی ثقافت کی شان ہے۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۲۸ پر دی گئی ہدایات کے مطابق سندھی ثقافت پر ایک ویڈیو دکھائیں اور اس پر گفتگو کرائیں۔

سبق نمبر ۱۰

جشن آزادي

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ کسی ادبی تقریب یا تہوار کے موقع پر اپنے خیالات کا اظہار کرسکیں۔
- اسکول کی سطح پر ہونے والے تقریری مقابلوں میں حصّہ لے سکیں۔
- مفرد اور مرکّب جملوں کو زمانوں (حال، ماضی اور مستقبل) کے لحاظ سے بدل سکیں۔
- کسی تقریب، تہوار، میلے یا نمائش میں دیکھی گئی سرگرمیوں پر اپنے ردِعمل کا اظہار کرسکیں۔
- خوشی، غم اور ہمدردی کے جذبات کا تحریری اور زبانی طور پر اظہار کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۲۹ تا ۳۲

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۲۹ پر دی گئی نظم "جشن آزادي" کھولنے کی ہدایت دیں اور کتاب میں دیے گئے ذہنی تیّاری کے سوالات پوچھیں۔ نوٹ: نئے الفاظ صفحہ نمبر ۱۰۵ پر دیے گئے ہیں۔
- استاد سبق کو بلند آواز میں پڑھیں۔ پھر طلبہ اسے صاف اور واضح آواز میں دہرائیں گے۔
- سبق کی وضاحت کرتے ہوئے بتایا جائے کہ تین دوست آپس میں بات کر رہے ہیں۔ موضوع پاکستان کی آزادی کا دن ہے۔ یومِ آزادی کے موقع پر ہم اپنے گھروں، اسکولوں اور محلوں کو جھنڈیوں سے سجاتے ہیں، صفائی کرتے ہیں اور خوشی سے یہ دن مناتے ہیں۔
- ہم معنی الفاظ: استاد تختہ بورڈ پر ہم معنی الفاظ لکھ کر سمجھائے گا: وہ الفاظ جن کے معنی ایک جیسے یا ملتے جلتے ہوں، انھیں ہم معنی الفاظ کہتے ہیں۔

  مثلاً: پيار۔قرب. ڪاوڙ۔ ناراض. سهڻو۔خوبصورت۔ ويجهو۔پرسان.

- تقرِیر کے بارے میں سمجھائیں: تقریر وہ بات ہے جو انسان دوسروں کے سامنے صاف آواز اور احساس کے ساتھ کرتا ہے۔ تقریر کے لیے ایک موضوع چنا جاتا ہے، مثلاً وطن، استاد یا آزادی۔ اچّھی تقریر کے لیے صاف آواز، سادہ زبان اور اعتماد ضروری ہیں۔ مثال: السلام علیکم! آج ہم اپنے پیارے ملک پاکستان کا یومِ آزادی منا رہے ہیں۔ یہ دن ہماری خوشی اور فخر کا دن ہے۔ ہمارا ملک ۱۴ اگست ۱۹۴۷ء کو آزاد ہوا۔ یہ آزادی ہمیں بے شمار لوگوں کی محنت اور قربانیوں کے نتیجے میں ملی۔ ہم سب کو اپنے ملک سے محبت کرنی چاہیے اور اسے ترقی دینا ہمارا فرض ہے۔ پاکستان زندہ باد!

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ۱۴ آگست ۱۹۴۷ع ۲. ڪيڪ ۳. گَندُ ۴. انتظام ۵. بارن

(ب) سوالات کے جواب:

۱۔ محلے کے بچّے نصیر کے گھر کہانیاں پڑھتے ہیں۔

۲۔ پاکستان کا یومِ آزادی ۱۴ اگست کو منایا جاتا ہے۔

۳۔ پربھات نے صفائی کی، کُوڑا جمع کرنے کے لیے بالٹی رکھی، بچّوں کو کہانیاں سنائیں۔

۴۔ جسے پاکستان سے محبت ہے، وہ کُوڑا اس بالٹی میں ڈالے۔

۵۔ بچّے پربھات کی باتیں غور سے سُن رہے تھے۔

قواعد

(ج) زمانہ حال، ماضی اور مستقبل:

- زمانہ حال: ہم ۱۴ اگست منا رہے ہیں۔ ہم کیک بھی کھا رہے ہیں۔
- زمانہ ماضی: ہم نے یومِ آزادی اپنے محلّے میں منایا تھا۔ وہ دن بہت یادگار تھا۔
- زمانہ مستقبل: ہم اگلے یومِ آزادی پر صفائی کی مہم چلائیں گے۔ ہم سب بچّوں کو جمع کر کے کھیلیں گے۔

(د) مضمون: یومِ آزادی (۱۵ جُملے)

- ہر سال ۱۴ اگست کو ہمارا پیارا ملک پاکستان یومِ آزادی بڑی خوشی سے مناتا ہے۔ یہ دن ہمیں یاد دلاتا ہے کہ پاکستان کتنی جدوجہد اور قربانیوں کے بعد حاصل ہوا۔ اس دن ہر شخص خوشی سے اپنے وطن کو یاد کرتا ہے۔ شہر، گاؤں، اسکول اور گھر سب جھنڈیوں اور رنگوں سے سجے ہوتے ہیں۔ بچّے قومی نغمے گاتے ہیں اور ہاتھوں میں پاکستان کا جھنڈا لے کر خوش ہوتے ہیں۔ اسکولوں میں تقریری مقابلے اور ملی نغمے پیش کیے جاتے ہیں۔ یہ دن خوشی کے ساتھ ساتھ ہمدردی کا پیغام بھی دیتا ہے۔ ہمیں ان لوگوں کو یاد رکھنا چاہیے جنھوں نے ملک کے لیے جان دی۔ اسی وقت ہمیں غریب اور ضرورت مند لوگوں کے ساتھ محبت اور مدد کا سلوک کرنا چاہیے۔ اصل آزادی تب محسوس ہوگی جب سب لوگ خوش اور برابری کے ساتھ زندگی گزاریں گے۔ یومِ آزادی ہمیں اتحاد، محبت اور محنت کا سبق دیتا ہے۔ ہم سب کا فرض ہے کہ اپنے ملک کو صاف، سرسبز اور خوشحال بنائیں۔ پاکستان ہمارا گھر ہے، اور گھر کو سنبھالنا ہم سب کی مشترکہ ذمّے داری ہے۔

سرگرمی:

- صفحہ نمبر ۳۲ پر دی گئی ہدایات کے مطابق ''یومِ آزادی'' پر تقریری سرگرمی کروائی جائے۔

سبق نمبر ۱۱

وطن جي حب

سیکھنے کے مقاصد:

- کلاس میں بولے گئے الفاظ کی معنیٰ اور مفہوم سُن کر سمجھ سکیں اور بیان کرسکیں۔
- نظم کو سُر، لے اور روانی کے ساتھ پڑھ سکیں اور اس کا مرکزی خیال بیان کرسکیں۔
- مرکّب جُملے لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۳۳ تا ۳۴

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو ہدایت دیں کہ وہ صفحہ 33 پر موجود نظم "وطن جي حب" کھولیں۔ (نوٹ: نئے الفاظ کے معنیٰ صفحہ ۱۰۶ پر دیے گئے ہیں۔) وطن سے محبت سے کیا مطلب ہے؟ وطن سے محبت کیوں ضروری ہے؟ یہ سوال طلبہ سے کریں۔
- استاد نظم کو بلند آواز، سُر اور لَے کے ساتھ پڑھیں۔ پھر طلبہ کو بھی سُر اور لَے کے ساتھ پڑھنے کی ہدایت دیں۔
- نظم کے بارے میں بتائیں کہ اس میں شاعر وطن سے محبت کی بات کر رہا ہے، کہ ہمیں اپنے ملک، اس کی زبان، اس کے بچّوں، لوگوں اور تمام اشیاء کا خیال رکھنا چاہیے۔ شاعر کا خیال ہے کہ محنت، علم اور مہارت کے ذریعے ہی قومی عزت بڑھے گی۔ سماجی ذمّے داری قبول کرنا اور مل کر آگے بڑھنا تب ہی ممکن ہے۔
- اس نظم کا مفہوم مختصر لفظوں میں طلبہ سے بیان کروائیں۔
- پھر طلبہ کی ٹولیاں بنائیں، نظم کو سُر اور لَے کے ساتھ پڑھنے کی سرگرمی کروائیں۔

مشق:

(الف) مصرعے مکمل کریں:

۱	وطن جي حب جي دل ۾	نہ ٿي بيروزگاري گهٽ
۲	نہ ٿي تعليم جي ڳڻتي،	تہ ملڪ تي احسان ڪهڙو ٿيو؟
۳	عجب آهي اجا غفلت	نڪري پاڪستان جو نالو
۴	ڪيون اهڙا هُنر جو	جي آهيون ننڊَ ۾ اڃ پيي
۵	ائين جي ڪينَ ڪيوسين	نہ ٿي ايمانُ ڪهڙو ٿيو؟

(ب) سوالات کے جواب:

۱۔ اس نظم میں شاعر نے وطن سے محبت کو نمایاں کیا ہے۔

۲۔ جس کے دل میں وطن کی محبت نہیں، اس کا ایمان کیا ہوا، یہ سوال کیا گیا ہے۔

۳۔ نئی مہارتیں سیکھیں، تعلیم بڑھائیں، غربت ختم کریں، ہم پاکستان کا نام بلند کرسکتے ہیں۔
۴۔ زرعی بہتری کے لیے فصلوں کی پیداوار بڑھائیں، کسانوں کو زمینیں دیں، ان کی مدد کریں۔
۵۔ تعلیم کی ترقی اور بے روزگاری کے خاتمے کے لیے مزید تعلیم حاصل کریں اور نئی مہارتیں سیکھیں۔

(ج) وطن کی محبت کا خلاصہ:

- یہ نظم شاعر نواز علی ''نیاز'' کی حُبُّ الوطن اور اصلاحی فکر کا اظہار ہے۔ شاعر کہتا ہے کہ اگر انسان میں وطن سے محبت نہ ہو تو اس کا ایمان نامکمل رہ جائے گا۔ وہ عملی کام کی اہمیت پر زور دیتا ہے—عمل کے بغیر انسانیت کی بات بے معنی ہے۔ شاعر غریبوں کے ساتھ ہمدردی کی کمی پر افسوس کرتا ہے۔ سماج میں غریبوں کے لیے حقیقی امید اور درد پیدا کرنے کی ضرورت بتائی گئی ہے۔ تعلیم پر توجہ نہ دینے اور بے روزگاری کم نہ ہونے کو ایک بڑا قومی مسئلہ قرار دیا گیا ہے۔ ایسی کمزوریوں کی وجہ سے ترقی کے امکانات کم ہوئے ہیں۔ اگر ہم خود نہیں سدھریں گے تو بہتری کی خواہش صرف لفظ رہ جائے گی۔ شاعر فنی مہارت اور ''مہارتیں'' سیکھنے پر زور دیتا ہے۔ وہ کہتا ہے کہ ایسی مہارتیں پیدا کرو جو پاکستان کا نام روشن کریں۔ اگر ہم قابلیت نہ بڑھائیں گے تو ملک پر کوئی احسان بھی نہیں ہوگا۔ وہ زرعی ترقی کو قوم کی خوشحالی سے جوڑتا ہے۔ وہ زمینی پیداوار بڑھانے کی بات کرتا ہے۔ جدید زرعی اوزاروں اور نئے سامان کی ضرورت پر زور دیتا ہے۔ شاعر کا خیال ہے کہ محنت، علم اور مہارت کے ساتھ ہی قومی وقار بڑھے گا۔ سماجی ذمہ داری قبول کرنے اور مل کر آگے بڑھنے کے بغیر تبدیلی ممکن نہیں ہے۔ نظم کا مرکزی پیغام یہ ہے کہ حُبُّ الوطن، عمل، تعلیم، ہمدردی اور مہارتوں کے ذریعے ہی ملک اور قوم ترقی کرسکتی ہے۔

سرگرمی:

- صفحہ ۳۴ پر دی گئی ہدایات کے مطابق طلبہ کی ٹولیاں بنائیں، اس سبق کا گیت سُر اور لَے کے ساتھ پڑھوائیں۔ چار ٹولیاں بنائیں، ہر ٹولی میں کم از کم چار بچّے ہوں۔

سبق نمبر ۱۲

شیخ ایاز

سیکھنے کے مقاصد:

- کلاس میں روانی سے بولے گئے الفاظ کی معنیٰ اور مفہوم سُن کر سمجھ سکیں اور بیان کرسکیں۔
- جمع کو واحد اور واحد کو جمع میں تبدیل کرسکیں۔
- لائبریری سے اپنی پسند کی کتابیں، اخبارات، رسائل اور تصویری مواد پڑھ سکیں اور سمجھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۳۵ تا ۳۷

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو ہدایت دیں کہ وہ صفحہ ۳۵ پر موجود سبق "**شیخ ایاز**" کھولیں۔ (نئے الفاظ: صفحہ ۱۰۶)
- کیا آپ نے کبھی شیخ ایاز کا نام سنا ہے؟ کوئی شعر پڑھا ہے؟ کلاس میں سنائیں۔
- استاد سبق بلند آواز سے پڑھیں۔ پھر طلبہ سے بھی پڑھوائیں۔
- شیخ مبارک ایاز سندھی ادب کے ممتاز شاعر، ترقی پسند ادیب، وکیل اور دانشور تھے۔ اُنہیں ۲۰ویں صدی کے سندھ کے سب سے بڑے شاعر کے طور پر تسلیم کیا جاتا ہے۔ شیخ ایاز کو سندھ، اس کی ثقافت، زبان اور لوگوں سے گہرا پیار تھا۔ اُن کی شاعری میں محبت، امن، سچّائی اور آزادی کا پیغام ملتا ہے۔ اُن کے اشعار میں سندھ کی ثقافت اور عوامی زندگی کا ذکر پایا جاتا ہے۔ شیخ ایاز کے اشعار سبھی کو حوصلہ اور سچ بولنے کی ترغیب دیتے ہیں۔
- طلبہ کو لائبریری لے جاکر، شیخ ایاز کی کتابیں تلاش کروائیں، انٹرنیٹ پر بھی تلاش کروائیں، شیخ ایاز کے بارے میں معلومات جمع کروایئے۔ پھر ہر طالب علم ایک دوسرے کو اپنی حاصل کردہ معلومات سنائے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۰۱ **غلام حسین** ۰۲ **نیوایرا** ۰۳ ۱۹۴۱ء ۰۴ ۱۹۷۶ء

(ب) سوال و جواب:

۱۔ شیخ ایاز ۲ مارچ ۱۹۲۳ء کو پیدا ہوئے۔

۲۔ شیخ ایاز کا اصل نام مبارک علی شیخ تھا۔

۳۔ شیخ ایاز اسکول کی کتابوں کے علاوہ ادب، سیاست، مذہب، فلسفہ، سائنس، تاریخ وغیرہ کی کتابیں بھی پڑھتے تھے۔

۴۔ شیخ ایاز کا وکالت کے شعبے سے تعلق تھا۔

۵۔ شیخ ایاز ۲۸ دسمبر ۱۹۹۷ء میں انتقال فرماگئے۔ ان کا مزار بھٹ شاہ جھیل کنارے واقع ہے۔

(ج) واحد/جمع تبدیل کریں:

واحد	صدا	داستانُ	رستو	ماروئڙو	ميلو	صنف
جمع	صدائن	داستانن	رستن	ماروئڙن	ميلن	صنفن

(د) شيخ اياز: شيخ اياز سنڌ جو وڏو شاعر هو. هو ٢ مارچ ١٩٢٣ع ۾ شڪارپور ۾ ڄائو. شيخ اياز کي سنڌ، ماڻهن ۽ ڌرتي سان ڏاڍو پيار هو. هن پنهنجي شاعريءَ ۾ محبت، امن، سچائي ۽ آزادي جو پيغام ڏنو. سندس شعرن ۾ سنڌ جي ثقافت، ماڻهن، واهڻ ۽ ماڻهن جو ذڪر هوندو آهي. شيخ اياز جا شعر سيني کي همت ۽ سچ ڳالهائڻ سيکارين ٿا. هو ٢٨ ڊسمبر ١٩٩٧ع ۾ وفات ڪيائين. پر سندس شاعري اڄ به زنده آهي.

سرگرمی:

- صفحہ ۳۷ کی ہدایات کے مطابق طلبہ کی تین ٹولیاں بنائیں، شیخ ایاز کے بارے میں مربوط معلومات طلب کریں، کلاس کے سامنے ۳ منٹ کی گفتگو کروائیں، استاد رہنمائی کریں۔
- بچّوں کو لائبریری لے جا کر شیخ ایاز کی کتاب پڑھوایئے۔ بچّوں سے کہیے کہ شیخ ایاز کے بارے میں انٹرنیٹ سے معلومات اکٹھی کریں۔ مثلاً: شیخ ایاز نے کتنی کتابیں لکھی ہیں؟ کون سی کتابیں نثر کی ہیں اور کون سی شاعری کی؟ بچّوں سے کہیے حاصل کردہ معلومات جماعت میں بتائیں۔ ان کے لکھے گیت جماعت میں گا کر سنائیں۔

سبق نمبر ۱۳

انستيتيوٹ آف سنڌالاجي

سیکھنے کے مقاصد:

- ابلاغی ذرائع (ٹی وی، ریڈیو، اخبار، سوشل میڈیا) سے ملک اور دنیا کی باتیں سُن، تجزیہ کرسکیں۔
- تحریروں کو مصنف کے مقصد کے مطابق پڑھ سکیں اور اس سے نتیجہ نکال سکیں۔
- انفارمیشن ٹیکنالوجی کا استعمال کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۳۸ تا ۴۱

طریقۂ تدریس:

- طلبہ کو صفحہ ۳۸ پر سبق "انستيتيوٹ آف سنڌالاجي" کھولنے کی ہدایت دیں۔ (نئے الفاظ: صفحہ ۱۰۶)
- ادارے کیا ہوتے ہیں؟ اُن کی ضرورت کیوں پڑتی ہے؟ جیسے سنڌالاجي ادارہ زبان و ثقافت پر کام کرتا ہے—وہ ادارہ لوگوں کی زبان، روایات، رسومات اور تہذیب کو محفوظ و زندہ رکھنے کے لیے کام کرتا ہے۔
- استاد سبق بلند آواز سے پڑھیں۔ پھر طلبہ سے بھی پڑھوائیں۔
- اداروں کے بارے میں وضاحت کریں، سوال پوچھیں، جواب لیں۔

مشق:

(الف) درست/غلط کے جوابات:

۱۔ ✓ ۲۔ ✗ ۳۔ ✓ ۴۔ ✗

(ب) سوال و جواب:

۱۔ یہ انسٹیٹیوٹ سندھ یونیورسٹی، جامشورو میں ہے۔

۲۔ ۱۹۶۵ء میں اسے یہ نام دیا گیا۔

۳۔ اس سے پہلے اس کا نام "سندھ اکیڈمی" تھا۔

۴۔ سندھالاجی میں آرٹ گیلری، انتھراپولوجیکل گیلری، آرکیالوجیکل، بینظیر، مشاہیر اور سندھ آرٹ گیلری وغیرہ ہیں۔

(ج) ایک سے بیس تک اعداد کی الفاظ میں مشق:

۱	۲	۳	۴	۵	٦	۷	۸	۹	۱۰
هڪ	ٻہ	ٽي	چار	پنج	ڇھ	ست	اٺ	نو	ڏھ
۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱٦	۱۷	۱۸	۱۹	۲۰
یارنهن	ٻارنهن	تیرنهن	چوڏنهن	پندرنهن	سورنهن	سترنهن	ارڙنهن	اوڻیھ	ویھ

سرگرمی:

- صفحہ ۴۱ کی ہدایات کے مطابق طلبہ کے جوڑے بنائیں، سبق پڑھیں، پھر اس سے ملنے والی معلومات ایک دوسرے کو بیان کریں، استاد رہنمائی کریں۔

سرگرمی ۲:

- طلبہ کو ہدایت دیں کہ انٹرنیٹ استعمال کرتے ہوئے سندھی زبان و ثقافت کے دیگر ادارے تلاش کریں، اپنی کاپی میں لکھیں۔

سبق نمبر ۱۴

سونو کُکڑُ

سیکھنے کے مقاصد:

- کہانی سُن کر اس کے مرکزی خیال کے بارے میں سوالوں کے جواب دے سکیں۔
- کہانی پڑھ کر اس میں دیے گئے تفہیمی سوالوں کے جواب دے سکیں۔
- حرف ندا (خوشی، حیرت، افسوس وغیرہ) کے استعمال کو جملوں میں درست کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۴۲ تا ۴۵

طریقۂ تدریس:

- طلبہ کو صفحہ ۴۲ پر سبق "سونو کُکڑُ" کھولنے کی ہدایت دیں۔ (نئے الفاظ: صفحہ ۱۰۶)
- سبق کو داستان کی مانند بلند آواز سے پڑھائیں؛ پھر طلبہ سے بھی پڑھوائیں۔
- تفہیمی سوال پوچھیں، جواب لیں۔
- بتائیں کہ پرانے زمانے میں جب ٹی وی، ریڈیو نہیں تھیں، لوگ کہانیاں زبانی سناتے تھے — یہ کہانی بھی ایسی ہی۔
- حرف ندا بورڈ پر لکھ کر بچّوں کو سمجھائیں۔
- طلبہ سے کہیں کہ گھر جا کر اپنی دادا، یا امی یا ابو سے کوئی لوک کہانی سُن کر آئیں، اگلی کلاس میں بتائیں۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ڳالھ ۲. ھل! ۳. ٻڪرار ۴. قسمت ۵. واپار

(ب) سوال و جواب:

۱۔ جو بھی ان سنی بات بتائے، اُس کو "سونو کُکڑُ" انعام دیا جائے گا۔
۲۔ چرواہے کے پاس کچھ نہیں تھا، دو وقت کی روٹی کے لیے پریشان تھا۔
۳۔ ایک دن غریب شخص نے سوچا کہ وہ بھی قسمت آزمائے۔
۴۔ بادشاہ نے چرواہے سے کہا کہ یہ بات سننے لائق نہیں ہے۔
۵۔ بادشاہ چرواہے کی چالاکی سے خوش ہوا اور اسے "سونو کُکڑُ" انعام میں دیا۔

قواعد:

حرفِ ندا پڑھوائیں۔

(ج) مثالیں:

ا۔ آہا! یہ بات میری سُنی ہوئی ہے۔

۲۔ افسوس! تھر میں بارش نہ ہوئی۔

۳۔ ارے! یہ بات میری سُنی ہوئی ہے۔

۴۔ صدقے جاؤں! تم پاس ہو گئے۔

۵۔ واہ! اتنا بڑا جہاز۔

(د) کہانی کا خلاصہ:

- ایک بادشاہ نے اعلان کیا کہ جو بھی اسے ایسی بات بتائے گا جو اُس نے پہلے نہ سُنی ہو، اسے "سونو کُکڑُ" انعام دیا جائے گا۔ بادشاہ نے سب کی باتیں سنیں اور کہنے لگے کہ یہ باتیں اُس نے پہلے سُنی تھیں۔ اس ملک میں ایک غریب چرواہا رہتا تھا جو کہ دو پہر کی روٹی کے لیے پریشان تھا۔ اُس نے سوچا کہ کیوں نہ قسمت آزماؤں۔ بادشاہ نے اُس کی بات سُنی اور امتحان کے بعد دیکھ کر خوش ہوا اور انعام دیا۔

سرگرمی:

- طلبہ کو یوٹیوب پر کسی بھی سبق آموز کہانی پر مبنی ڈراما/ویڈیوز دکھایئے۔ ڈراما/ویڈیو کے بارے میں بات چیت کیجیے۔

سرگرمی ۲:

- طلبہ سے کہیں کہ صفحہ ۴۵ کی تصویر میں رنگ بھریں۔ گو کہ یہ آسان کام ہے پھر بھی طلبہ کو اچّھی طرح سمجھانے کے بعد کروایئے۔ اگر ضرورت پڑے تو مدد کیجیے۔

سبق نمبر ۱۵

ڈیئو

سیکھنے کے مقاصد:

- نظم پڑھ کر اس کے بنیادی خیالات اور نتائج حاصل کرسکیں۔
- دی گئی کرداروں اور الفاظ کی مدد سے کہانی لکھ سکیں۔
- نظم میں دیے گئے فطری مناظروں، کیفیتوں اور حالات پر اپنے جذبات اور احساس کا اظہار کرسکیں۔
- کرداروں پر مبنی مختصر کہانی لکھ سکیں۔
- بچّوں کے رسالے اور اخبار پڑھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۴۶ تا ۴۸

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو ہدایت دے کہ وہ صفحہ ۴۶ پر موجود نظم "ڈیئو" کھولیں۔ (نئے الفاظ: صفحہ ۱۰۶)
- نظم کو بلند آواز اور سُر اور لَے کے ساتھ پڑھائیں، پھر طلبہ بھی پڑھیں۔
- تفہیمی سوالات کریں، جواب لیں۔
- بتائیں کہ جب بجلی نہ تھی، تو چراغ یا دیا روشنی کا ذریعہ تھا—امیر وغریب دونوں کو روشنی دیتا تھا۔ شاعر دیئو کی تعریف کرتا ہے کہ تُو غریبوں کا ساتھی ہے، تو مٹی نہیں، روشنی دیتا ہے۔ تیری جلنے سے زندگی کا مقصد ملتا ہے—تُو خود جل کر دوسروں کو روشنی دیتا ہے۔ یعنی دوسروں کے لیے جینا سکھاتا ہے۔
- سوال کریں: اس نظم سے آپ نے کیا سیکھا؟
-

مشق:

(الف) مصرعے مکمل کریں:

کڙمين ۰۲ سينگار ۳. رهنمائي ۰۴ ڏيئا ۰۵ سُهائو ۰۶ لکين

(ب) سوال و جواب:

۱۔ دیا کسانوں کے گھروں میں روشنی کرتا ہے۔

۲۔ فقیر کی مجلس کا سینگار دیا ہے۔

۳۔ اس نظم سے ہمیں سیکھ ملتی ہے کہ دوسروں کے لیے جینا زندگی کا مقصد ہے۔ جیسے دیا خود جل کر دوسروں کو روشنی دیتا ہے۔

قواعد:

(ج) الفاظ، معنیٰ اور جُملوں میں استعمال کریں:

لفظ	معنیٰ	جُملے
عیاں	ظاہر	چراغ یا دیا کی روشنی دور سے عیاں یعنی ظاہر ہوتی ہے۔
جوبن	جوانی	جوانی محنت کرنے کا بہترین وقت ہے۔
سحر	صبح	دیا رات سے صبح تک روشنی دیتا ہے۔

(د) دیے گئے کرداروں اور الفاظ کی مدد سے ایک کہانی لکھیں۔ استاد طلبہ کی رہنمائی کرے، اچھے جُملے بتائے، کردار کو بہتر بنانے میں مشورہ دے۔

(ہ) نظم کا مرکزی خیال:

- اس نظم میں شاعر چراغ یا دیا کی تعریف کرتا ہے کہ وہ غریب، مزدور اور کسانوں کا ساتھی ہے؛ خود جل کر دوسروں کو روشنی دیتا ہے؛ سچّائی ہے، وہ گمراہوں کو راستہ دکھاتا ہے۔ جیسے درخت دوسروں کے لیے میوہ دیتے ہیں اور خود نہیں کھاتے، ویسے ہی چراغ یا دیا خود جل کر دوسروں کو روشنی دیتا ہے۔ زندگی کا مقصد دوسرے کے لیے روشن ہوتا ہے۔

سرگرمی:

- جماعت کو گروہوں میں تقسیم کر کے لائبریری لے کر جایئے۔
- طلبہ کو رسالے اور اخبار پڑھنے کے لیے کہیے۔ جو کچھ طلبہ نے پڑھا ہے وہ جماعت کے سامنے بتائیں۔

سبق نمبر ۱۶

خلق جي خدمت

سیکھنے کے مقاصد:

- غلط اور صحیح تلفظ سُن کر ان میں فرق کر سکے۔
- صحیح تلفظ کی ادائی کر سکے۔
- روزمرّہ کاموں کے متعلق مربوط پیراگراف لکھ سکے۔
- مضمون، خط، کہانی اور پیراگراف لکھتے وقت گرامر کے اصولوں کا خیال رکھ سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۴۹ تا ۵۲

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ سے صفحہ ۴۹ پر دیا گیا سبق 'خلق جي خدمت' کھولنے کی ہدایت کریں اور ابتدائی سوالات پوچھیں۔
- استاد سبق کو بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر وہی سبق بچّوں سے بھی بلند آواز میں پڑھوائیں۔
- تفہیمی سوالات پوچھے جائیں: خدمتِ خلق کیا ہے؟ یہ کیوں ضروری ہے؟ اگر ہم ایک دوسرے کی مدد کریں گے تو کیا ہوگا؟ اگر نہ کریں تو کیا نقصان ہوگا؟ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ کا کون سا عمل بطور مثال دیا گیا ہے؟
- کتاب میں 'پر'، 'اور'، 'کہ' جیسے الفاظ کی مثالیں دی جائیں (صفحہ ۵۱) واحد وجمع کے اسم سمجھائے جائیں۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. بیمار   ۲. مسلمان تي   ۳. خيال   ۴. اسپتال   ۵. حکم

(ب) سوالات کے جوابات:

۱۔ خدمتِ خلق دوسروں کی مدد کرنا اور ان کے دکھ درد میں کام آنا ہے۔
۲۔ زخمیوں کو فوری اسپتال لے جانا چاہیے۔
۳۔ اگر کوئی بیمار یا بوڑھا راستے پر نظر آئے تو اس کی طبیعت دریافت کریں اور سڑک پار کروائیں۔
۴۔ نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلٰى اٰلِهٖ وَاَصْحَابِهٖ وَسَلَّمَ بھوکے کو کھانا کھلاتے تھے۔
۵۔ اچانک حادثے کے بعد کیا کرنا چاہیے، اس پر ٹیبلو پیش کیا گیا۔

(ج) 'پر'، 'اور' 'کہ' کے استعمال کی مشق:

۱۔ کوّا اور مینا درخت پر بیٹھے تھے۔
۲۔ سوموار کو اسکول کھلا تھا پر استاد نہیں آئے۔
۳۔ نِمانی نے امداد سے کہا کہ سبز مرچ لے آؤ۔
۴۔ اسکول اور اسپتال ہر شہر میں ہوتے ہیں۔
۵۔ میں نے کتاب پڑھی پر کچھ سمجھ نہیں آیا۔

(د) واحد وجمع:

واحد	تکلیف	اک	چت	رات	گھوڑي	ناني
جمع	تکليفون	اکيون	چتيون	راتيون	گھوڙيون	نانيون

(ہ) پیراگراف:

میں روزانہ اسکول جاتا ہوں۔ ماں دوپہر کا کھانا دیتی ہیں، جو میں کھاتا ہوں۔ دوپہر میں آرام کرتا ہوں۔ شام کو کھیلنے جاتا ہوں۔ کھیل سے واپس آکر اسکول کا کام کرتا ہوں۔ جو بھی کام اسکول سے ملتا ہے، اسے شام کو مکمل کرتا ہوں۔

(و) صفحہ نمبر ۵۲ پر دیے گئے کام کے لیے شاگردوں کی لغت دیکھنے کے لیے حوصلہ افزائی اور رہنمائی کیجیے۔

سرگرمی:

- طلبہ صفحہ ۵۲ پر دی گئی سرگرمی پڑھیں۔ ایک طالب علم پیراگراف پڑھے اور دوسرے طلبہ اس کے غلط تلفّظ والے الفاظ اپنی کاپی میں نوٹ کریں۔ آخر میں ہاتھ اٹھا کر صحیح تلفّظ بتائیں۔

سبق نمبر ۱۷

ماحول جي گدلاڻ

سیکھنے کے مقاصد:

- عبارت کو خاموشی اور روانی سے پڑھ کر نتیجہ اخذ کر سکے۔
- ۲۱ سے ۴۰ تک گنتی کو الفاظ میں لکھ سکے۔
- پرنٹ اور الیکٹرانک میڈیا سے حاصل معلومات کا تجزیہ کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۵۳ تا ۵۵

طریقۂ تدریس:

- طلبہ کو صفحہ ۵۳ پر دیا گیا سبق '**ماحول جي گدلاڻ**' کھولنے کی ہدایت دیں۔ ابتدائی سوالات کریں۔
- سبق کو بلند آواز سے پڑھ کر سنائیں، اور بچّوں سے بھی اسی انداز میں پڑھوائیں۔
- تفہیمی سوالات: آلودگی کسے کہتے ہیں؟ آلودگی سے کیا نقصانات ہوتے ہیں؟ فضائی آلودگی کی وجوہات کیا ہیں؟ دنیا میں اس کے خلاف کیا اقدامات ہو رہے ہیں؟
- طلبہ کو بتایا جائے کہ: آلودگی سے انسان اور جانور دونوں متاثر ہوتے ہیں۔ بارش کم یا زیادہ ہوسکتی ہے، دریاؤں میں سیلاب آ سکتے ہیں۔
- سمندر بھی متاثر ہوتے ہیں، کئی جاندار مٹنے لگے ہیں۔
- گروپ سرگرمی: طلبہ سے پوچھیں: شور کی آلودگی سے بچنے کے لیے ہمیں کیا کرنا چاہیے؟ ''سادہ'' اور ''مرکب'' جملے سمجھائیں۔
- مثال: سادہ جملہ: میں نے پانی پیا۔ مرکب جملہ: میں نے پانی پیا، پھر ابو کے لیے بازار سے روٹی لایا۔

مشق:

(الف) درست/غلط کے جوابات:

۱۔ ✗ ۲۔ ✓ ۳۔ ✗ ۴۔ ✓

(ب) سوالات کے جوابات:

۱۔ ماحول کی آلودگی انسانی صحت اور فطرت کو نقصان دیتی ہے۔
۲۔ یہ آلودگی صنعتی انقلاب اور دوسری عالمی جنگ کے بعد بڑھی۔
۳۔ اگر اس کا تدارک نہ کیا گیا تو دنیا قابلِ رہائش نہ رہے گی۔
۴۔ گھروں، کارخانوں، گاڑیوں اور ہوائی جہازوں کا دھواں آلودگی پیدا کرتا ہے۔
۵۔ اس سے پھیپھڑوں، سانس، کینسر اور دیگر مہلک بیماریاں جنم لیتی ہیں۔

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ج) جملوں کی مثال:

ا۔ مجھے کل کراچی جانا تھا پر بس کی ٹکٹ نہیں ملی۔

٢۔ سچل سرمست کو ''ہفت زبان شاعر'' کہا جاتا ہے۔

٣۔ حضرت علیؓ کا قول ہے: ''ہمیشہ سچ بولو تاکہ قسم کھانے کی ضرورت نہ پڑے۔''

(د) ٢١ سے ۴٠ تک گنتی الفاظ میں:

٢١	٢٢	٢٣	٢۴	٢۵	٢٦	٢٧	٢٨	٢٩	٣٠
ایکیھ	ٻاویھ	ٽیویھ	چوویھ	پنجویھ	ڇھویھ	ستاویھ	اناویھ	اٺٽیھ	ٽیھ
٣١	٣٢	٣٣	٣۴	٣۵	٣٦	٣٧	٣٨	٣٩	۴٠
ایکٽیھ	ٻٽیھ	ٽیٽیھ	چوٽیھ	پنجٽیھ	ڇھٽیھ	ستٽیھ	اٺٽیھ	اوڻیتالیھ	چالیھ

سرگرمی:

- طلبہ کو صفحہ ۵۵ کی سرگرمی پڑھنے کی ہدایت دیں۔ چار چار بچّوں کی ٹیمیں بنائیں۔ ہر ٹیم انٹرنیٹ، ٹی وی، یوٹیوب یا اخبارات سے معلومات جمع کرے اور بتائے: آلودگی کیا ہے؟ وہ کیسے پیدا ہوتی ہے؟ کن چیزوں سے ہوتی ہے؟ اس کے نقصانات کیا ہیں؟

سبق نمبر ۱۸

منهنجي امڙ

سیکھنے کے مقاصد:

- نثر و نظم کو پڑھ کر اس کے مرکزی خیالات، عناصر اور نتائج اخذ کر سکے۔
- نثر و نظم کو سمجھ کر معلوماتی اور اطلاعی سوالات کے جواب لکھ سکے۔
- ماں، باپ، بھائی، بہن یا دوست کو صحت، تعلیم، سیر و تفریح کے حوالے سے خط لکھ سکے۔
- فاعل اور مفعول کے ساتھ فعل کی گردان کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۵۶ تا ۵۸

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ سے صفحہ ۵۶ پر دیا گیا سبق 'منهنجي امڙ' کھولنے کی ہدایت کریں اور ذہن سازی کے سوالات پوچھیں۔
- استاد سبق کو سریلے انداز میں بلند آواز سے پڑھے گا۔
- سوالات: اس نظم میں کس شخصیت کا ذکر ہے؟ شاعر نے ماں کی کون سی نعمتوں کا ذکر کیا؟
- نظم کو یوٹیوب سے سنا کر بچّوں سے ایک ساتھ مل کر پڑھوایا جائے گا۔ اوقاف کی علامات جیسے "۔"، "،"، "؟" وغیرہ بورڈ پر لکھ کر وضاحت کی جائے گی۔

مشق:

(الف) مصرع مکمل کریں:

۱. صبح سانجهي سارَ لڏائين،
۲. توکئي مون سان آهہِ پلائي،
۳. پنڌ ڪندي جي ڏڪو کاڌم،
۴. مورُ نہ وسري تنهنجي چڱائي.
۵. توتي پنهنجو ساهُ ڇڏيندُس.

(ب) سوالات کے جوابات:

۱۔ نظم "منهنجي امڙ" میں ماں کی شخصیت کا ذکر ہے۔
۲۔ جب میں نے ٹھوکر کھائی تو ماں نے مجھے سینے سے لگایا۔
۳۔ بڑا ہو کر میں اپنی ماں کو خوشیاں دوں گا۔
۴۔ مجھے "صبح سانجهي سارَ لڏائين" والا مصرعہ پسند آیا۔
۵۔ شاعر کہتا ہے کہ ماں نے ہمارے لیے کتنی قربانیاں دی ہیں، وہ عظیم ہستی ہے۔

قواعد:

(ج) فعل کی مشق:

۱ آئون راند کيڏندو آهيان.

۲ هاري ٻني ۾ ٻج ڇٽي ٿو.

۳ ماءُ پنهنجي ٻارن کي سنڀالي ٿي.

۴ استادِ ٻارن کي پڙهائي ٿي.

۵ مالهي وڻ پوکي ٿو.

(د) میری ماں کی تین خوبیاں:

میری ماں کی بہت سی خوبیاں ہیں، ان میں سے تین یہ ہیں:

پہلی: وہ محنتی ہے اور صبح سب سے پہلے اٹھتی ہے۔ دوسری: وہ محبت سے پیش آتی ہے، ناراض بھی ہوجاتی ہے لیکن پیار زیادہ دیتی ہے۔ تیسری: وہ اچھی کہانیاں سناتی ہے، میں اکثر ان سے سوال کرتا ہوں اور وہ مسکرا کر جواب دیتی ہے۔

سرگرمی:

- یوٹیوب سے نظم ''میری ماں'' سنوائی جائے، پھر تمام طلبہ کو ساتھ مل کر نظم بلند آواز سے سنانے کو کہا جائے۔

سبق نمبر ۱۹

وڏي ٻوڏ ۾ متاثرن جي امداد

سیکھنے کے مقاصد:

- نثر و نظم کو پڑھ کر اس کے مرکزی خیالات، عناصر اور نتائج اخذ کر سکے۔
- ۴۱ سے ۶۰ تک گنتی کو الفاظ میں لکھ سکے۔
- مختلف جملوں (سوالی) کو تبدیل کر سکے۔
- پرنٹ اور الیکٹرانک میڈیا سے حاصل معلومات کا تجزیہ کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۵۹ تا ۶۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ ۵۹ پر دیا گیا سبق ''وڏي ٻوڏ ۾ متاثرن جي امداد'' کھولنے کی ہدایت دیں گے۔
- سبق کو بلند آواز میں سنایا جائے گا، پھر بچّوں سے خاموشی سے پڑھوایا جائے گا۔
- تفہیمی سوالات کیے جائیں: سیلاب کیا ہے؟ یہ کیوں آتا ہے؟ ۲۰۱۰ء کا سیلاب کیوں آیا؟ اس کے بعد کیا ہوتا ہے؟ کون مدد کرتا ہے؟
- بچّوں سے کہیں کہ دادی، نانا، والدہ سے پوچھ کر بتائیں کہ ۲۰۱۰ء کے سیلاب میں کیا دیکھا تھا۔ تعجّب اور سوالیہ جملوں کی علامات ''!''، ''؟'' بورڈ پر لکھ کر ان کا استعمال سمجھایا جائے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۱. ٻوڏون ۲. درياءَ ۳. توڙي ۴. پاڻي ۵. تيمون

(ب) سوالات کے جوابات:

۱۔ سندھ میں بڑا سیلاب ۲۰۱۰ء میں آیا۔
۲۔ یہ سیلاب گڈو بیراج کے آگے ایک بند کے ٹوٹنے کی وجہ سے آیا۔
۳۔ عام عوام، حکومت اور نجی اداروں نے متاثرین کو خوراک، رہائش اور پانی سے نکالنے میں مدد کی۔
۴۔ میڈیا نے متاثرہ علاقوں کے بارے میں معلومات دی۔
۵۔ پاک فوج نے بچاؤ اور بحالی میں اہم کردار ادا کیا۔

(ج) سوالیہ جملے:

۱ چا توهان ڪڏهن ڪا ٻوڏ ڏٺي آهي؟

۲ ٻوڏ ڇو ايندي آهي، ان جا ڪهڙا ڪارڻ آهن؟

۳ سرڪار جي اهڙي صورتحال ۾ ڪهڙي ذميواري هوندي آهي؟

۴ اسان کي اهڙي حالتن ۾ ماڻهن جي ڇو مدد ڪرڻ گهرجي؟

۵ توهان ڇا لاءِ پريشان ٿيا آهيو؟

(د) بزرگوں سے سنی گئی باتیں:

میرے والد کہتے ہیں کہ ۲۰۰۰ء میں سیلاب آیا تھا۔ دریا کے بند ٹوٹنے سے پانی بستیوں میں آ گیا۔فصلیں تباہ ہوگئیں، گاؤں ڈوب گئے، لوگ سڑکوں اور محفوظ جگہوں پر چلے گئے۔مویشی ہلاک ہوئے۔ بیماریاں پھیل گئیں۔ کئی مہینے ہم گھر سے باہر رہے۔ جب واپس آئے تو گھر گر چکا تھا۔ بہت نقصان ہوا۔

(ہ) ایک سے ۶۰ تک گنتی الفاظ میں:

۴۱	۴۲	۴۳	۴۴	۴۵	۴۶	۴۷	۴۸	۴۹	۵۰
ايڪيتاليھ	ٻائيتاليھ	ٽيتاليھ	چوئيتاليھ	پنجيتاليھ	ڇائيتاليھ	سَتيتاليھ	اٺيتاليھ	اُڻونجاھ	پَنجاھ
۵۱	۵۲	۵۳	۵۴	۵۵	۵۶	۵۷	۵۸	۵۹	۶۰
ايڪوَنجاھ	ٻاوَنجاھ	ٽيوَنجاھ	چوونجاھ	پَنجوَنجاھ	ڇاوَنجاھ	سَتوَنجاھ	اَٺوَنجاھ	اُوڻهٺ	سَٺ

سرگرمی:

- یوٹیوب سے پاکستان میں آنے والے سیلاب کی ویڈیوز دکھائی جائیں۔مثلاً: ۲۰۱۰ء، ۲۰۲۲ء (سندھ و بلوچستان)، ۲۰۲۵ء (پنجاب) کے سیلاب کا تذکرہ کر کے بچّوں سے بات چیت کی جائے، سوالات پوچھے جائیں اور جوابات دیے جائیں۔

سبق نمبر ۲۰

مختلف ڌنڌا

سیکھنے کے مقاصد:

- ایک منٹ میں کم از کم ۱۰۰ الفاظ درست تلفظ اور ادائیگی کے ساتھ پڑھ سکے۔
- روزمرّہ کے کسی بھی موضوع پر اپنے الفاظ میں ۷ سے ۱۰ سادہ اور مرکب جملوں پر مشتمل پیراگراف لکھ سکے۔
- ظرف اور اس کی اقسام کو سمجھ کر جملوں میں استعمال کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۶۲ تا ۶۵

طریقۂ تدریس:

- استاد بچّوں سے صفحہ ۶۲ پر دیا گیا سبق "مختلف ڌنڌا" کھولنے کی ہدایت دیں اور کتاب میں موجود ذہن سازی کے سوالات پوچھیں۔
- استاد سبق کو بلند آواز میں پڑھیں گا اور ایک بار طلبہ سے بھی پڑھوائیں گے۔
- سوالات کریں: پیشہ کیا ہوتا ہے؟ ہم پیشے کیوں اپناتے ہیں؟ (روزی کمانے کے لیے)
- ڈاکٹر کا کیا کام ہوتا ہے؟ فصل اور سبزیاں کون اگاتا ہے؟ راز ے کیا بناتا ہے؟ کپڑے سینے والے کو کیا کہتے ہیں؟
- بچّوں کو بتایا جائے کہ: پیشہ یا کام وہ عمل ہے جو کوئی شخص اپنی روزی کمانے کے لیے کرتا ہے۔ مثلاً: استاد تعلیم دیتا ہے، ڈاکٹر علاج کرتا ہے، کسان کھیتی کرتا ہے۔ ہر پیشے کا سماج میں ایک اہم کردار ہوتا ہے۔ پیشہ صرف روزگار کا ذریعہ نہیں بلکہ محنت، ذمہ داری اور خدمت کا راستہ بھی ہے۔
- ظرف پڑھائیں: وہ الفاظ جو کسی صفت، فعل یا دوسرے ظرف کے ساتھ آکر وقت، جگہ، انداز، مقدار یا انکار کا مفہوم دیتے ہیں، ظرف کہلاتے ہیں۔ مثال:
  "آہستہ چلو" (آہستہ = انداز) اسکوٹر تیز چلتا ہے (تیز = انداز)
- بچّوں کو کسی مقامی کاریگر یا پیشہ ور کے پاس لے جاکر اس پیشے کی مکمل معلومات دیں اور وہ خود بچّوں کو سارا عمل مرحلہ وار سمجھائے۔

مشق:

(الف) خالی جگہیں پُر کریں:

۰۱ ڊاڪٽر، انجنيئر، استاد ۰۲ ٻاهر ۰۳ واهولو، رَندو، رَنبي ۽ گرمٽ

۰۴ مختلف قسم جون جتيون، ٿيلها ۰۵ رازو

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ روزی کمانے کے لیے کیا جانے والا کام پیشہ یا دھندا کہلاتا ہے۔

۲۔ کمھار مٹی سے برتن بنانے کا کام کرتا ہے۔

۳۔ کسان گندم، چاول، گنا، پیاز، ٹماٹر، بینگن، کدو اور دیگر سبزیاں اگاتا ہے۔

۴۔ چھوٹی بڑی عمارتیں اور جگہیں بنانا معمار کا کام ہے۔
۵۔ کپڑے سینے والے کو درزی کہتے ہیں۔

قواعد:

(ج) ظرف: وہ الفاظ جو وقت، جگہ، انداز، مقدار یا انکار کا مطلب دیں۔مثال: "آہستہ چلو" "کل آؤں گا" "اسکوٹر تیز چلتا ہے" "آج، اوپر، جلدی، کم، شاید" (یہ تمام ظرف کی مثالیں ہیں)

(د) ظرف کی مثالیں: (ا) کل (۲) بھا گا یا نہیں (۳) اوپر (۴) آج

(ہ) کسی ایک پیشے پر پیراگراف:

استاد کا پیشہ: استاد کا پیشہ عزت اور ذمہ داری والا ہوتا ہے۔ چاہے استاد مرد ہو یا عورت، وہ علم کی روشنی سے بچّوں کے ذہنوں کو روشن کرتا ہے۔ استاد نہ صرف کتابیں پڑھاتا ہے بلکہ بچّوں کی اخلاقی تربیت بھی کرتا ہے تاکہ وہ اچھے شہری بنیں۔ استاد سبق تیار کرتا ہے، بچّوں کو سمجھاتا ہے، کام چیک کرتا ہے اور امتحانات بھی لیتا ہے۔ استاد بچّوں کی صلاحیتیں بڑھانے میں مدد دیتا ہے اور انھیں زندگی کے لیے تیار کرتا ہے۔ اس لیے استاد نہ صرف علم دینے والا بلکہ قوم کا رہنما بھی ہوتا ہے۔

(و) میرے پسندیدہ پیشے پر کچھ جملے:

میرا پسندیدہ پیشہ کسان بننا ہے۔ کسان زمین سے جڑا ہوا انسان ہے جو اپنی محنت سے فصلیں، پھل اور سبزیاں اگاتا ہے۔ وہ صبح سویرے کھیتوں میں کام کرتا ہے اور ہمیں خوراک مہیا کرتا ہے۔ کسان کی وجہ سے ملک کی معیشت مضبوط ہوتی ہے۔ اگرچہ کسان کی زندگی مشکل ہوتی ہے، لیکن وہ اپنے کام سے خوش رہتا ہے۔ مجھے کسان بننا پسند ہے کیونکہ میں اپنے ملک کے لیے کچھ پیدا کرنا چاہتا ہوں۔ کھیتی باڑی ایک ایسا پیشہ ہے جو ہمیں محنت، سچائی اور صبر سکھاتا ہے۔

سرگرمی:

- بچّوں کو جوڑوں میں تقسیم کریں۔ ایک بچہ پیراگراف پڑھے اور دوسرا سنے کہ وہ ایک منٹ میں کتنے الفاظ درست ادائیگی اور تلفظ کے ساتھ پڑھتا ہے۔ جن بچّوں سے غلطیاں ہوں، ان کی اصلاح کریں۔

سبق نمبر ۲۱

صوفي شاهہ عنايت

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ بلند آواز میں سنائی/ پڑھائی گئی کہانی یا درجہ وار متن کو سمجھ کر بیان کرسکیں۔
- طلبہ لفظوں کی آغازیں (اڳياڙيون) اور آخریں (پڇاڙيون) سمجھ کر استعمال کرسکیں۔
- طلبہ کہانی، واقعہ یا ڈرامہ پڑھ کر اس کے بنیادی خیالات اور نتائج اخذ کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ٦٦ تا ٦٨

طریقۂ تدریس:

استاد طلبہ کو کتاب کا صفحہ نمبر ٦٦ کھولنے کی ہدایت دیں اور بتائیں کہ آج کا سبق ''**صوفي شاهہ عنايت**'' پڑھا جائے گا۔ استاد سبق کے شروع میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھے۔ (یاد رہے: نئے الفاظ صفحہ نمبر ۱۰۷ پر درج ہیں۔)

استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائے، پھر طلبہ سے بھی ایک بار سبق پڑھوایا جائے۔

تفہیمی سوالات پوچھیں:

۱۔ صوفی شاہ عنایت کون تھے؟ وہ کس بات کی وجہ سے مشہور ہیں؟

۲۔ جھوک میں کیا ہوا تھا؟ ہاری کیوں حکومت کے خلاف لڑے تھے؟ **جو کيري سو کائي** کا کیا مطلب ہے؟

۳۔ طلبہ کو بتائیں کہ صوفی شاہ عنایت ایک صوفی بزرگ تھے۔ ان کے آباء و اجداد بغداد سے ہجرت کرکے سندھ آئے تھے۔ شاہ عنایت بہت سے اللہ والوں کی صحبت میں رہے۔ وہ سندھ میں ہاریوں کے رہنما کے طور پر مشہور ہوئے۔ وہ جھوک نامی گاؤں کے قریب رہتے تھے۔ ان کا نعرہ تھا: ''**جو کيڙي سو کائي**''، یعنی جو محنت کرے اور زمین کاشت کرے، فصل اگائے، زمین اور اس کی پیداوار پر حق بھی اسی کا ہونا چاہیے۔ اُس وقت کے زمینداروں اور طاقتور طبقے نے دیکھا کہ اگر یہ نعرہ مشہور ہوگیا تو ہاری بیدار ہوجائیں گے اور اپنے حقوق مانگیں گے۔ اسی وجہ سے سازش کے ذریعے انھیں شہید کرایا گیا۔ صوفی شاہ عنایت شہید ہوگئے، لیکن ان کا نعرہ آج بھی زندہ ہے۔ صوفی شاہ عنایت سندھ کے عظیم صوفی بزرگوں میں سے تھے۔ انھوں نے انسان سے محبت، برابری، نفرت کے خاتمے اور انسان دوستی کا پیغام دیا، یہی ان کا بنیادی پیغام تھا۔

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۱۔ **اُچ شريف** ۲۔ **مِيران پور** ۳۔ **هلائي** ۴۔ **تمام گهٽي همدردي** ۵۔ **لڙهي ۾ پوئجي وڃن**

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالوں کے جواب:

ا۔ شاہ عنایت کے بزرگ اصل میں بغداد کے تھے۔

۲۔ شاہ عنایت سن ۱۰۶۶ ہجری/۱۶۵۴ عیسوی میں پیدا ہوئے۔

۳۔ صوفی شاہ عنایت نے کامل درویش شاہ شمس سے فیض حاصل کیا۔

۴۔ انسان کی روح کو بیدار کرنا، ان میں سے تعصب اور نفرت کو ختم کرنا صوفی شاہ عنایت کا پیغام تھا۔

۵۔ صوفی شاہ عنایت نے ''جو کیری سو کائی'' کا نعرہ لگایا، اسی وجہ سے زمیندار ان کے دشمن بن گئے۔

قواعد: اڳياڙيون، پڇاڙيون. (سابقے لاحقے)

(ج) لفظوں کی (اڳياڙيون): **بي ايمان – بيدار – بي حد – بي جان**

لفظوں کی (پڇاڙيون): **دڪاندار – ديندار – دلدار – داغدار**

(د) سبق شاہ عنایت شہید کا مرکزی خیال:

شاہ عنایت کا بنیادی پیغام انسان کی روح کو بیدار کرنا، تعصب، فرقہ وارانہ نفرت اور انسان دشمنی کو ختم کرنا تھا۔ وہ سب انسانوں کو برابر سمجھتے تھے اور یہی پیغام دیتے تھے۔ ان کا نعرہ "**جو ڪيڙي سو کائي**" بھی اسی بات کی طرف اشارہ کرتا ہے کہ جو شخص محنت کرے، اُسی کا حق ہے کہ وہ اپنی محنت کا پھل پائے۔

(ہ) جُڑے ہوئے الفاظ (ٻٽ الفظ): **اُٿ ويھ – اچ وڃ – ڏڪا ٿابا – هاري ناري – هلت چلت**

سرگرمی:

- طلبہ کے گروپ بنا کر لائبریری جانے اور سندھ کے صوفیوں کے بارے میں پڑھنے کی ہدایت کریں۔ ان کو ہادیت کریں کہ وہ تلاش کریں کہ سندھ کو صوفیوں کی سرزمین کیوں کہا جاتا ہے اور صوفیوں کا بنیادی پیغام کیا ہے؟ معلومات حاصل کرنے کے بعد طلبہ کے گروپ اپنی معلومات کلاس میں سنائے۔

سبق نمبر ۲۲

هاري

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ زبان میں استعمال ہونے والی تشبیہوں، استعاروں اور کہاوتوں کو سُن کر ان کا مفہوم بیان کرسکیں۔
- طلبہ نظم پڑھ کر اس میں موجود کہانی کو نثر میں بیان کرسکیں۔
- طلبہ بیٹھک کی نشانیوں (فل اسٹاپ، ویر گول، تعجب، کولن) کا درست استعمال کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۶۹ تا ۷۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۶۹ کھولنے کی ہدایت دیں، جہاں نظم ''هاري'' دی گئی ہے، اور سبق کے اوپر دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۷ پر موجود ہیں۔)
- بچّوں سے پوچھیں: آپ کے خیال میں ہاری (کسان) کیا کام کرتا ہے؟ وہ ہمارے لیے کون کون سی چیزیں پیدا کرتا ہے؟
- استاد نظم کو بلند آواز میں سُر اور لے کے ساتھ پڑھیں اور پھر طلبہ کو بھی اسی انداز میں پڑھنے کی ہدایت کریں۔
- نظم کے تفہیمی سوالات زبانی پوچھیں: شاعر ہاری کی تعریف کیسے کرتا ہے؟ شاعر ہاری کو کیا نصیحت دیتا ہے؟ بھوک اور بیماری کیسے ختم ہوگی؟ شاعر اس بارے میں کیا کہتا ہے؟ نظم میں شاعر ہاری کی تعریف کرتا ہے اور اسے خوب نصیحت بھی دیتا ہے۔ شاعر کہتا ہے کہ ہاری ملک کا سہارا ہے، محنت کی بارش برسا کر وہ ہمارے لیے فصل پیدا کرتا ہے۔ ہاری کی محنت دکھ کو سُکھ میں بدل دیتی ہے۔ وہ محنت سے سب کے لیے اناج پیدا کرتا ہے۔
- شاعر کا کہنا ہے کہ ہاری ہی بھوک اور بیماری کو ختم کرسکتا ہے۔ شاعر کہتا ہے کہ ہاری کی عزت اور احسان بہت بڑا ہے، جس کا بدلہ ہم کبھی نہیں چکا سکتے۔

مشق:

(الف) شعر مکمل کریں:

۱۔ هاري پيارا، جوان سگهارا	۲۔ محنت جا ڪي مينهن وسائج
۳۔ سليَ سليَ جي ڪر سنڀارَ	۴۔ بکَ بيماري ڪيُ ڀڄائي
۵۔ تنهنجا ڳُڻَ زمانو ڳائي	

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ شاعر ہاری کی تعریف کرتے ہوئے کہتا ہے کہ ہاری ملک کے لیے اناج پیدا کرتا ہے۔

۲۔ شاعر ہاری نصیحت کرتا ہے کہ محنت کی بارش ہمیشہ برساتا رہے۔

۳۔ ہاری جب محنت سے فصل کی ہر ہر کونپل کی دیکھ بھال کرے گا تو ملک سے بھوک اور بیماری ختم ہو جائے گی۔

۴۔ جب ہاری فصل کی باریکیاں (سلی سلی) کا خیال رکھے گا تو فصل بہتر پیدا ہوگی (**ڪٽي منجهان خرار ٿيندا**)
۵۔ ہاری کی محنت سے ملک میں بھوک اور بیماری ختم ہوجاتی ہے۔

قواعد: رموز او قاف

(ج) رموز او قاف کی مثالیں:

۱	**هاري محنت ڪري اسان لاءِ فصل اپائي ٿو.**	**(فل اسٽاپ)**
۲	**هاري ٻني، ڏاند، ٻج ۽ پنهنجي محنت سان فصل اپائي ٿو.**	**(ڪاما)**
۳	**هارين جي مدد ڪرڻ گهرجي: ڇاڪاڻ ته هو سڄي ملڪ لاءِ ڪاڌو تيار ڪن ٿا.**	**(ڪولن)**
۴	**ٻني ٻاري تي ڪم ڪندڙ صحت مند هوندا آهن؛ هو سدائين پيا محنت ڪندا آهن.**	**(سيمي ڪولن)**
۵	**ڇا هاري ڪانسواءِ اسان کي خوراڪ ملي سگهي ٿي؟**	**(جي نشان)**
۶	**هل! هاري ڪيتري نه محنت ڪري ٿو.**	**(عجب جي نشاني!)**
۷	**سارنگ جو چوڻ هو ته "هارين جي مدد ٻج ۽ ياڻ سستا ڪري سگهجي ٿي".**	**(واڪ جي نشاني)**
۸	**مرزا قليچ بيگ کي شمس العلما (عالمن جو سج) چيو ويندو آهي.**	**(ڏنگيون)**

(د) نظم کی تشریح:

اس نظم میں شاعر ہاری کی تعریف کرتے ہوئے کہتا ہے کہ ہاری ملک کے لیے اناج پیدا کرتا ہے۔ وہ صبح سے شام تک محنت کی بارش برسا کر ہماری خوراک تیار کرتا ہے۔ شاعر بتاتا ہے کہ ہاری کی محنت سے ملک میں بھوک اور بیماری ختم ہوجاتی ہے۔ اگر ہاری فصل کی پوری دل سے دیکھ بھال کرے گا تو ملک خوشحال ہوگا۔

(ہ) ۶۱ سے ۸۰ تک گنتی الفاظ میں:

۶۱	۶۲	۶۳	۶۴	۶۵	۶۶	۶۷	۶۸	۶۹	۷۰
اِيڪيهٺ	**ٻاهٺ**	**ٽيهٺ**	**چوهٺ**	**پنجهٺ**	**ڇاهٺ**	**ستهٺ**	**اٺهٺ**	**اڻهتر**	**ستر**
۷۱	۷۲	۷۳	۷۴	۷۵	۷۶	۷۷	۷۸	۷۹	۸۰
ايڪهتر	**ٻاهتر**	**ٽيهتر**	**چوهتر**	**پنجهتر**	**ڇاهتر**	**ستهتر**	**اٺهتر**	**اوڻاسين**	**اسي**

سرگرمی:

- کلاس کے پانچ گروپ بنائیں اور ان کے سامنے بے ترتیب جملے رکھیں۔ مقابلہ کروائیں کہ کون سا گروپ جلدی جملوں کو صحیح ترتیب سے لکھتا ہے۔ جو گروپ سب سے پہلے درست ترتیب بتائے، استاد ان کی حوصلہ افزائی کرے۔

صحیح جملے: **هوا تيز هئي پر آسمان صاف هو. هن محنت ڪئي، تنهنڪري امتحان ۾ ڪامياب ٿيو. مان گهر ويس ۽ ڪتاب پڙهڻ شروع ڪيو. استاد سبق پڙهايو ۽ پوءِ سوال پڇيا. جيڪڏهن مينهن وسيو ته اسان گهر ۾ رهنداسين.**

سبق نمبر ۲۳

کارونجھر جبل

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ متن میں موجود مذکر اور مؤنث الفاظ کی نشاندہی کرسکیں۔
- طلبہ اپنے اردگرد کے ماحول کا مشاہدہ کر کے مختصر عبارت لکھ سکیں۔
- کسی مقام یا سفر کا احوال پڑھ کر بیان کرسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۷۲ تا ۷۵

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۷۲ پر دیا گیا سبق ''**کارونجھر جبل**'' کھولنے کی ہدایت دیں اور ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔
- (یاد رہے: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۷ پر موجود ہیں۔)
- استاد سبق کو بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے بھی ایک بار پڑھوائے۔
- تفہیمی سوالات زبانی پوچھے جائیں: کارونجھر جبل کیوں اہم ہے؟ وہاں کون کون سے مقامات ہیں؟ کارونجھر جبل میں کون کون سے پودے اور گھاس پائے جاتے ہیں؟ وہاں کن مذاہب کے مندر اور مقدس مقامات موجود ہیں؟ کارونجھر جبل کو ہم کس طرح محفوظ رکھ سکتے ہیں؟
- اگر کسی طالب علم نے کارونجھر جبل دیکھا ہو تو اپنا مشاہدہ بیان کرے، ورنہ استاد اس بارے میں مزید معلومات فراہم کریں۔
- استاد بتائیں کہ یہ سبق سندھ کے مشہور کارونجھر پہاڑی سلسلے کے بارے میں ہے۔ یہ تاریخی اور قدرتی حسن سے مالا مال علاقہ ہے، جہاں خوبصورت مناظر، مذہبی مقامات اور قیمتی جڑی بوٹیاں ملتی ہیں۔
- دوہرے (ٻٽا) لفظوں کی وضاحت کریں: دو لفظوں کے ملنے سے نیا مفہوم بنتا ہے۔ مثال: **چڱو ڀلو، هلت چلت، اوڙو پاڙو، آمهون سامهون**

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۱۔ **ٿَلهو** ۲۔ **ڪارونجهر جبل ۾ ان جي ٽڪرين تي** ۳۔ **ماٽريون** ۴۔ **هي مندر** ۵۔ **ماحول**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ کارونجھر جبل سندھ کے ضلع تھرپارکر میں واقع ہے۔

۲۔ کارونجھر پہاڑی سلسلہ تقریباً ۱۹ کلومیٹر تک پھیلا ہوا ہے۔

۳۔ کارونجھر جبل سمندر کی سطح سے تقریباً ایک ہزار میٹر بلندی پر ہے۔

۴۔ اس پہاڑ پر ہندو دھرم کے **ساڙو ڌرو، گئو مکي، آنچليسر، ڀيم ڪن، جهرڻو ۽ چندن گڊ** جیسے مشہور مقامات موجود ہیں۔

۵۔ کارونجھر میں قیمتی جڑی بوٹیاں، معدنیات اور دوسری اہم چیزیں پائی جاتی ہیں۔

قواعد:

(ج) حرفِ جملہ:

١ ڪراچي وچ يا حيدرآباد رهي پئو.

٢ نم ۽ ٻڙ جا وڻ پلا آهن.

٣ مان اچان ها پر مينهن وسي پيو.

۴ تون اچين ها ته به مان نه هلي سگهان ها.

۵ سنڌو درياءَ ڄامشوري ۽ حيدرآباد جي وچ مان وهي ٿو.

(د) ٻٽا لفظ : اچ وڃ، ڏي وٺ، مٽ مائٽ، پاڃي پٽي، خرچ پاڻي

(ہ) مذکر اور مونث:

مذڪر	هرڻُ، گاهُ، مورُ،
مؤنث	ٽڪري، چوٽي، ٽڪرِي، نِمُ، ڪنڊِي.

(و) کارونجھر جبل کی خوبصورتی:

کارونجھر جبل سندھ کے تاریخی اور قدرتی حسن کا ایک شاندار نشان ہے۔ یہ پہاڑ تھر پارکر کے شہروں مٺي اور ننگر پارکر کے قریب واقع ہے۔ اس کے پتھروں کا رنگ سرخی مائل کالا ہوتا ہے، جو دیکھنے والوں کو فوراً اپنی طرف متوجہ کرتا ہے۔ چوٹی سے دکھائی دینے والا وسیع ریگستان کا منظر نہایت دلکش ہوتا ہے۔ پہاڑ پر چلنے والی ٹھنڈی ہوا دل کو سکون بخشتی ہے۔ موسم بدلنے کے ساتھ ساتھ پہاڑ کا رنگ بھی بدلتا محسوس ہوتا ہے، جو اس کی خوبصورتی میں اضافہ کرتا ہے۔ یہاں ہندو، بدھ اور دیگر مذاہب کے تاریخی مندر موجود ہیں۔ کارونجھر قدرتی وسائل اور معدنیات سے مالا مال ہے۔ یہ علاقہ ماحول اور موسم پر بھی بڑا اثر رکھتا ہے۔ بارشوں کا جو پانی اس پہاڑ سے بہہ کر آتا ہے، وہ تھر کے کئی تلاب بھر دیتا ہے اور مقامی لوگوں کے لیے بڑی نعمت ثابت ہوتا ہے۔ کارونجھر سیاحوں کا اہم مرکز بھی ہے، جہاں تاریخی مقامات، مندر اور قدیم کنویں ملتے ہیں۔ یہ پہاڑ نہ صرف تھر بلکہ پورے سندھ کی ثقافت، تاریخ اور شناخت کا اہم سرمایہ ہے۔

سر گرمی:

- طلبہ انٹرنیٹ، رسائل یا لائبریری سے کارونجھر جبل کے بارے میں معلومات تلاش کریں۔ اُس معلومات کی مدد سے کارونجھر کے متعلق اہم سوالات کے جواب لکھیں اور کلاس کے سامنے پیش کریں۔ طلبہ جوڑوں میں مل کر سرگرمی انجام دیں۔ استاد انٹرنیٹ یا مواد تک رسائی میں مدد کریں۔

سبق نمبر ۲۴

جوپيٽر يا مشتري گرھ

سیکھنے کے مقاصد:

- طلبہ سنے گئے جملوں کے تسلسل اور بے ترتیبی کو سمجھ سکیں۔
- طلبہ جملوں کی ترتیب کو سمجھ کر بیان کر سکیں۔
- طلبہ تصویری مواد کی مدد سے نئے الفاظ کا مفہوم بتا سکیں۔
- طلبہ تصویری خاکے کی مدد سے استاد کی رہنمائی میں پیراگراف لکھ سکیں۔
- بے ترتیب جملوں کو صحیح ترتیب میں لا سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۷۶ تا ۷۸

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۷۶ پر دیا گیا سبق ''**جوپيٽر يا مشتري گرھ**'' کھولنے کی ہدایت دیں اور ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (نئے الفاظ صفحہ ۱۰۷ پر موجود ہیں۔)
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائے اور طلبہ سے بھی پڑھوائیں۔
- تفہیمی سوالات زبانی پوچھے جائیں: شمسی نظام میں کون کون سے سیارے ہیں؟ جوپیٹر زمین سے کتنا بڑا ہے؟ یہ کس کے گرد گھومتا ہے؟ سائنس دانوں نے جوپیٹر کے لیے کون کون سے مشن بھیجے ہیں؟ (کچھ طلبہ سے تفصیلی جواب لیں۔)
- جوپیٹر کی سطح کا رنگ کیسا ہے؟ اس کا دن کتنی دیر کا ہوتا ہے؟
- استاد بتائیں کہ یہ سبق شمسی نظام کے ایک بہت بڑے سیارے — جوپیٹر — کے بارے میں ہے۔ اس کا زیادہ حصّہ ہائیڈروجن گیس پر مشتمل ہے۔ اس پر تھوڑی مقدار میں پانی موجود ہے مگر زندگی کے کوئی آثار نہیں ملے۔ اس پر ایک بہت بڑا سرخ طوفان چلتا ہے جو زمین کے برابر ہے۔ یہ سیارہ زمین سے گیارہ گنا بڑا ہے۔ طلبہ کو دیگر سیاروں، مثلاً مریخ وغیرہ کے بارے میں بھی بنیادی معلومات دیں۔

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۰۱ **۴۳ هزار** ۰۲ **۱۱ پيرا وڊيڪ ويڪرو** ۰۳ **۱۲ سالن** ۰۴ **يوروپا** ۰۵ **مرڪز**

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ یہ ساڑھے چار ارب سال پہلے گیسوں سے بنا تھا۔

۲۔ جوپیٹر کا زیادہ حصّہ ہائیڈروجن گیس پر مشتمل ہے۔

۳۔ یہ زمین سے تقریباً ۵۸ کروڑ ۸۰ لاکھ کلومیٹر دور ہے۔

۴۔ جوپیٹر کے اب تک ۹۵ چاند دریافت ہو چکے ہیں۔

(ج) لفظوں کے ضد

لفظ	قديم	زمين	اندروني	چمڪندڙ	تِکو
ضد	جديد	آسمان	بيروني	اونداھہ يا وسامندڙ	آهستي

(د) بے ترتیب جملے درست ترتیب میں:

١ جوپيٽر، جنهن کي مشتري گرهہ بہ چيو وڃي ٿو.

٢ هي گرهہ پنهنجي محور جي چوڌاري لاٽونءَ وانگي گول ڦري ٿو.

٣ اسانجي سج منڊل ۾ هي گرهہ تمام تکو ڦري ٿو.

(ہ) آکاش منڈل یا شمسی نظام:

شمسی نظام میں کئی سیارے شامل ہیں۔ یہ سب سورج کے گرد گھومتے ہیں۔ مشتری ان تمام سیاروں میں سب سے بڑا ہے۔ زمین بھی اسی نظام کا حصّہ ہے۔ اب تک صرف زمین پر زندگی پائی گئی ہے۔ باقی کسی سیارے پر زندگی کے آثار نہیں ملے۔

سرگرمی:

- طلبہ لائبریری سے کہاوتوں کی کتابیں لائیں، کچھ کہاوتیں یاد کریں، کاپی میں لکھیں اور کلاس کے سامنے ان کا مفہوم بیان کریں۔

سبق نمبر ۲۵

سبق آموزُ واقعو

سیکھنے کے مقاصد:

- کلاس میں روانی سے بولے گئے الفاظ اور جملوں کا مفہوم سمجھ سکیں۔
- گفتگو میں استعمال ہونے والے الفاظ کا مطلب بیان کر سکیں۔
- کہانی پڑھ کر اس کے کرداروں اور مرکزی خیال پر تبصرہ کر سکیں۔
- اسکول کے استاد یا ہیڈ ماسٹر کو درخواست لکھ سکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۷۹ تا ۸۱

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۷۹ پر دیا گیا سبق ''سبق آموزُ واقعو'' کھولنے کی ہدایت دیں اور ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (نئے الفاظ صفحہ ۱۰۷–۱۰۸ پر موجود ہیں۔)
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے بھی پڑھوائیں۔
- سوالات: اس کہانی میں کون کون سے کردار ہیں؟ نوکر کے چھٹی کرنے پر مالک نے کیا سوچا؟ نوکر نے مالک کو کیا جواب دیا؟ آپ کو اس کہانی سے کیا سبق ملا؟
- کہانی بتاتی ہے کہ کچھ باتیں ہمیں فوراً سمجھ نہیں آتیں، اس لیے پوچھ لینا چاہیے۔ اور ہر کام کے پیچھے کوئی وجہ ہوتی ہے، جس پر سوچنا ضروری ہے۔

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۰۱ مالک ۰۲ موکل ۰۳ نوٹ ۰۴ پئسا ۰۵ خاموشيءَ

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ مالک نے سوچا کہ شاید نوکر تنخواہ کم ہونے کی وجہ سے نہیں آیا۔

۲۔ تنخواہ بڑھانے کے بعد نوکر خاموشی سے چلا گیا اور اگلی بار پھر چھٹی کر لی۔

۳۔ نوکر کی دوبارہ غیر حاضری پر مالک ناراض ہوا۔

۴۔ نوکر نے بتایا کہ پہلی چھٹی اس لیے کی کہ بیٹا پیدا ہوا تھا، دوسری اس لیے کہ ماں کا انتقال ہوگیا تھا۔

۵۔ نوکر کی بات سُن کر مالک خاموش ہوگیا اور اس کے صبر پر حیران رہ گیا۔

(ج) ہیڈ ماسٹر کے نام درخواست ؛

بخدمت جناب پرنسپل صاحب

اوکسفرڈ پرائمری اسکول، حیدرآباد

محترم جناب!

عرض ہے کہ میری طبیعت ٹھیک نہیں ہے۔ ڈاکٹر بابا اور اماں نے مجھے تین دن آرام کا مشورہ دیا ہے۔ اس لیے آپ سے درخواست ہے کہ ۱۵ فروری ۲۰۲۶ سے ۱۷ فروری ۲۰۲۶ تک کی چھٹی عطا کی جائے۔ یہ آپ کا احسان ہمیشہ یاد رہے گا۔

تاریخ:

۱۵-۰۲-۲۰۲۶

فقط آپ کا فرمانبردار شاگرد

ابراہیم – کلاس پنجم

سرگرمی:

- طلبہ کو انٹرنیٹ یا کہانیوں کی کتابوں سے ایک کہانی پڑھنے کو کہیں، اس کے کرداروں کے مثبت اور منفی پہلو تلاش کریں اور کلاس کے سامنے بیان کریں۔

سرگرمی ۲:

- پہیلیوں کے جواب لکھیں: مثال: پین, مسجد, کوہ وغیرہ

سبق نمبر ۲۶

موتِي ۽ نوريئڙو (تصوير ڪهاڻي)

سیکھنے کے مقاصد:

- کلاس میں بولے گئے الفاظ کا مفہوم سمجھ کر بیان کرسکیں۔
- تصویری کہانی کو ربط اور تسلسل کے ساتھ لکھ سکیں۔
- پسندیدہ تصویریں یا خاکے بنا کر لطف اندوز ہوسکیں۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۸۲ تا ۸۳

طریقۂ تدریس:

- استاد صفحہ نمبر ۸۲ پر موجود ''موتِي ۽ نوريئڙو'' تصویری کہانی دکھائیں اور ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔
- استاد تصویری کہانی دکھا کر پوچھیں کہ اس میں کیا ہو رہا ہے؟ کون کون سے کردار ہیں؟
- طلبہ بتائیں کہ ایک بلّی (موتی) اور ایک گلہری یا نوريئڙو نظر آرہے ہیں۔
- استاد طلبہ سے کہانی اپنے لفظوں میں بیان کرنے کی کوشش کروائے۔

مشق:

(الف) سوالوں کے جواب:

۱۔ تصویروں میں موتی (بلّی) اور گلہری نظر آتے ہیں۔

۲۔ جانوروں کے علاوہ ایک بچی کتاب پڑھ رہی ہے۔

۳۔ گلہری بلّی کی گیند لے کر درخت پر چڑھ جاتی ہے۔

۴۔ موتی بلّی کا کردار ہے۔

۵۔ کہانی میں بلّی گیند سے کھیل رہی ہوتی ہے۔ گیند گلہری تک پہنچتی ہے، وہ درخت پر چڑھ کر گیند واپس بلّی پر پھینک دیتی ہے۔

(ب) تصویری کہانی کے مطابق نئی کہانی لکھوائیں۔

(ج) گلہری کا مختصر تعارف: میں نے گلہری دیکھی ہے۔ وہ کوّے سے بڑی ہوتی ہے۔ اس کی دم پر بال ہوتے ہیں۔ وہ درختوں پر رہتی ہے، جبکہ چوہا سوراخوں میں بسیرا کرتا ہے۔

سرگرمی:

- طلبہ کو لائبریری سے کہاوتوں کی کتابیں لانے کو کہیں، چند کہاوتیں یاد کریں، کاپی میں لکھیں اور کلاس میں ان کا مفہوم بیان کریں۔

سبق نمبر ۲۷

مزاحیا

سیکھنے کے مقاصد:

- لطیفے اور پہیلیاں پڑھ کر ان میں چھپی ہوئی دانائی کو سمجھ سکے۔
- اعراب (زیر، زبر، پیش) لگا کر معنی میں آنے والی تبدیلیوں کو سمجھ سکے۔
- نظم اور شعر یاد کر کے، انفرادی اور اجتماعی طور پر سُر کے ساتھ پڑھ سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۸۴ تا ۸۶

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۸۴ پر دیا گیا سبق "**مزاحیا**" کھولنے کی ہدایت دے اور کتاب کے اوپر والے حصّے میں دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھے۔
  (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۸ پر دیے گئے ہیں۔)
- استاد نظم کو مزاحیہ انداز اور سُر کے ساتھ بلند آواز میں پڑھ کر سنائے، پھر طلبہ سے بھی ایک بار پڑھوائے۔
- سبق کے تفہیمی سوال زبانی طور پر پوچھے جائیں: اس نظم میں کون کون سے کردار ہیں؟
- چیونٹی نے کان کیوں چھدائے ہیں؟ طوطے نے بم کہاں پھینکے ہیں؟ کون کس سے عید ملا ہے؟
- الّو نے کس کے انڈے چرائے ہیں؟ بکری کا بچہ کس کا خالہ زاد ہے؟
- اس مزاحیہ نظم میں آپ کو کون سی سطر زیادہ پسند آئی؟ وہ سنا کر سنائیں۔
- استاد طلبہ کو مزاحیہ نظم کے بارے میں وضاحت دے اور ہر سطر کو مزاحیہ انداز میں پڑھتے اور پڑھواتے ہوئے سمجھائے۔ طلبہ کو بتایا جائے کہ زیر، زبر اور پیش لگانے سے لفظوں کے معنی بدل جاتے ہیں۔ اعراب عربی زبان کا لفظ ہے جس کے معنی ہیں نشانی یا علامت۔ ہر لفظ کو صحیح طور پر بولنے کے لیے زیر، زبر، پیش وغیرہ دیے جاتے ہیں۔

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۰۱ **مور** ۰۲ **ڳنڊيريون** ۰۳ **باندر** ۰۴ **بَمَ** ۰۵ **آنا**

(ب) سوالوں کے جواب:

۱ **شاعر چئي ٿو تہ ڪِرڙي ڳَنَ سبايا آهن ۽ والا بہ گهرايا اٿائين.**

۲ **مور طرفان ڪانگ جي دعوت ۾ ڊيل ڊوڙا پچايا آهن.**

۳ **ٻليءَ ڪي رانيوٽن جا گر سندس ياٽج سيڪاريا آهن.**

۴ ٻڪوٺ ۾ لڳل ميلي مان ٻاندر نوٽ ڪمايا آهن.

۵ رشتي ۾ ڇيلي هرڻ جي ماسات آهي.

قواعد:

طلبہ کو اعراب پڑھائیں۔

(ج) اعراب لگا کر نئے لفظ اور جملے بنائیں:

گهرُ	منهنجو گهرُ باغ جي ڀرسان آهي
گهُرَ	استاد ٻارن کان سنڌي بهتر ڪرڻ جي گهُرَ ڪئي آهي.

مينهُن	سانوڻ جو مينهُن وسي پيو.
مينهِن	اسان جي مينهن ڀلو کير ڏيندي آهي.

ڪَٽَ	ڪَٽَ تي ويھ.
ڪَٽُ	راند ڪَٽُ پوءِ گهرِ هَلُ.

(د) پسندیدہ شاعر: میرے پسندیدہ شاعر شاہ عبد اللطیف بھٹائی ہیں۔ شاہ لطیف سندھ کے بڑے شاعر اور صوفی بزرگ تھے۔ انھوں نے بھٹ شاہ کو آباد کیا اور وہیں آخری وقت تک رہے، جہاں ان کا مزار بھی موجود ہے۔ شاہ لطیف نے اپنی شاعری میں محبت، امن اور انسانیت کا پیغام دیا۔ ان کے بیت اور وائیاں بہت مشہور ہیں۔ ان کی کتاب ''شاہ جو رسالو'' ساری دنیا میں مشہور ہے۔ شاہ لطیف نے قدرت، دریاؤں، پہاڑوں اور انسانوں کی زندگی کے بارے میں نہایت خوبصورت الفاظ میں لکھا۔ وہ مظلوم لوگوں کا ساتھ دیتے تھے۔ ان کی بیتوں میں سندھ کی ثقافت اور تاریخ جھلکتی ہے۔ وہ ہمیشہ سچ اور نیکی کی بات کرتے تھے۔ مجھے ان کی شاعری اس لیے پسند ہے کہ یہ دل کو لگتی ہے۔ شاہ لطیف نے سندھی زبان میں نئی جان ڈال دی۔ ان کی شاعری اتنی خوبصورت اور بھرپور ہے کہ شاہ لطیف ہمیشہ کے لیے سندھ کا روشن ستارہ رہیں گے۔

سرگرمی:

- چار چار طلبہ پر مشتمل گروپ بنائیں۔ طلبہ گروپوں کی صورت میں لائبریری جائیں اور وہاں سے مزاحیہ شاعری، لطیفوں اور پہیلیوں کی کتابیں تلاش کریں، انھیں یاد کریں اور کلاس کے سامنے سنا کر سنائیں۔ جو گروپ بہتر انداز میں سنائے، استاد ان کی تعریف کرے۔

سبق نمبر ۲۸

عَبدالستار اِيڌِي

سیکھنے کے مقاصد:

- مرکب جملے گفتگو میں سُن کر سمجھ سکے۔
- روانی سے پڑھتے وقت وقفوں (بیہک کی نشانیوں) کا خیال رکھ سکے۔
- بے ترتیب جملوں کو ترتیب دے سکے، دوسروں کی مدد کر سکے اور خود اعتمادی کا مظاہرہ کر سکے۔
- قواعد اور ضابطوں کی پابندی کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۸۷ تا ۹۰

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۸۷ پر دیا گیا سبق ''عَبدالستار اِيڌِي'' کھولنے کی ہدایت دیں اور کتاب کے اوپر والے حصّے میں موجود ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۸ پر موجود ہیں۔)
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں اور پھر طلبہ سے بھی ایک بار خاموشی سے انفرادی طور پر پڑھوائے۔
- پوچھیں: عبد الستار ایدھی کو بچپن میں ان کی والدہ خرچی دے کر کیا کہتی تھیں؟
- ایدھی صاحب نے پہلی بار ایمبولینس کیسے کھولی؟ وہ کن لوگوں کی مدد کرتے تھے؟
- ایدھی صاحب کو انسانیت کی خدمت کے عوض کون سے ایوارڈ دیے گئے؟
- استاد طلبہ کو بتائیں کہ عبد الستار ایدھی ایک عظیم انسان تھے۔ انھوں نے ساری عمر محنت کش، غریب اور بے گھر لوگوں کی مدد کی۔ زخمیوں کو اسپتال پہنچایا، یتیم بچّوں کو اپنے گھر میں پناہ دی۔ کہتے ہیں کہ ایک بار وہ سندھ کے ضلع دادو سے گزر رہے تھے کہ ڈاکوؤں نے ان کی گاڑی روک لی۔ جب ڈاکوؤں نے دیکھا کہ گاڑی میں عبد الستار ایدھی بیٹھے ہیں تو انھوں نے معافی مانگی، سارے پیسے واپس کیے اور اپنے پیسے بھی ایدھی کو دے دیے۔ اس سے معلوم ہوتا ہے کہ ان کے کام کی عزت ہر جگہ کی جاتی تھی۔
- طلبہ کو بتایا جائے کہ وقفوں (رموز او قاف) کی اہمیت لکھنے اور پڑھنے دونوں میں بہت ضروری ہے۔ یہ نشانیاں سانس لینے یا ٹھہرنے کی علامت ہوتی ہیں۔

مشق:

(الف) صحیح / غلط کے جوابات:

۱۔ ✓ ۲۔ ✗ ۳۔ ✓ ۴۔ ✓ ۵۔ ✗

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ عبد الستار ایدھی بھارتی صوبے گجرات کے کاٹھیاواڑ علاقے میں ۲۸ فروری ۱۹۲۸ء کو پیدا ہوئے۔

۲۔ ایدھی صاحب کو دو روپے خرچی ملتی تھی۔ ایک روپیہ وہ غریبوں کو دے دیتے تھے اور ایک خود خرچ کرتے تھے۔

۳۔ ۱۹۵۷ء میں کراچی میں فلو کی وبا پھیلی تو ایدھی صاحب نے شہر سے باہر خیمہ لگا کر لوگوں کی خدمت کی۔
۴۔ انھوں نے ایک پرانی ویگن خریدی، جس سے ایمبولینس سروس کی بنیاد رکھی۔
۵۔ ایدھی صاحب کی خدمات کے عوض روس کا ''لینن امن ایوارڈ'' اور پاکستان کا سب سے بڑا شہری اعزاز ''نشانِ امتیاز'' دیا گیا۔

قواعد:

(ج) طلبہ کو ہدایت دیں کہ وہ نیچے دی گئی عبارت میں وقفوں (رموز اوقاف) کو پنسل یا رنگ سے نشان لگائیں:

عبدالستار ایدھی ایک ایسا نام ہے، جو انسانیت کی خدمت کے ساتھ ہمیشہ یاد رکھا جائے گا۔ انھوں نے اپنی پوری زندگی غریبوں، بے گھر اور ضرورت مند لوگوں کی خدمت میں وقف کر دی۔ ان کی زندگی ہم سب کے لیے ایک سبق ہے کہ سادگی، عاجزی اور انسانیت کی خدمت ہی اصل کامیابی ہے۔

(د) عبدالستار ایدھی: عبدالستار ایدھی پاکستان کے مشہور سماجی خادم تھے۔ انھوں نے اپنی پوری زندگی غریبوں، بیماروں اور لاوارث لوگوں کی خدمت میں گزاری۔ ایدھی فاؤنڈیشن کے ذریعے انھوں نے ایمبولینس اور یتیم خانے قائم کیے۔ وہ دن رات لوگوں کی مدد کے لیے تیار رہتے تھے۔ ایدھی صاحب ہمیشہ سادہ لباس پہنتے اور دوسروں کے لیے اپنا وقت اور پیسہ قربان کرتے تھے۔ ان کا مقصد صرف انسانیت کی خدمت کرنا تھا۔ پاکستان میں سب سے بڑی ایمبولینس سروس ایدھی فاؤنڈیشن نے قائم کی۔ ایدھی صاحب نے ہزاروں لوگوں کی جانیں بچانے میں مدد کی۔ وہ سب کے ساتھ محبت اور برابری کا سلوک کرتے تھے۔ عبدالستار ایدھی کی خدمات نہ صرف پاکستان بلکہ پوری دنیا میں سراہی جاتی ہیں۔ہمیں چاہیے کہ ایدھی صاحب کی طرح دوسروں کی مدد کریں۔ ایدھی صاحب کا نام ہمیشہ عزت کے ساتھ یاد رکھا جائے گا۔

(ہ) نیچے دیے گئے جملوں کو ترتیب دیں:

۱ ايڌي جي نالي سان ايمبولينس سروس شروع ڪئي وئي.
۲ ڪيترائي يتيم خانا ۽ پناهگاهون قائم ڪيون ويون.
۳ ڪيترن ئي ملڪن جي طرفان اعزازي شهريت پڻ ڏني وئي.

(و) ۸۱ سے ۱۰۰ تک گنتی الفاظ میں:

۸۱	۸۲	۸۳	۸۴	۸۵	۸۶	۸۷	۸۸	۸۹	۹۰
ايڪياسي	ٻياسي	ٽياسي	چوراسي	پنجاسين	ڇهاسي	ستاسي	اناسي	اٺانوي	نوي
۹۱	۹۲	۹۳	۹۴	۹۵	۹۶	۹۷	۹۸	۹۹	۱۰۰
ايڪانوي	ٻيانوي	ٽيانوي	چؤرانوي	پنجانوي	ڇهانوي	ستانوي	اٺانوي	نوانوي	سئو

سرگرمی:

- چار چار طلبہ پر مشتمل گروپ بنائیں۔طلبہ سے کہا جائے کہ والدین کی اجازت سے وہ اپنے گھروں سے کوئی ایسی چیز لائیں جو ضرورت مند لوگوں میں تقسیم کی جاسکے۔ استاد کی مدد سے وہ چیزیں ضرورت مند افراد میں تقسیم کی جائیں۔
- رستہ تلاش کریں۔پینسل کی مدد سے راستہ ڈھونڈیں۔

سبق نمبر ۲۹

اسڪائوٽنگ ۽ گرل گائيڊ

سیکھنے کے مقاصد:

- کسی تقریر یا خطاب کے اہم نکات لکھ سکے۔
- روزمرّہ کے کسی بھی موضوع پر اپنے الفاظ میں سات سے دس آسان اور مرکب جملوں پر مشتمل پیراگراف لکھ سکے۔
- ضرورت کے وقت مناسب فیصلے کرنے کی صلاحیت کا مظاہرہ کر سکے۔
- روزمرّہ زندگی میں تنقیدی اور تخلیقی رائے دے سکے۔
- ادبی، ثقافتی، تخلیقی اور تنقیدی سرگرمیوں میں حصّہ لے سکے۔
- اسکول میں ہونے والی ہم نصابی سرگرمیوں میں حصّہ لے سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۹۱ تا ۹۴

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۹۱ پر دیا گیا سبق ''**اسڪائوٽنگ ۽ گرل گائيڊ**'' کھولنے کی ہدایت دیں اور کتاب کے اوپر والے حصّے میں شامل ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۸ پر موجود ہیں۔)
- استاد سبق بلند آواز سے پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے بھی ایک بار انفرادی طور پر سبق پڑھوائیں
- پوچھیں: تفہیم کے لیے وہ زبانی سوال پوچھیں جو سوالات کی سرگرمی میں درج ہیں۔
- سبق کے اہم نکات بتانے کے بعد طلبہ کو آگاہ کریں کہ اسکاؤٹنگ اور گرل گائیڈ بچّوں میں نظم، ضبط اور خدمت کا جذبہ پیدا کرتی ہے۔ ان سرگرمیوں میں شامل بچّے دوسروں کی مدد کرنا، مل کر کام کرنا اور مشکلات کا ہمت سے مقابلہ کرنا سیکھتے ہیں۔ اسکاؤٹس اور گرل گائیڈز کے ذریعے صفائی، وقت کی پابندی اور سچائی جیسی اچھی عادتیں پیدا ہوتی ہیں۔ یہ وطن سے محبت اور ذمے داری کا احساس بھی سکھاتی ہیں۔ اس لیے اسکاؤٹنگ اور گرل گائیڈ بچّوں کی بہتر تربیت کے لیے بہت اہم ہیں۔
- اصطلاح پڑھائیں: اصطلاح کا مطلب کسی لفظ کا دوسرا مفہوم ہے، جو سیاق و سباق، مناسبت یا مماثلت کی بنیاد پر بنتا ہے۔ بظاہر معنی ایک ہوتے ہیں، لیکن گہری سوچ کے بعد اس کا مفہوم بدل جاتا ہے۔ کچھ اصطلاحیں محاوروں کی طرح پس منظر بھی رکھتی ہیں۔ سندھی میں اصطلاح میں مصدر (''ڻ'' والا حرف) لازمی ہوتا ہے۔ مثال:

  هٿ پير هڻڻ = کوشش کرنا، جدوجہد کرنا

  آدر ڀاءُ ڪرڻ = عزت دینا

  ٻانهن ٻيلي ٿيڻ = مددگار بننا

  خطا کائڻ = نقصان سہنا

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۰۱ برائون سي ۰۲ ۱۷۰ ۰۳ ۱۹۱۰ع ۾ ۰۴ برطانوي دؤر ۰۵ ۱۹۴۸ع

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ اسکاؤٹنگ یا اسکاؤٹ تحریک کا مقصد بچّوں کو ملک کا کارآمد اور باکردار شہری بنانا ہے۔

۲۔ اسکاؤٹ تحریک کی بنیاد ۲۰ویں صدی کے آغاز میں ایک انگریز لارڈ بیڈن پاول نے رکھی۔

۳۔۱۹۲۰ء میں پہلی بار اسکاؤٹس کا اجتماع بلایا گیا۔

۴۔ اسکاؤٹنگ میں عمر کے مطابق تین گروپ ہوتے ہیں۔

۵۔ سات اصولوں میں پہلا قانون و قاعدہ، دوسرا کام کر کے سیکھنا، تیسرا ٹیم کا نظام، چوتھا علامتی فریم ورک، پانچواں ذاتی نشوونما، چھٹا قدرت اور ساتواں بالغ افراد کی رہنمائی یا مدد شامل ہے۔

اصطلاح: هٿ پير هڻڻ = ڪوشش ڪرڻ، جاڪوڙڻ. آڏر ڀاءُ ڪرڻ = عزت ڏيڻ. ٻانهن ٻيلي ٿيڻ = مددگار ٿيڻ. خطا ڪائڻ = نقصان سهڻ. ڏندي آڱريون اچڻ = حيرت ۾ پئجي وڃڻ.

(ج) پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ گهرجي:

پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ هڪ سٺي عادت آهي. جڏهن اسين پنهنجو ڪم پاڻ ڪندا آهيون ته اسان ۾ اعتماد وڌندو آهي. اهڙي عادت سان محنت، ذميواري ۽ وقت جي پابندي پيدا ٿيندي آهي- جيڪو ٻار پنهنجو بسترو پاڻ ٺاهيندو آهي، ڪتاب سنڀاليندو آهي ۽ اسڪول جو ڪم پاڻ ڪندو آهي، اهو ٻين کان اڳتي نڪري ترقي ڪندو آهي. پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ سان اسين ٻين تي ڀاڙڻ کان بچون ٿا. هي عادت اسان کي ڏاهو ۽ محنتي بڻائي ٿي- گهر ۽ اسڪول جا ننڍڙا ڪم پاڻ ڪرڻ سان زندگي ۾ سولائي ٿئي ٿي- جيڪڏهن هر ماڻهو پنهنجو ڪم پاڻ ڪري سگهي، ته معاشرو به بهتر ٿي سگهي ٿو- پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ سان خوشي ۽ سڪون به ملندو آهي- اسين پنهنجي ڪاميابيءَ جا ذميوار پاڻ بڻجون ٿا- تنهنڪري هر ٻار کي گهرجي ته پنهنجو ڪم پاڻ ڪرڻ جي عادت پيدا ڪري-

سرگرمی:

- دو گروپ بنائیں۔ ہر گروپ کو ہدایت دیں کہ ''دوسروں کی مدد کرنی چاہیے'' کے موضوع پر ایک تقریر تیار کریں۔ اس کے بعد دونوں گروپ آپس میں بحث مباحثہ کریں۔ بحث سننے کے لیے دوسرے کلاسوں کے طلبہ اور اساتذہ کو بھی مدعو کریں۔

سرگرمی ۲:

تصویروں کے سامنے حروف جوڑ کر لفظ بنائیں: گ + و + ب + ي = گوبي. ڪ + ي + ل + و = ڪيلو و + ا + ڳ + ڻ = واڳڻ

OXFORD UNIVERSITY PRESS

سبق نمبر ۳۰

دعا

سیکھنے کے مقاصد:

- گھریلو تعلیمی ضروریات اور خواہشات بیان کر سکے۔
- تقریری مقابلوں اور چٹّا بھیٹی (مقابلہ بازی/موازناتی سرگرمی) میں حصّہ لے سکے اور اُن کا احوال پڑھ اور لکھ سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۹۵ تا ۹۶

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۹۵ پر دیا گیا سبق ''دعا'' کھولنے کی ہدایت دیں اور کتاب کے اوپر والے حصّے میں موجود ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۸ پر موجود ہیں۔)
- استاد دعا کو عقیدت کے ساتھ بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں۔ پھر طلبہ سے بھی اسی انداز میں ایک بار پڑھوائیں۔
- پوچھیں: کیا آپ دعا مانگتے ہیں؟ دعا کس سے مانگی جاتی ہے؟ آپ دعا میں کیا مانگتے ہیں؟
- سبق کے اہم نکات بتانے کے بعد طلبہ کو سمجھایا جائے کہ یہ دعا شاہ عبداللطیف بھٹائی کی لکھی ہوئی ہے۔ شاہ سائیں اللہ تعالیٰ سے عرض کرتا ہے کہ: اے اللہ! تُو ہی ہماری دیکھ بھال کرنے والا ہے۔ ہم پر اپنا رحم جاری رکھ۔ تُو ہی ہماری چھت، سایہ اور محافظ ہے۔ دوسرے بند میں شاعر نے اللہ تعالیٰ کی تعریف اور حمد بیان کی ہے۔ تیسرے بند میں شاعر کہتا ہے کہ جہان میں جو کچھ ہے وہ سب تیرے ہی سہارے چل رہا ہے۔ شاعر کہتا ہے کہ ہم انتہائی کمزور ہیں، تیرے امتحان کا بوجھ اٹھانے کی طاقت ہم میں نہیں۔ ہم عیب داروں اور کمزوروں پر اپنا فضل و کرم فرما۔

مشق:

(الف) شعر مکمل کریں:

۱ ڪُڄاڙو ڳهاڻ، <u>توکيَ مَعلومُ سَڀُ ڪِي</u>

۲ وَالِـي وَاحِـدُ وَحدہُ، <u>رَازِقُ رَبُّ رَحِيمُ</u>

۳ <u>جيڪِـي مَنجهہ جَهانَ،</u> سَو تَـارِيءَ تَـڳـيَ تُنهنجيَ،

۴ قَـادِرُ پَنهنجِي قُـدرَتَ سِين، <u>قَـائِـمُ آهِـيَ قَدِيـمُ،</u>

۵ سَو سَاراهِ <u>سَچو ڌَڻِي،</u> <u>چَئِي حَمدُ حَڪِيمُ،</u>

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ شاعر اللہ تعالیٰ سے دعا مانگ رہا ہے۔

۲ جوڙڻ جوڙ جهان جي کا معنی ہے: ''دنیا کو پیدا کیا'' یا ''جہان کی تخلیق کی۔''

۳۔ شاعر اللہ تعالیٰ کی تعریف و توصیف بیان کر رہا ہے۔
۴۔ لطف کی کوئی کمی اللہ تعالیٰ کے پاس نہیں ہے۔
۵۔ شاعر کہتا ہے کہ ہم انتہائی کمزور ہیں، تیرے امتحان کا بوجھ اٹھانے کی ہم میں طاقت نہیں۔ ہم عیب داروں اور کمزوروں پر اپنا رحم و کرم فرما۔

(ج) گزشتہ سبق کے دوران یہ بحث ہوئی تھی کہ ''دوسروں کی مدد کرنے میں بھلائی ہے''—اس کا مختصر احوال اپنے الفاظ میں لکھیں۔ استاد طلبہ سے لکھوائے۔

نمونہ احوال: سبق اُنتیس میں کلاس کے اندر بحث ہوئی تھی کہ ''دوسروں کی مدد کرنے میں بھلائی ہے''۔ کچھ طلبہ نے کہا کہ مدد کرنے سے محبت اور بھائی چارہ بڑھتا ہے۔ ایک گروپ نے کہا کہ جب ہم کسی کی مدد کرتے ہیں تو اللہ بھی ہماری مدد کرتا ہے۔ کئی طلبہ نے مثالیں دیں کہ اسکول میں ایک دوسرے کی مدد کرنے سے پڑھائی آسان ہوجاتی ہے۔ کچھ بچّوں نے بتایا کہ مدد کرنے سے انسان میں اچھے اخلاق پیدا ہوتے ہیں۔ آخر میں استاد نے کہا کہ معاشرہ اُس وقت ہی بہتر بن سکتا ہے جب ہر شخص دوسروں کی مدد کرنے کے لیے تیار ہو۔ یہ بحث بہت دلچسپ اور مفید رہی، اورسب نے مانا کہ حقیقت میں مدد کرنا بڑی بھلائی ہے۔

سرگرمی:

- طلبہ کے الگ الگ گروپ بنائیں، ہر گروپ میں چار بچّے ہوں۔ طلبہ گروہوں میں بیٹھ کر بات کریں کہ اُن کی کون سی خواہش ہے جس کے پورا ہونے کی وہ آرزو رکھتے ہیں۔ پہلے گروہوں میں بات چیت کریں، پھر آخر میں کلاس کے سامنے آکر سب بیان کریں۔ استاد سب کی حوصلہ افزائی کرے۔

سبق نمبر ۳۱

رئيس غلام محمد ڀرڳڙي

سیکھنے کے مقاصد:

- عبارت میں استعمال ہونے والی اصطلاحات سُن کر اور سمجھ کر پہچان سکے۔
- اصطلاحات کو گفتگو میں درست طور پر استعمال کر سکے۔
- لغت سے الفاظ کے صحیح معنی تلاش کر سکے۔
- ضمیر کی تعریف سمجھے اور جملوں میں سے ضمیر کو پہچان سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۹۷ تا ۱۰۰

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۹۷ پر دیا گیا سبق ''رئيس غلام محمد ڀرڳڙي'' کھولنے کی ہدایت دیں اور کتاب کے اوپر دیے گئے ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۸ پر موجود ہیں۔)
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے ایک بار سبق انفرادی طور پر پڑھوائیں۔
- پوچھیں: رئیس غلام محمد ڀرڳڙي نے کس دور میں سندھ کی خدمت کی؟ انھوں نے کون کون سے کام کیے جن کی وجہ سے آج بھی یاد کیے جاتے ہیں؟ آپ کو ان کی کون سی بات حیرت یا تجسس میں ڈالتی ہے؟
- تعلیم کے میدان میں رئیس کی کون سی خدمات گنوائی جا سکتی ہیں؟
- سبق کی اہم باتیں بتانے کے بعد طلبہ کو بتایا جائے کہ یہ سبق رئیس غلام محمد ڀرڳڙي کے بارے میں ہے۔ ان کی خدمات کے باعث انھیں سندھ کے عظیم لوگوں میں شمار کیا جاتا ہے۔ رئیس غلام محمد ڀرڳڙي تھر پارکر کے علاقے میں انگریزوں کے دورِ حکومت میں پیدا ہوئے۔ انھوں نے ابتدائی تعلیم حیدرآباد سے حاصل کی اور بعد میں علی گڑھ سے اعلیٰ تعلیم مکمل کی۔ انھوں نے انگلینڈ سے بیرسٹری کا امتحان پاس کیا۔ وہ سیاست میں بھی سرگرم رہے۔ پہلے کانگریس اور بعد میں مسلم لیگ میں شامل ہوئے۔ انھوں نے تعلیم کے فروغ کے لیے جدوجہد کی۔ ان کی کوششوں سے بہت سے طلبہ اور طالبات نے تعلیم حاصل کی۔ وہ طلبہ کی تعلیم کے لیے مالی مدد بھی کرتے تھے۔ انھوں نے سندھ میں جدید زراعت کے فروغ کے لیے بھی کام کیا اور ہاریوں اور زمینداروں کی مدد کی۔ وہ خود امیر ہونے کے باوجود غریبوں کی مدد کرتے تھے۔ دن رات مسلسل محنت کی وجہ سے جوانی میں ہی بیمار ہو گئے اور ۱۹۲۴ء میں وفات پا گئے۔ ان کی خدمات کو سندھ میں ہمیشہ یاد رکھا جائے گا۔
- ڪِرت، سهائتا، سکيا، سڌارو جیسے الفاظ کے معنی الگ الگ طلبہ سے پوچھیں۔
- طلبہ کو ضمیر پڑھائیں: جو الفاظ اسم کی جگہ استعمال ہوں انھیں ضمیر کہتے ہیں۔
- مثالیں: هو حيدرآباد ويو آهي. تون ڪراچي ۾ ڪٿي رهندو آهين؟ مون کي پاڻي پيار۔ درج بالا الفاظ ضمیر ہیں۔
- دیگر ضمیر: آءُ، مان، اسان، توهان، توهين، اهي، هن، اهو اها، اسين، هيءُ، هيءَ وغيره.

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۱. قرآن شريف ۽ فارسي ۲. خدمت ۳. ڦتين ناٽڪ ۴. الامين ۵. ووڪيشنل

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ رئیس غلام محمد ڀرڳڙي ۱۵ جولائی ۱۸۷۸ء کو جیمس آباد، کوٹ غلام محمد کی ڈینگاڻ میں پیدا ہوئے۔

۲۔ انھوں نے اعلیٰ تعلیم علی گڑھ سے حاصل کی۔

۳۔انھوں نے انگلینڈ سے بیرسٹری کی ڈگری حاصل کی۔

۴۔ کانگریس کی طرف سے مسلمانوں کا مقدمہ درست طور پر پیش نہ کیے جانے کی وجہ سے وہ مسلم لیگ میں شامل ہوئے۔

۵۔ وہ ۹ مارچ ۱۹۲۴ء کو حیدرآباد میں وفات پا گئے۔

قواعد:

طلبہ کو اصطلاح پڑھائیں:

اصطلاح کا مطلب کسی لفظ کا دوسرا مفہوم ہوتا ہے جو مناسبت، مماثلت یا سیاق و سباق سے نکلتا ہے۔ بظاہر معنی ایک ہوتا ہے، لیکن غور و فکر کے بعد اس کا مفہوم بدل جاتا ہے۔ کچھ اصطلاحیں محاوروں کی طرح پس منظر بھی رکھتی ہیں۔ سندھی میں اصطلاح کے اندر مصدر ("ڻ" والا حرف) لازمی ہوتا ہے۔

(ج) ۱. هٿ پير هڻڻ = ڪوشش ڪرڻ، جاکوڙڻ.

۲. آڌر ڀاءُ ڪرڻ = عزت ڏيڻ.

۳. ٻانهن ٻيلي ٿيڻ = مددگار ٿيڻ.

۴. خطا کائڻ = نقصان سهڻ.

۵. ڏندي آڱريون اچڻ = حيرت ۾ پئجي وڃڻ.

(د)

لفظ	ڪرت	دسترس	هنج	ڪشادو	مدبر
معنيٰ	ڪم، ڌنڌو	پهچ، رسائي	جهولي، گود	ويڪرو، ڪليل	ڏاهو دانشور

(ہ) اقراریہ جملوں کو انکاریہ جملوں میں بدلیں:

هاڪاري جملو	ناڪاري جملو
اسان اڄ ڪراچي ويندا سين.	اسان اڄ ڪراچي ڪون ويندا سين.
هي انب مٺو آهي.	هي انب مٺو ڪون آهي.
رسيس ۾ ٻار ڪيڏي رهيا آهن.	رسيس ۾ ٻار ڪون ڪيڏي رهيا آهن.
مون کي گهٽي اڄ لڳي آهي.	مون کي گهٽي اڄ ڪون لڳي آهي.

(و) طلبہ کو ضمیر پڑھائیں:

اسان سنڌ ۾ رهون ٿا- هوءَ ڪهاڻي پڙهي ٿي- تون اسڪول وڃ- هو بورڊ صاف ڪري ٿو- تون استاد آهين؟

(ز) دیے گئے جملے درست کریں:

١ **جتي چار درجا پڙهي، هو وري اين اي اڪيڊمي هاءِ اسڪول حيدرآباد ۾ داخل ٿيو-**

٢ **مسڪين شاگردن کي ڳچھ ڳوهہ ۾ وظيفا ڏئي، هو سندن همت افزائي بہ ڪندو هو-**

٣ **ڏينهن رات لاڳيتو محنت سبب، هو ١٩٢٤ع ۾ سخت بيمار ٿي پيو-**

(ح) رئیس غلام **محمد پرڳڙي** - سبق کا خلاصہ:

رئیس غلام **محمد پرڳڙي** تھرپارکر کے علاقے میں انگریزوں کے دورِ حکومت میں پیدا ہوئے۔ انھوں نے ابتدائی تعلیم حیدرآباد سے اوراعلیٰ تعلیم علی گڑھ سے حاصل کی۔ انھوں نے انگلینڈ سے بیرسٹری کا امتحان پاس کیا۔ وہ سیاست میں سرگرم رہے اور پہلے کانگریس، پھر مسلم لیگ میں شامل ہوئے۔ انھوں نے تعلیم کے فروغ کے لیے جدوجہد کی جس سے کئی طلبہ اور طالبات نے تعلیم حاصل کی۔ وہ طلبہ کی مالی مدد بھی کرتے تھے۔ انھوں نے سندھ میں جدید زراعت کے لیے بھی کام کیا اور ہاریوں اور زمینداروں کی مدد کی۔ امیر ہونے کے باوجود وہ غریبوں کی مدد کرتے رہے۔ مسلسل محنت کی وجہ سے جوانی میں بیمار ہو گئے اور ۱۹۲۴ء میں وفات پا گئے۔ ان کی خدمات کو سندھ میں ہمیشہ یاد رکھا جائے گا۔

سرگرمی:

- طلبہ کو ہدایت دیں کہ وہ لائبریری میں آنے والے اخبارات کا مطالعہ کریں۔ خاص طور پر خبروں، فیچرز اور اداریہ (ایڈیٹوریل) کے مضامین غور سے پڑھیں، پھر کلاس کے سامنے آکر بیان کریں کہ انھوں نے ان سے کیا سیکھا۔

سبق نمبر ۳۲

وڌندڙ آبادي

سیکھنے کے مقاصد:

- ظرف اور اس کی اقسام کو سمجھ کر جملوں میں استعمال کر سکے۔
- سندھی زبان کے اعراب پڑھ کر، سمجھ کر انھیں جملوں میں استعمال کر سکے۔
- فعلِ متعدی مجہول کی تعریف سمجھ کر جملوں میں استعمال کر سکے۔

امدادی سامان:

- سندھی کتاب ۵، صفحہ نمبر ۱۰۱ تا ۱۰۴

طریقۂ تدریس:

- استاد طلبہ کو صفحہ نمبر ۱۰۱ پر دیا گیا سبق ''وڌندڙ آبادي'' کھولنے کی ہدایت دیں اور کتاب کے اوپر والے حصّے میں موجود ذہنی آمادگی کے سوالات پوچھیں۔ (یاد رکھیں: نئے الفاظ صفحہ ۱۰۸ پر دیے گئے ہیں۔)
- استاد سبق بلند آواز میں پڑھ کر سنائیں، پھر طلبہ سے ایک بار سبق انفرادی طور پر پڑھوائیں۔
- پوچھیں: بڑھتی ہوئی آبادی سے کون سے مسائل پیدا ہوتے ہیں؟ اگر آبادی اور وسائل میں برابری نہ ہو تو کیا ہوگا؟
- دنیا کی آبادی کتنی ہے؟ (سات ارب سے زیادہ) پاکستان کی آبادی کتنی ہے؟ (بائیس کروڑ) سندھ کی آبادی کتنی ہے؟ (تقریباً پانچ کروڑ) سب سے زیادہ آبادی والے ممالک کون سے ہیں؟ (چین، بھارت وغیرہ)
- طلبہ سے پوچھیں: کیا آبادی کا بڑھنا خود مسئلہ ہے یا وسائل کی منصفانہ تقسیم نہ ہونا اصل مسئلہ ہے؟ آپ کی کیا رائے ہے؟
- طلبہ کو بتایا جائے کہ پوری دنیا کی آبادی بہت تیزی سے بڑھ رہی ہے۔ زمین پر وسائل محدود ہیں جبکہ انسانی آبادی میں مسلسل اضافہ ہو رہا ہے، جس کی وجہ سے کئی مسائل جنم لے رہے ہیں۔ چین، بھارت اور بنگلہ دیش بھی بڑھتی ہوئی آبادی کے مسائل کا سامنا کر رہے ہیں اور آبادی کو حد سے زیادہ بڑھنے سے روکنے کے لیے منصوبہ بندی کر رہے ہیں۔ مثال کے طور پر آج سے سو سال پہلے سندھ کی آبادی صرف لاکھوں میں تھی، مگر اب وہ کروڑوں میں ہے۔ پاکستان کی آبادی بھی تیزی سے بڑھ رہی ہے۔ آبادی میں اضافے کی وجہ سے پانی، خوراک اور دیگر ضروری اشیاء محدود ہوتی جا رہی ہیں۔ بعض لوگوں کا خیال ہے کہ اگر وسائل مثلاً پانی اور خوراک کو درست طریقے سے تقسیم کیا جائے تو آبادی بڑھنا مسئلہ نہیں ہے، جبکہ دوسرے لوگ کہتے ہیں کہ آبادی بڑھنے سے سب کو بنیادی سہولیات فراہم کرنا مشکل ہو جاتا ہے۔ اس بارے میں آپ طلبہ اپنی رائے دیں۔
- طلبہ کو مشق والے حصّے میں ظرف، اعراب اور فعلِ متعدی مجہول پڑھائیں اور شادی کا دعوت نامہ لکھوائیں۔

مشق:

(الف) خالی جگہ پُر کریں:

۱. پوئتي ۲. تيون حصو ۳. پئداوار ۴. نسل ۵. شروعات

OXFORD UNIVERSITY PRESS

(ب) سوالوں کے جواب:

۱۔ کسی بھی ملک کی پائیدار ترقی کے لیے ضروری ہے کہ اس کی آبادی کو وسائل کے مطابق کنٹرول کیا جائے۔

۲۔ آبادی کے لحاظ سے پاکستان دنیا کا پانچواں بڑا ملک ہے۔

۳۔ آبادی اور وسائل میں توازن نہ ہونے کی وجہ سے لوگوں کو صحت اور تعلیم کی معیاری سہولیات میسر نہیں آتیں۔

۴۔ موجودہ حالات میں ملک کے عوام میں شعور بیدار کرنے کی ضرورت ہے۔

۵۔ آبادی میں اضافے کا مقابلہ کرنے کے لیے ہمیں مختلف اور مؤثر اقدامات کرنے کی ضرورت ہے۔

قواعد

ظرف: اسمِ ظرف وہ لفظ ہے جو جملے میں فعل، صفت یا دوسرے ظرف کے ساتھ آکر طریقہ، مقدار، وقت، جگہ یا انکار کا معنی دے، اسے ظرف کہتے ہیں۔ اس کی چار اقسام ہیں۔

(ج)

۱۔ ظرفِ تمیز: وہ الفاظ جو جملے میں طریقہ یا مقدار بتائیں۔ مثال: **آهستي ڳالهاءِ. تڪڙو هل.**

۲۔ ظرفِ زمان: وہ الفاظ جو جملے میں فعل کے وقت کا مفہوم دیں۔ مثال: **هيئنر, هاڻ, سڀاڻي, ڪالهہ, اڄ** وغیرہ۔ جملے: **سڀاڻي موڪل آهي. اڄ ڇنڇر آهي.**

۳۔ ظرفِ مکان: وہ الفاظ جو جملے میں فعل کی جگہ بتائیں۔

مثال: **هِتي, هُتي, اندر, ٻاهر, پنيان.**

۴۔ ظرفِ انکار: وہ الفاظ جو جملے میں انکار ظاہر کریں۔ مثال: **هو ڪونہ ايندو. پاڻي سان نہ ڪيڏ.**

(د) فعلِ متعدی مجہول: وہ فعل جس میں فاعل ظاہر نہ ہو اور مفعول فاعل کی جگہ آجائے۔

١ **ٻنيءَ ۾ هر هلايو ويو.**

٢ **دڪان جو در بند ڪيو ويو.**

٣ **ماني ڪاڏي وئي.**

۴ **ڪتاب پڙهيو ويو.**

۵ **گاڏي هلائي وئي.**

اعراب: سندھی زبان میں اعراب یعنی زیر، زبر اور پیش حروف کے اوپر آواز کی علامت ہوتے ہیں۔ ان کے لگانے سے ایک ہی لفظ کے معنی بدل جاتے ہیں، جیسا کہ کتاب میں مثال دی گئی ہے: **سُٺ, سَٺ, سِٺ**

(ہ) **لَکُ: پئسا, سئو هزار. لِڪُ: لڪڻ جو ڪم ڪر.**

ٻيڙي: هاڙهو يا پاڻي ۾ هلندڙ ٻيڙي. ٻِيڙي: قميض جو بٽڻ.

وَسِ: هٿ هيٺ, پهچ. وَسَ: مينهن جو وسڪارو.

(و) اپنے کسی سہیلی یا دوست کو اپنے بھائی کی شادی میں شرکت کی دعوت دیتے ہوئے دعوت نامہ لکھیں۔

لطیف آباد، حیدر آباد

۵ جنوری ۲۰۲۶ء

میری پیاری سہیلی سندھو

السلام علیکم!

امید ہے تم خیریت سے ہو گی۔ مجھے یہ بتاتے ہوئے خوشی ہو رہی ہے کہ میرے بڑے بھائی راجا کی شادی کی تقریب ۱۶ جنوری ۲۰۲۶ء کو شام کے وقت لطیف آباد کے سنگار شادی ہال میں منعقد ہو رہی ہے۔ تمھیں دل کی گہرائیوں سے شرکت کی دعوت دی جاتی ہے۔ امید ہے کہ تم ضرور آؤ گی اور ہماری خاندانی خوشی میں شریک ہو کر اس میں مزید اضافہ کرو گی۔

تمھاری پیاری سہیلی

پارس پری

سرگرمی:

- تین تین طلبہ پر مشتمل گروپ بنائیں۔ خانوں میں دیے گئے حروف کو ملا کر الفاظ تلاش کروائیں۔ طلبہ الفاظ تلاش کر کے ان کے جملے بنائیں۔ جو گروپ پہلے جملے مکمل کرے وہ ہاتھ کھڑا کر کے بتائے۔ استاد تیزی سے کام کرنے والے گروپ کی حوصلہ افزائی کرے۔